

Sociālais darbs Latvijā

Labklājības ministrija

Sociālais darbs valsts bērnu aprūpes
centrā

lasīt 34. lpp.

Sociālais darbs ar jauniešiem Rīgā
pārejā no ārpusģimenes aprūpes uz
neatkarīgu dzīvi

lasīt 41. lpp.

Ģimenes asistenta pakalpojums –
resurss sociālajā darbā

lasīt 47. lpp.

2/2020

Satura rādītājs

Redkolēģijas uzruna	3
Maija Muceniece, Līva Vīksne Aktualitātes Labklājības ministrijas projektā "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās"	4
Ilze Skrodele-Dubrovka Satversmes tiesas spriedumi par sociālās palīdzības sistēmu	6
Mārtiņš Moors Ģimenes jēdziena izpratne un nozīme sociālajā palīdzībā	9
Rita Goldmane, Inga Siliņa, Ruta Leišavniece Metodiskais materiāls sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem: citāds sociālais darbs	13
Dace Zvirgzdiņa Specializācijas – sociālais darbs ģimenēm ar bērniem – ieviešana Latvijas sociālo dienestu praksē	21
Dārta Urbāne, Mārtiņš Moors Audžuģimeņu un bērnu sadarbību ietekmējošie faktori	24
Sandra Simsone "Bērnam drošs un draudzīgs bērnudārzs" – unikāla preventīvā programma pirmsskolas izglītības iestādēm un pedagogiem	31
Ēstere Zemīte Sociālais darbs valsts bērnu aprūpes centrā	34
Kaspars Jasinkevičs Sociālais darbs ar jauniešiem Rīgā pārejā no ārpusģimenes aprūpes uz neatkarīgu dzīvi	41
Guna Krēgere-Medne Ģimenes asistenta pakalpojums – resurss sociālajā darbā	47
Kristīne Veispale Intervija ar ģimenes asistentēm Aivu Ozolu un Lailu Dembovsku	49
Ruta Kaupe, Agita Sēja, Madara Lapsa Izstrādāta jauna metodika sociālajam darbam ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām	51
Ieva Ozola Sociālā darbinieka ekokarte	56
Daiga Muktupāvela Labklājības ministrijas organizētās ikgadējās vasaras skolas sociālajiem darbiniekiem	59
Una Lapskalna Sociālo darbinieku biedrības vasaras diskusiju nometne	60
Summary	62

Foto: Kristīne Veispale, Rīga, 2020.

Cienījamie kolēģi!

Ar košu krāsu triepieniem izrotādams dabu, mūs iepriecina rudens, kad varam saņemt savus vasarā izlolotos darba augļus. Līdzīgi mūsu autori periodiskajā izdevumā “Sociālais darbs Latvijā” lasītājiem nodod savus rakstus, lai bagātinātu ikvienu profesionālā sociālā darba interesentu ar mums tik nozīmīgām un aktuālām tēmām kā sociālais darbs ar ģimenēm ar bērniem, ar jauniešiem, ar bērniem ārpusģimenes aprūpē, ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām. Turpinot attīstīt izdevuma vadmotīvu, šī žurnāla centrālā tēma ir bērns un ģimene, tāpēc rakstu autori iezīmējuši sociālā darba daudzveidību, sniedzot ģimenes jēdziena skaidrojumu un nozīmi sociālajā palīdzībā, analizējot audžuģimeņu un bērnu sadarbību ietekmējošos faktorus, raksturojot tādus preventīvos pakalpojumus kā bērnam drošs un draudzīgs bērnudārzs un ģimenes asistenta pakalpojums. Lasītājs tiek iepazīstināts ar sociālā darba norisi valsts bērnu sociālās aprūpes centrā, kā arī ar alternatīvām pieejām sociālajā darbā ar jauniešiem pārejā no ārpusģimenes aprūpes uz neatkarīgu dzīvi.

Ar Labklājības ministrijas un Eiropas Sociālā fonda projekta “Profesionālā sociālā darba attīstība pašvaldībās” īstenotajām aktivitātēm ir izveidoti jauni metodiskie materiāli, par kuriem var lasīt žurnāla izdevumā: sociālais darbs ar ģimenēm un bērniem un sociālais darbs ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām.

Esam pateicīgi rakstu autoriem par dalīšanos ar saviem profesionālā sociālā darba izaicinājumiem, pieredzes stāstiem un alternatīviem risinājumiem, kas bagātina mūsu sociālo pakalpojumu klāstu un iedrošina mūs pārņemt labās prakses piemērus. Aicinām jūs dalīties ar savu pieredzi nākamajos izdevumos, lai demonstrētu sociālā darba daudzveidību Latvijas reģionos!

Jūsu redkolēģija

Aktualitātes Labklājības ministrijas projektā “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās”

Maija Muceniece, Līva Vīksne

Projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” vecākās ekspertes

Raksts iepazīstina ar Labklājības ministrijas īstenotā Eiropas Sociālā fonda projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” aktuālajām pēdējā pusgadā notikušajām, kā arī tuvākajā nākotnē plānotajām aktivitātēm.

Kā katru gadu, pienākot rudenim, Labklājības ministrija (turpmāk – LM) dodas uz reģioniem, lai informētu pašvaldības par aktualitātēm sociālajā jomā un diskutētu par dažādiem jautājumiem. Nupat noslēgtajā **metodisko sanāksmju ciklā** reģionos sociālie darbinieki, kuri ikdienā strādā ar ģimenēm ar bērniem, sociālo dienestu vadītāji un izglītības iestāžu darbinieki – izglītības pārvalžu darbinieki, skolu direktori, pedagogi un sociālie pedagogi – diskutēja par izaicinājumiem attālināto mācību laikā un šī laika izraisītajām sekām: par to, kā organizēt savstarpēji papildinošu sadarbību starp izglītības iestādi un sociālo dienestu, lai identificētu bērnus un ģimenes, kurām visvairāk nepieciešama palīdzība un atbalsts gan Covid-19 vīrusa izraisītajā ārkārtas situācijā, gan ikdienā.

Turpinot darbu pie metodiskā atbalsta nodrošināšanas, septembrī noslēdzies darbs pie divu **metodiku** sagatavošanas – “Metodiskais materiāls sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem” un “Metodiskais materiāls sociālajam darbam ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām”. Metodiskie materiāli izsūtīti pa pastu sociālajiem dienestiem, sociālo pakalpojumu sniedzējiem un augstskolām, kā arī elektroniski pieejami LM mājas lapā. Kā nākamās tiks gatavotas metodikas sociālajam darbam ar sociālās atstumtības un diskriminācijas riskam pakļautām personām, stiprinot sociālā darbinieka lomu sociālās atstumtības un diskriminācijas mazināšanā un iekļaujošas sabiedrības veicināšanā, kā arī sociālajam darbam ar jauniešiem un sociālajam darbam ar grupu.

Katra metodika ietver ne tikai metodiskā materiāla izstrādi, bet arī klātienē mācību programmas izstrādi par konkrēto tēmu. Apjomīgajās gandrīz 100 stundu klātienē mācībās ir iespēja iesaistīties pašvaldību sociālajos dienestos strādājošajiem sociālajiem darbiniekiem.

Šovasar noslēdzās pirmās mācības sociālajam darbam ar pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem (turpmāk – GRT). Līdz šī gada beigām organizēsim vēl vienu mācību grupu par šo tēmu. Mācību vadītāji, vērtējot

mācību rezultātus, atzīmē: “Mācību rezultātā dalībniekiem ir mainījusies domāšana un skatījums uz cilvēkiem ar GRT. Visiem ļoti patika Atlabšanas plāns. Vienai no dalībniecēm, kas strādā pašvaldībā ar DI projekta (*autoru piezīme* – Deinstitutionalizācijas projekts) dalībniekiem, ir izdevies pārliecināt savu vadību, ka Atlabšanas plāns ir pievienojams kā papildu dokumentācija, un šie plāni tiks izmantoti darbā ar visām DI projektā iesaistītām pieaugušajām personām ar GRT. Savukārt citas pašvaldības sociālā darbiniece ir runājusi ar vadību par nepieciešamajām pārmaiņām, prasot mainīt darba laika sadalījumu, lai varētu vairāk strādāt ar cilvēkiem ar GRT, katram veltot vairāk laika nekā šobrīd ir paredzēts.”

Līdz gada beigām vēl tiks organizētas mācības par sociālo darbu ar vardarbībā cietušām un vardarbību veikušām personām un nākamā gada sākumā plānojam organizēt mācības arī par tēmām “Sociālais darbs ģimenēm ar bērniem” un “Sociālais darbs ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām”. Katras mācību grupas lielums ir vidēji 20 cilvēki. Aicinājumu pieteikties mācībām sūtām sociālajiem dienestiem. Dalība mācībās ir bez maksas, savukārt pašvaldībai jānodrošina sociālo darbinieku iesaiste (t.sk. ceļa izdevumi un nakšņošanas izmaksas, ja būs nepieciešams).

Metodikas izstrāde ietver arī e-mācību kursa sagatavošanu, kurā sniegts visaptverošs temata izklāsts, un tas pieejams ikvienam interesentam. E-mācības tiek nodrošinātas sadarbībā ar Valsts administrācijas skolu. Kopš jūlija sākuma inovatīvā veidā zināšanas darbā ar dažādām klientu mērķa grupām e-mācībuursos “Sociālais darbs ar pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem” un “Sociālais darbs ar vardarbībā cietušām un vardarbību veikušām personām” papildinājuši vairāk kā 450 interesentu, un atsauksmes par tām ir ļoti pozitīvas. Dalībnieki atzinīgi novērtē gan mācību saturu, gan mācību formu, kas ļauj dalību mācībās apvienot ar ikdienas darbu un nodarbības skatīt sev ērtā laikā. Līdz gada beigām piedāvāsim vēl divus e-mācību kursus – “Sociālais darbs ģimenēm ar bērniem” un “Sociālais darbs ar atkarīgām

un līdzatkarīgām personām", kā arī atkārtoti tiks organizēta vēl viena grupa e-mācību kursā "Sociālais darbs ar pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem".

Turpmāk pieteikšanās katram e-mācību kursam tiks organizēta divas reizes gadā un dalībnieku skaits grupās būs limitēts – vidēji 200 dalībnieki katrā e-mācību kursā. Aicinājums pieteikties mācībām tiks nosūtīts pašvaldību sociālajiem dienestiem, kā arī informācija par to būs pieejama projekta Facebook lapā @Profesionalasocialadarbaattistibapasvaldibas. Sekojiet līdzi informācijai!

Tāpat kā klātienē mācības, arī e-mācības dalībniekiem ir pieejamas bez maksas. Katra e-mācību kursa apjoms ir aptuveni 12 stundas, kas sadalītas 5–6 nodarbībās. Katras nodarbības apguvei plānota nedēļa laika, lai katrs varētu apgūt to sev ērtā vietā un laikā. Vienas nodarbības aptuvenais ilgums ir aptuveni 2 stundas. E-mācību kurss sākas konkrētā datumā, kas zināms piesakoties.

Tuvākais pasākums sociālā darba speciālistiem ir ikgadējā **konference** 2020. gada 30. oktobrī, kas pirmo reizi norisināsies tiešsaistē. Konferencē "Sociālā darba profesijas attīstība" vēlamies izcelt sociālā darbinieka sūtību – būt pārmaiņu aģentam, kurš, izprotot savu klientu vajadzības, iestājas par šo vajadzību īstenošanu, attīsta jaunus pakalpojumus un sekmē mūsdienīga sociālā darba attīstību. Konferencē uzstāsies gan vietējie, gan ārvalstu eksperti, daloties pieredzē par sociālā darbinieka iniciatīvu un spēju veikt pozitīvas izmaiņas savā iestādē, kopienā un sistēmā, kā arī runāsim par mūsdienīgu sociālā darba izglītību un par globālajām izmaiņām nākotnē, kas ietekmēs sociālā darba virzību un attīstību. Konferences video ierakstu meklējiet LM mājas lapā.

Turpinot pagājušā gadā iesākto, veidojam **Resursu tirgu**, kurā tiks apkopota informācija par valsts un pašvaldību iestāžu, nevalstisko organizāciju un sociālo uzņēmumu pakalpojumiem, kuri var noderēt kā būtiski resursi darbā ar klientiem. Tā kā konference norisināsies attālināti, Resursu tirgū varēsiet iegriezties konferences starplaikos, vērojot sagatavotos video klipus.

Sadarbībā ar nodibinājumu "Sociālā atbalsta un integrācijas fonds" uzsākts darbs pie ģimenes asistenta (turpmāk – ĢA) pakalpojuma aprobēšanas. Savu interesi dalībai aktivitātē izteikušas 37 pašvaldības. Šobrīd 50 ģimenes asistenti uzsākuši mācības, lai iegūtu zināšanas un izpratni par ĢA amata uzdevumu teorētiskajiem pamatiem, risināmām problēmām, sociālo darbu, tā vērtībām, sociālajiem pakalpojumiem (to mērķiem un uzdevumiem), sociālo likumdošanu, ētiku, kā arī zināšanas par vardarbības veidiem un rīcību apdraudējuma un krīzes situācijās, par bērnu aprūpes un attīstības jautājumiem, izpratni par funkcionālām un disfunkcionālām savstarpējām attiecībām u.c. Pēc mācību noslēguma ĢA divus gadus strādās savās pašvaldībās ar personām un ģimenēm no 3 mērķa grupām:

- pilngadīgas personas ar garīga rakstura traucējumiem;
- ģimenes ar bērniem, kurām nav pietiekamas prasmes un iemaņas bērnu audzināšanā un aprūpē;
- pilngadību sasnieguši bāreņi un bez vecāku gādības palikuši bērni pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās.

Paralēli pilotprojektam sāksies pētījums, kurā tiks veikts izvērtējums līdz šim nodrošinātiem sociālajiem pakalpojumiem (piemēram, sociālais mentors, atbalsta persona u.c.), kas tiešā vai pastarpinātā veidā saistīti ar atbalsta sniegšanu dažādām pašvaldību sociālo dienestu klientu grupām, tajā skaitā kopīgajām un atšķirīgajām iezīmēm, savstarpējo papildināmību, kā arī meklēti risinājumi šo pakalpojumu satura izmaiņām un strukturēšanai. Savukārt pētījuma otrā daļa būs saistīta ar pilotprojektā iesaistīto apmācīto speciālistu sniegtā ĢA pakalpojuma lietderību un efektivitāti, par pakalpojuma ietekmi uz ģimeņu un personu sociālo situāciju, par mācību satura praktisko piemērojamību un mācību programmas kvalitāti un apjomu.

Jau pagājušā gada rudenī uzsākām sociālā darbinieka profesijas standarta aktualizēšanu, iesaistot patiešām plašu sociālā darba kopienu – sociālos darbiniekus, viņu darba devējus, studiju programmu direktorus un pasniedzējus, profesionālo asociāciju pārstāvjus. Pašreiz Izglītības un zinātnes ministrijas Augstākās izglītības, zinātnes un inovāciju departamentā norit profesijas standarta projekta saskaņošana pirms tā apstiprināšanas Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomē (PINTSA). Pēc apstiprināšanas aktualizētais profesijas standarts kalpos par pamatu sociālā darba studiju satura attīstībai un procesa organizēšanai.

Kas mainījies, salīdzinot ar 2010. gada profesijas standartu? Atspoguļota 2014. gada globālā sociālā darba definīcija, uzsverot cilvēktiesību un sociālā taisnīguma vērtības. Strukturēti atspoguļoti sociālā darba prakses trīs līmeņi: darbs ar klientu mikropraksē, kopienas organizācijas un attīstības darbs mezopraksē un sociālās politikas analīze un īstenošana makropraksē. Esam ietvēruši profesionālās ētikas ievērošanas, pētniecības, kā arī profesionālās kompetences pilnveides uzdevumus. Starp sociālā darba studijās apgūstamām prasmēm saskaņā ar darba devēju pieprasījumu izceltas analītiskās un kritiskās domāšanas, digitālās, valodu, saziņas un sadarbības prasmes, kā arī krīzes vadība.

Paredzot iespējamu Covid-19 uzliesmojumu, atgādinām, ka pavasarī tika izstrādātas vadlīnijas sociālajiem darbiniekiem sociālās distancēšanās laikā:

- Vadlīnijas pašvaldības darba organizēšanai bērnu tiesību aizsardzībā un mazaizsargātajām ģimenēm ar bērniem Covid-19 radītās ārkārtas situācijas seku mazināšanai sociālajā darbā ģimenēm ar bērniem.
- Vadlīnijas sociālo darbinieku, kuri strādā ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām, rīcībai ārkārtējās situācijas un tās radīto seku apstākļos.
- Vadlīnijas rīcībai ārkārtējās situācijas radīto seku apstākļos darbam ar vardarbībā cietušām un vardarbību veikušām personām saistībā ar Covid-19.

Vadlīnijas pieejamas LM mājaslapā¹, projekta sadaļā "Metodiskais atbalsts". Turpat pieejami visi metodiskie materiāli, periodisko izdevumu elektroniskās versijas, pasākumu ieraksti un cita noderīga informācija.

¹ http://www.lm.gov.lv/lv/?option=com_content&view=article&id=82150

Satversmes tiesas spriedumi par sociālās palīdzības sistēmu

Ilze Skrodele-Dubrovskā

Labklājības ministrijas Metodiskās vadības un kontroles departamenta direktore

Raksta mērķis ir informēt par tiem uzdevumiem, kas veicami saistībā ar Satversmes tiesas pasludinātajiem spriedumiem par valstī noteikto garantētā minimālā ienākuma līmeņa apmēru¹, trūcīgas personas ienākuma sliekšņa² un sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru³ neatbilstību Latvijas Republikas Satversmei.

Pagājušā gada rudenī Latvijas Republikas tiesībsargs vērsās Latvijas Republikas Satversmes tiesā (turpmāk – Satversmes tiesa) par valstī noteiktā garantētā minimālā ienākuma (turpmāk – GMI) lieluma, trūcīgas personas ienākuma sliekšņa un sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra personām ar invaliditāti un pensijas vecumu sasniegušajiem, kuriem nav tiesības uz vecuma pensiju, neatbilstību Satversmē noteiktajam principam, ka ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu. Šovasar Satversmes tiesa atzina, ka visi trīs valstī noteiktie līmeņi un apmēri neatbilst Latvijas Republikas Satversmei. Spriedums izpildāms ar 2021. gada 1. janvāri, atzīstot par spēkā neesošiem Ministru kabineta noteikumus, kas regulē šo pabalstu apmēru un piešķiršanas kārtību. Satversmes tiesas spriedumi ir galīgi un nepārsūdzami. Laiks līdz gada beigām ir un būs saspringts, jo valstī jānosaka vienota un pamatota metodoloģija minimālo ienākumu līmeņu noteikšanai, lai mazinātu sociālo nevienlīdzību, garantējot cilvēka cieņas aizsardzību.

Ministrija šobrīd gatavo normatīvo aktu grozījumus Satversmes tiesas spriedumu īstenošanai, ieviešot minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanas metodoloģiju sociālās aizsardzības jomā, kā rezultātā atsevišķām iedzīvotāju grupām būtiski palielināsies ikmēneša ienākumi. Izstrādājot grozījumus likumos, balstāties uz šādām Satversmes tiesas spriedumos noteiktām atziņām:

- sociālās drošības sistēmai ir jābūt taisnīgai, motivējošai un vērstai uz valsts ilgtspējīgu attīstību;
- likumdevējam jānoregulē svarīgākie ar sociālās drošības minimumu un tā pārskatīšanu saistītie jautājumi, izvēloties metodi, kas izrietētu no mērķa aizsargāt cilvēka cieņu.

Protams, ir jautājums, kā atrast balansu efektīvam un taisnīgam atbalstam? Tādu balansu, lai minimālie apmēri nodrošinātu cieņpilnu dzīvi, vienlaikus mazinot ienākumu nevienlīdzību un atbilstoši sociālekonomiskajai realitātei nodrošinot samērīgumu ar strādājošo ienākumiem un nopelnītajām pensijām.

Minimālo ienākumu sliekšņu noteikšana pēc vienotas metodoloģiskas pieejas

Būtisks jautājums, kas caurvija izskatāmo lietu būtību, bija par atbilstošākās metodes izmantošanu – relatīvās (proporcija no mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas vienam ekvivalentajam patērētājam, nenosaucot konkrētās pamatvajadzības) vai absolūtās (preču un pakalpojumu grozs). Satversmes tiesa atzina, ka 2014. gadā Ministru kabinetā pieņemtajā koncepcijā “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” (turpmāk – koncepcija) jau ir akceptēta relatīvās metodes pielietošana minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanā, kura balstīta uz reālo sociālekonomisko situāciju valstī, ņemot vērā ienākumus starp dažādām sabiedrības grupām.

Šāda pieeja nodrošina, ka, mainoties ekonomiskajai situācijai valstī, līdzīgi mainās arī minimālo ienākumu sliekšņu apmēri, tādējādi veidojot samērīgu proporciju, kādā sabiedrības vairākums ir finansiāli spējīgs atbalstīt sabiedrības mazākumu ar zemiem ienākumiem. Lai nodrošinātu iedzīvotāju ar zemiem ienākumiem iespēju saņemt adekvātu un vienlaikus ar pārējās sabiedrības interesēm samērīgu atbalstu, nepieciešams noteikt regulāru minimālo ienākumu sliekšņu pārskatīšanu atbilstoši sociālekonomiskajām izmaiņām valstī.

¹ Spriedums lietā Nr. 2019-24-03, pieejams šeit: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?case-filter-years=&case-filter-status=&case-filter-types=&case-filter-result=&searchtext=2019-24-03>

² Spriedums lietā Nr. 2019-25-03, pieejams šeit: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?case-filter-years=&case-filter-status=&case-filter-types=&case-filter-result=&searchtext=2019-25-03>

³ Spriedums lietā Nr. 2019-27-03, pieejams šeit: <https://www.satv.tiesa.gov.lv/cases/?case-filter-years=&case-filter-status=&case-filter-types=&case-filter-result=&searchtext=2019-27-03>

Mūsu mērķis ir nostiprināt mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānu uz vienu ekvivalento patērētāju⁴ (turpmāk – ienākumu mediāna) kā atskaites punktu minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanā sociālās aizsardzības jomā, tādējādi sekmējot nabadzības un ienākumu nevienlīdzības mazināšanos visā valsts teritorijā. **Minimālo ienākumu sliekšņus paredzēts noteikt procentuālā apmērā no ienākumu mediānas; to apmērus un piešķiršanas kārtību nosaka katru minimālo ienākumu sliekšni regulējošs normatīvais akts.** Ienākumu mediānas aprēķinā ir ņemta vērā Latvijas izvēlēta ekvivalences skala, kurā pirmajam pieaugušajam mājsaimniecībā ekvivalentais svars ir 1 un katram nākamajam mājsaimniecības loceklim, tostarp bērnam, ekvivalentais svars ir 0,7. Vienlaikus tiek noteikts, ka minimālo ienākumu sliekšnis nevar būt zemāks par 20% no pārskata gadā publicētās ienākumu mediānas apmēra. Ar šo normu tiks noteikts zemākais iespējamais sliekšnis, pie kura cilvēkam ir sniedzams atbalsts no publiskajiem resursiem. Ja pārskata gadā ienākumu mediānas vērtība nemainās vai samazinās, minimālo ienākumu sliekšņi paliek iepriekš noteiktajā apmērā, tādējādi nodrošinot, ka nepasliktinās atbalsta saņēmēju līdzšinējā situācija. Ņemot vērā, ka jaunā metode tiks ieviesta no 2021. gada 1. janvāra, šajā gadā minimālo ienākumu sliekšņi netiks pārskatīti.

Ņemot vērā Satversmes tiesas spriedumus, kā arī Satversmes tiesas tiesvedībā vēl esošās lietas, valstī plānots noteikt šādus ienākumu sliekšņus:

- Valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts pensijas vecumu sasniegušajiem (kuriem nav tiesību uz vecuma pensiju) un personām ar III grupas invaliditāti vispārējā gadījumā būs 20% no ienākumu mediānas (109 *euro*), bet personām ar III grupas invaliditāti kopš bērnības – 25% no ienākumu mediānas (136 *euro*). Savukārt personām ar I un II grupas invaliditāti valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts būs 20% no ienākumu mediānas (personām ar invaliditāti kopš bērnības 25% no ienākumu mediānas), kuram piemērots koeficients 1,4 I grupas invaliditātes gadījumā un 1,2 II grupas invaliditātes gadījumā. Vienlaikus paredzēts lielāks atbalsts nestrādājošām personām ar I un II grupas invaliditāti, nosakot piemaksu pie valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra.
- Minimālās vecuma pensijas aprēķina bāze nosakāma 25% apmērā no ienākumu mediānas (136 *euro*), savukārt personām ar invaliditāti kopš bērnības – 30% no ienākumu mediānas (163 *euro*), kā arī minimālās vecuma pensijas apmērs nosakāms par katru apdrošināšanas stāža gadu.
- III grupas invaliditātes gadījumā invaliditātes pensija tiek noteikta 25% no ienākumu mediānas (136 *euro*) un personām ar invaliditāti kopš bērnības – 30% no ienākumu mediānas (163 *euro*). Savukārt I un II grupas

invaliditātes pensijas apmērs nedrīkst būt mazāks par 25% no ienākumu mediānas (personām ar invaliditāti kopš bērnības – 30% no ienākumu mediānas), kurai piemērots koeficients 1,6 I grupas invaliditātes gadījumā un 1,4 II grupas invaliditātes gadījumā.

Palielinot minimālo pensiju apmērus, paaugstināsies apbedīšanas pabalstu un pabalstu pārdzīvojušajam laulātajam apmēri pensijas saņēmēja nāves gadījumā. Tiek plānots paaugstināt arī:

- Apgādnieka zaudējuma pensiju, atlīdzību par apgādnieka zaudējumu un valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu apgādnieka zaudējuma gadījumā, nosakot, ka tas nedrīkst būt mazāks par 25% no ienākumu mediānas (136 *euro*) katram bērnam līdz 7 gadu vecumam un 30% no ienākumu mediānas (163 *euro*) katram bērnam no 7 gadu vecuma.
- No valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta izrietošos pabalstus un atlīdzības – kaitējuma atlīdzība, Černobiļas atomelektrostacijas avārijas sekas likvidēšanas dalībniekiem, bez vecāku gādības pilngadību sasniegušajiem jauniešiem u.c.

Garantētā minimālā ienākumu un trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšņa noteikšana un vienoti mājokļa pabalsta piešķiršanas nosacījumi

Veicot grozījumus Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā (turpmāk – SPSP likums), paredzēts noteikt svarīgākos ar sociālās palīdzības minimuma piemērošanu saistītos jautājumus, kas nodrošinātu trūcīgām personām iespēju izmantot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā visā valsts teritorijā. Plānots noteikt, ka GMI sliekšnis ir 20% apmērā no ienākumu mediānas uz vienu ekvivalento patērētāju, piemērojot jau minēto koeficientu I pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un pārējām personām mājsaimniecībā – koeficientu 0,7. Attiecīgi no 2021. gada 1. janvāra GMI sliekšnis tiek plānots 109 *euro* pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 76 *euro* katrai nākamajai personai mājsaimniecībā. Savukārt trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšni plānots noteikt 50% apmērā no ienākumu mediānas uz vienu ekvivalento patērētāju, piemērojot iepriekšminēto ekvivalences skalu. Tā rezultātā no 2021. gada 1. janvāra trūcīgas mājsaimniecības ienākumu sliekšnis tiek plānots 272 *euro* pirmajai vai vienīgajai personai mājsaimniecībā un 190 *euro* katrai nākamajai personai mājsaimniecībā. Tā kā GMI sliekšni tiek piedāvāts noteikt zemākā iespējamā sliekšņa līmenī, tad GMI pabalsta mērķis ir nodrošināt iespēju saņemt atbalstu pašu nepieciešamāko ikdienas izdevumus segšanai: ēdienam, apģērbam, apaviem, personīgai higiēnai, mājas kopšanas līdzekļiem, nelieliem personas un ģimenes ikdienas izdevumiem.

SPSP likumā nav ietverta dzīvokļa pabalsta definīcija, bet ir noteikts, ka dzīvokļa pabalsts ir viens no diviem obligāti nodrošināmiem sociālās palīdzības pabalstu veidiem, kas tiek izmaksāts no pašvaldības pamatbudžeta, kā arī ietverts

⁴ Ienākumu mediāna ir statistikas rādītājs, kas raksturo novērojumu, kuri sagrupēti no zemākās vērtības līdz augstākajai, centra vērtību (sadalījuma viduspunktu). Tādējādi ienākumu mediāna nozīmē ienākumu, kas sagrupēti no zemākajiem līdz augstākajiem, viduspunktu (nevis vidējos ienākumus).

deleģējums pašvaldībām saistošajos noteikumos noteikt dzīvokļa pabalsta apmēru, izmaksas kārtību un personas, kuras ir tiesīgas saņemt šo pabalstu.

Dzīvokļa pabalsta definīcija un tiesiskais regulējums ir ietverts likumā “Par palīdzību dzīvokļa jautājumu risināšanā”: dzīvokļa pabalsts ir pabalsts dzīvojamās telpas īres maksas un maksas par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvojamās telpas lietošanu, segšanai. Pašvaldībai ir tiesības domes saistošajos noteikumos noteiktajā kārtībā un apmērā maksāt dzīvokļa pabalstu personām, kas denacionalizētā vai likumīgajam īpašniekam atdotā mājā lieto dzīvojamo telpu, kuru tās ir lietojušas līdz īpašuma tiesību atjaunošanai. Pašvaldības dome saistošajos noteikumos var noteikt arī citas personu kategorijas, kurām ir tiesības saņemt dzīvokļa pabalstu.

Lai nodrošinātu vienotu tiesisko regulējumu vienas no svarīgāko pamatvajadzību – mājokļa – nodrošināšanai, paredzēts SPSP likumā noteikt izdevumu pozīcijas, kuras tiks izmantotas mājokļa pabalsta apmēra aprēķināšanai, un deleģējumu Ministru kabinetam noteikt normas šīm izdevumu pozīcijām, kā arī mājokļa pabalsta apmēra aprēķināšanas, piešķiršanas un izmaksas kārtību. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā tiek piedāvāts ietvert šādus provizoriskos izdevumus, kurus paredzēts ņemt vērā mājokļa pabalsta aprēķinā:

- 1) izdevumi par dzīvojamās telpas lietošanu (īres maksa, nepieciešamie izdevumi par obligāti veicamajām pārvaldīšanas darbībām);
- 2) izdevumi par pakalpojumiem, kas saistīti ar dzīvojamās telpas lietošanu (siltumenerģija apkures un karstā ūdens nodrošināšanai, elektroenerģija, ūdens, dabasgāze, kanalizācijas vai asenizācijas nodrošināšana, sadzīves atkritumu apsaimniekošana), ja tie nav ietverti īres maksā vai nepieciešamajos izdevumos par obligāti veicamajām pārvaldīšanas darbībām;
- 3) izdevumi par interneta un tālruņa lietošanu, izdevumi par ūdens skaitītāju uzstādīšanu un pārbaudi.

Mūsu uzdevums ir rast vienotu piedāvājumu turpmākajām darbībām, domājot par valsts un pašvaldību pienākumu nodrošināt saviem iedzīvotājiem ar zemiem un ļoti zemiem ienākumiem atbilstošu atbalstu un palīdzību. Līdz ar valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta, minimālo vecuma un invaliditātes pensiju sliekšņu celšanu sagaidām, ka saruks GMI pabalsta pieprasītāju skaits, bet pašvaldībām lielāks finansējums būs nepieciešams, lai nodrošinātu mājokļa pabalstu un to saņemtu cilvēks neatkarīgi no tā, kurā pašvaldībā viņš dzīvo.

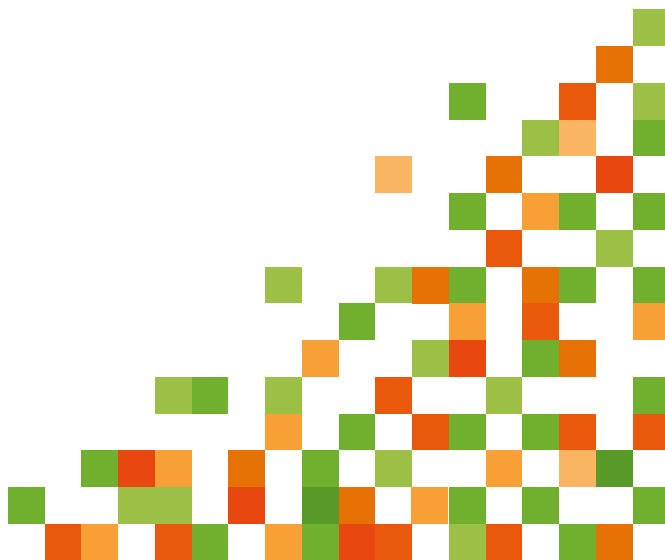
Satversmes tiesas spriedumu ieviešana saistīta ar papildu valsts budžeta līdzekļu piešķiršanu, kas tiks skatīta likumprojekta “Par valsts budžetu 2021. gadam” un likumprojekta “Par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2021., 2022. un 2023. gadam” sagatavošanas un izskatīšanas procesā.

Plānotās pārmaiņas šobrīd prasa lielu ieguldījumu no mums visiem, kas strādā sociālajā jomā visos prakses līmeņos, un laika termiņi mums ir doti ļoti īsi. Tomēr vēlos uzsvērt, ka ministrija kopā ar sadarbības partneriem jau 2014. gadā izstrādāja koncepciju, kur mūsu kopīgi izvirzītais mērķis bija uz solidaritātes principiem balstīta nabadzības un ienākumu nevienlīdzības mazināšana.

Koncepciju caurvija vēlme noteikt metodoloģiski pamatotus un sociālekonomiskajai situācijai atbilstošus minimālo ienākumu sliekšņus, kas kalpotu par atskaites punktu sociālās drošības sistēmas jomu (valsts sociālie pabalsti, sociālā apdrošināšana, sociālā palīdzība) ietvaros noteikto atbalsta pasākumu pilnveidošanai. Diemžēl līdz šim mums nebija izdevies īstenot šī mērķa sasniegšanai izvirzītos uzdevumus trūkstošā finansējuma un citu iemeslu dēļ. Tāpēc ļoti ceru, ka šobrīd virzāties pareizajā virzienā un sasniegsim iecerēto!

Izmantoto avotu saraksts:

1. Ministru kabineta rīkojums Nr. 619 (Rīgā, 2014. gada 30. oktobrī (prot. Nr.57 44.§)) “Par koncepciju “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu””
2. Ministru kabineta rīkojums Nr. 408 (Rīgā, 2019. gada 22. augustā (prot. Nr. 34 44. §)) “Par Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021. gadam”
3. <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nabadziba/tabulas/metadati-monetas-nabadzibas-ienakumu-nevienlidzibas>

Ģimenes jēdziena izpratne un nozīme sociālajā palīdzībā

Mārtiņš Moors

Rīgas domes Labklājības departamenta Sociālās pārvaldes priekšnieks, RSU lektors, Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētāja vietnieks

Rakstā tiek apskatīta ģimenes izpratne sociālās palīdzības kontekstā. Kaut arī ģimenes jēdziens mūsdienās tiek lietots aizvien dažādākās izpratnēs, sākot no Latvijas Republikas Civillikumā noteiktā formulējuma par ģimeni šaurā nozīmē līdz neregistrētām kopdzīves attiecībām, sociālās palīdzības kontekstā šis jautājums tiek risināts, ģimenes sastāva noteikšanu tuvinot mājsaimniecības jēdzienam, proti, sasaistot ģimenes sastāva noteikšanā radniecības un kopdzīves faktu. Tam ir noteiktas teorētiskās un praktiskās sekas.

Ģimenes jēdziena izpratnei sociālajā palīdzībā ir noteikta nozīme un attiecīgi arī sekas vairākos aspektos. Pirmkārt, ģimenes jēdziena izpratnei ir ietekme uz to, kā tiek noteikts ģimenes sastāvs, t.i., ģimenes locekļu skaits. No ģimenes locekļu skaita ir atkarīgs ģimenes kopējais garantētā minimālā ienākuma (turpmāk – GMI) līmenis, kā arī pašvaldības Sociālā dienesta sociālās palīdzības organizators var izsecināt, kuru personu ienākumi un materiālais stāvoklis ir jānorāda iztikas līdzekļu deklarācijā. Jāatgādina, ka tas ir svarīgi, jo sociālās palīdzības formulu vienkāršoti var izteikt šādi: ģimenes kopējie ienākumi mīnus ģimenes kopējais GMI līmenis = sociālās palīdzības apmērs.

Otrkārt, svarīgs var arī būt ģimenes sastāvā ietilpstošo personu sociālais statuss (piemēram, vecuma pensionārs, persona ar invaliditāti, bērns, nodarbinātais, bezdarbnieks, sieviete pirmsdzemdību (maternitātes) periodā vai persona bērna kopšanas periodā u.c.), jo ir pašvaldības, kurās bērniem, pilngadīgajiem darbspējīgā vecumā un valsts pensiju saņēmējiem ir noteikts dažāds GMI līmenis. Piemēram, Rīgas pašvaldībā GMI līmeņa apmērs mēnesī bērnam ir 80 *euro*, vecuma vai invaliditātes pensijas saņēmējam, kā arī valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta saņēmējam – 128,06 *euro*, personai darbspējas vecumā – 64 *euro*.¹

Treškārt, no tā, kādas personas ietilpst ģimenes sastāvā un no šo personu sociālā statusa ir atkarīgs, kādi ir pašvaldības sociālā

dienesta nosakāmie līdzdarbības pienākumi attiecīgajam sociālās palīdzības saņēmējam. Ir vairāki normatīvie akti², kas nosaka, ka Latvijā sociālā palīdzība ir saistīta ar klienta pienākumiem aktīvi iesaistīties savas materiālās situācijas uzlabošanā, ar pašvaldības sociālā dienesta (turpmāk – sociālais dienests) uzdevumu šos pienākumus fiksēt īpašā sociālā dienesta sagatavotā dokumentā, ar klienta pienākumu atskaitīties par šo pienākumu izpildi un iesniegt atbilstošus pierādījumus par savām darbībām. To Latvijā dēvē specifiskā terminā par klienta līdzdarbības pienākumiem, prezumējot, ka sociālās palīdzības piešķiršanas sistēmā klients nav pasīvs ņēmējs, bet sociālās palīdzības pabalstu piešķiršana ir apvienota ar sociālo darbu un aktīvu, formāli nostiprinātu klienta līdzdalību. Savukārt ģimenes tiesības saņemt sociālo palīdzību vai saņemamās sociālās palīdzības apjomu ietekmē tas, ja kāds no ģimenes locekļiem šos līdzdarbības pienākumus nepilda³. Parasti ietekme izpaužas sociālās palīdzības apmēra samazinājumā vai kā sociālās palīdzības sniegšanas atteikums.

² Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 5. panta 1. daļa, 7. panta 1. punkts, 11. panta 4. punkts, 32. pants. (<http://likumi.lv/ta/id/68488>) un Ministru kabineta 2009. gada 17. jūnija noteikumu Nr. 550 "Kārtība, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību" 10. un 11. punkts (<https://likumi.lv/ta/id/193738>)

³ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 37. panta 2. daļa (<http://likumi.lv/ta/id/68488>) un Ministru kabineta 2009. gada 17. jūnija noteikumu Nr. 550 "Kārtība, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību" 18. punkts (<https://likumi.lv/ta/id/193738>)

¹ Rīgas domes 2013. gada 15. janvāra saistošie noteikumi Nr. 202 "Par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu vai maznodrošinātu un sociālajiem pabalstiem Rīgas pilsētas pašvaldībā". 44. punkts. <http://likumi.lv/ta/id/254202>

Iepriekš minētais parāda, ka ģimenes jēdziena izpratnei sociālās palīdzības saņēmēja dzīvē ir ļoti tiešas sekas, jo no tā ir atkarīgs gan sociālās palīdzības apmērs, gan arī sekas visai ģimenei, ja līdzdarbības pienākumi netiek pildīti.

Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums nedod tiešu ģimenes kā likumā lietotā jēdziena definīciju, kā tas ir ar citiem jēdzieniem, skaidrojot tos likuma 1. pantā, bet šā jēdziena definīciju var izsecināt no vairākām normām, kuras faktiski sniedz sociālajā palīdzībā lietotā ģimenes jēdziena izpratni. Proti, no Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 23. panta 1. daļā un 33. pantā minētā var secināt, ka ģimene “sastāv no laulātajiem, personām, kurām ir kopēji izdevumi pamatvajadzību nodrošināšanai un kuras mitinās vienā mājoklī”. No šā formulējuma izriet, ka ģimenes izpratne ir specifiska (salīdzinājumā ar Civillikuma 214. pantā minēto – “pie ģimenes šaurākā nozīmē pieder laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā”), proti, sociālajā palīdzībā ģimenes jēdziens netiek ierobežots ar laulību un asinsradniecību, bet gan ģimeni galvenā raksturojošā pazīme ir faktiskā dzīvošana vienā dzīvojamā telpā.

Otra pazīme ir vienā mājoklī kopā dzīvojošo personu kopīgi izdevumi pamatvajadzību nodrošināšanai. Var redzēt, ka šajā pazīmē faktiski ir apvienoti divu veidu pienākumi: 1) kopā dzīvojošo savstarpējais pienākums vienam otru uzturēt (nodrošināt pamatvajadzības pēc pārtikas, apģērba u.c.) un 2) pienākums veikt samaksu par mājokļa jeb dzīvojamo telpu lietošanu. Ja pirmā pienākumu grupa ir regulēta Civillikumā – laulāto starpā⁴, vecāku un bērnu starpā⁵, tad otrās pienākumu grupas normatīvais regulējums ir noteikts normatīvajos aktos par dzīvojamās telpas lietošanu. Tā likums “Par dzīvojamo telpu īri”⁶ nosaka, ka īrnieka ģimenes locekļiem ir tādas pašas tiesības, pienākumi un līdz ar to arī atbildība kā īrniekam. Tas nozīmē, ka sociālās palīdzības sistēmas kontekstā tiek uzskatīts, ka kopā dzīvojošām personām ir jādala arī mājokļa samaksas pienākums.

Tātad personas, kuras dzīvo kopā vienā dzīvojamā telpā, tiek uzskatītas par ģimeni sociālās palīdzības kontekstā⁷. Šāda **ģimenes izpratne faktiski tuvinās mājsaimniecības jēdzienam**, ko saprot kā sociālu vienību, kas sastāv no personām, kuras dzīvo kopā vienā mājoklī⁸. Tā kā praksē

⁴ Piemēram, 95. pants – Abu laulāto pienākums ir segt ģimenes un kopīgās mājsaimniecības izdevumus no laulāto kopīgās mantas;

⁵ Piemēram, 179.pants – Vecāku pienākums ir samērā ar viņu spējām un mantas stāvokli uzturēt bērnu.

⁶ Likums “Par dzīvojamo telpu īri” (<https://likumi.lv/ta/id/56863>)

⁷ LR LM pārskatā par sociālo palīdzību un sociālajiem pakalpojumiem 2019. gadā GMI pabalstam izlietoti 4721053 miljoni un kopā saņēmušas 11844 ģimenes (mājsaimniecības) jeb kopā 17249 personas ([skatīthttp://www.lm.gov.lv/lv/17517-publikācijas-petījumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati/par-2019-gadu/91845-par-2018-gadu-2](http://www.lm.gov.lv/lv/17517-publikācijas-petījumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati/par-2019-gadu/91845-par-2018-gadu-2))

⁸ Skat., piemēram, Household // <https://www.merriam-webster.com/dictionary/household>

par ģimenes sastāvu diezgan bieži rodas neapmierinātība gadījumos, kad kopā dzīvo personas, kurām saskaņā ar civiltiesisko regulējumu nav pienākums uzturēt vienai otru (piemēram, kopā dzīvo divas māsas vai pāris ir t.s. “neregistrētā laulībā” u.tml.), tad noteikti ir jānorāda arī uz informācijas un līdz ar to pierādījumu nodrošināšanas pienākumu, kas ir noteikts sociālās drošības likumdošanā. Likuma “Par sociālo drošību” 26. panta 1. daļas 2. punkts nosaka, ka sociālās palīdzības saņēmējam ir pienākums “iesniegt pierādījumus un nepieciešamos dokumentus”. Tas nozīmē, ka gadījumā, ja klients uzskata, ka viņam ir atsevišķa mājsaimniecība, lai gan viņš dzīvo vienā mājoklī kopā ar citām personām, tad paša klienta pienākums ir iesniegt pierādījumus un dokumentus, kas apliecina, ka mājsaimniecības izdevumi par mājokli netiek maksāti kopīgi un ka ar citu pamatvajadzību nodrošināšanu saistītie izdevumi ir atsevišķi (piemēram, ir vairāki īres līgumi par vienu un tā paša mājokļa dažādām telpām, ir citas acīmredzamas, novērojamas pazīmes, ka saimniecība ir atsevišķa – katram savas mājsaimniecības lietas, slēgtas telpas u.tml.), nevis sociālajam dienestam ir pienākums pierādīt, ka mājsaimniecība ir kopīga. Likumā **faktiski tiek prezumēts, ka kopā dzīvojošām personām ir kopīga saimniecība, tātad visas kopā dzīvojošās personas ietilpst ģimenes sastāvā.**

Raksturojot sociālo palīdzību globālā kontekstā, var teikt, ka **Latvijā sociālā palīdzība ir t.s. nosacījuma materiālā palīdzība** (angļu val. – *conditional cash transfers*), kura balstās uz ienākumu un materiālā stāvokļa izvērtēšanu un saņēmēja pienākumu veikt līdzdarbības pienākumus, ko literatūrā dēvē arī par ieguldījumiem cilvēkkapitālā⁹, piemēram, nodarbinātības izredžu paaugstināšana, dažādu sociāli ekonomisko iespēju izmantošana, bērnu pieteikšana bērnudārzā, ārstu apmeklējums, noteiktu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu saņemšana u.c. Šis pieejas loģiskais pamatojums ir tas, ka ģimenēm ar zemiem ienākumiem ir ne tikai nozīmīgi ģimenes budžeta ierobežojumi, bet arī zemu tiek novērtēta šo ģimeņu spēja bez nosacījumiem ieguldīt savā cilvēkkapitālā. Tas tiek saistīts ar šo ģimeņu ikdienas sarežģīto izvēli tērēt īstermiņā un pamatvajadzībām vai plānot ilgākā termiņā un ieguldīt savā cilvēkkapitālā. Uzliekot skaidras naudas pabalstiem nosacījumus pienākumu veidā, šīs problēmas tiek risinātas un dod iespēju šo ģimeņu bērniem izkļūt no nabadzības.¹⁰

Otrs nosacījumu aspekts, kas gan praktiski ir vērtējams kā primārais, ir saistīts ar sociālās palīdzības sasaisti ar darba tirgu. Saskaņā ar Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumu sociālo palīdzību var saņemt tikai tad, ja darbspējīga neestrādājoša persona ir reģistrējusies Nodarbinātības valsts aģentūrā (turpmāk – NVA) kā bezdarbnieks un saglabā šo statusu sociālās palīdzības saņemšanas laikā. Literatūrā tas tiek saistīts ar sociālās palīdzības mērķtiecīguma

⁹ Gao, Q. Welfare, work, and poverty: Social assistance in China. – New York, NY: Oxford University Press. 2018. P.9

¹⁰ Turpat, P.10

nodrošināšanu un sasaisti ar aktīvās nodarbinātības politiku.¹¹ Faktiski tas nozīmē, ka ir divi instrumenti, kas “spiež” un virza gan meklēt sociāli ekonomiskos resursus (papildu ienākumu gūšanu), gan veikt darbības, kurām ir ieguldījuma cilvēkkapitālā raksturs un sasaiste ar aktīvās nodarbinātības politiku, proti, sadarbība ar NVA konsultantu individuāla plāna veidā, kā arī pašvaldības sociālā dienesta sociālā darba speciālista noteiktie līdzdarbības pienākumi, kas nostiprināti dokumentā “Vienošanās par līdzdarbību”.

Latvijā **sociālās palīdzības mērķis** pēc būtības ir noteikts Likuma “Par sociālo drošību”¹² 11. pantā – dot iespēju pašpalīdzībai un veicināt iesaistīšanos sabiedrības dzīvē, kā arī Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 33. pantā – nodrošināt pamatvajadzības un veicināt darbaspējīgu personu līdzdarbību savas situācijas uzlabošanā. Ja sociālās palīdzības mērķi skata kontekstā ar līdzdarbības nosacījumu kā obligātu sociālās palīdzības sastāvdaļu, tad var secināt, ka šo nosacījumu būtība ir divējāda.

Pirmkārt, nodrošināt saņemtās sociālās palīdzības mērķtiecīgumu – spēt pašam nodrošināt savas vajadzības jeb pašam sev palīdzēt (pašpalīdzība), savas materiālās situācijas uzlabošana, kas tipiski izpaužas jebkurā ienākumu palielinājumā. Interpretējot šā nosacījuma būtību plaši, pie šādiem līdzdarbības pienākumiem var pieskaitīt ne tikai darbības, kas ir vērstas uz ienākumiem no algota darba, bet arī iespēju izmantošana saņemt jebkurus citus ienākumus – pieprasīt valsts sociālos pabalstus un valsts sociālās apdrošināšanas pakalpojumus, ja tas nav izdarīts; pieprasīt uzturlīdzekļus no otra vecāka, ja viņš vai viņa nepiedalās bērna audzināšanā; nokārtot invaliditātes statusu, ja personai ir fiziskās vai garīgās veselības traucējumi, kas ietekmē darbības un pašaprūpi, lai pēc tam pretendētu uz sociālā nodrošinājuma pabalstu vai invaliditātes pensiju; palielināt darba slodzi, ja strādā nepilnu darba laiku u.tml.

Otrkārt, iekļaušanās sabiedrībā, kas, savukārt, ir jāskata šaurākā kontekstā, jo sociālās palīdzības mērķis nav risināt jebkurus sociālās integrācijas aspektus, bet gan ir vērsts uz ekonomiskās jeb ienākumu jomas problemātiku. Tāpēc iekļaušanās sabiedrībā sociālās palīdzības mērķa kontekstā ir darbības, lai atgrieztu darbaspējīgu personu darba tirgū. Primāri Latvijā tās īsteno NVA, bet sociālās palīdzības organizators var noteikt klientam arī tādu pienākumu pildīšanu, kas palielina nodarbinātību vai nodarbinātības iespējas, t.sk., medicīniskās un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu izmantošana, ja tas ir būtisks priekšnoteikums nodarbinātībai, sadarbība ar atkarības profilakses speciālistu u.c.

Kāpēc ir svarīgi runāt par sociālās palīdzības nosacījuma raksturu? Jo **viena ģimenes locekļa pienākumu iespējamā**

neizpilde ietekmē visas ģimenes tiesības uz sociālo palīdzību – pilnībā vai daļēji.

Latvijā ģimenes jeb mājsaimniecības locekļu starpā valda tā sauktā primārā solidaritāte, kas ir saistīta ar ģimeni vai draudzību, kā arī uz kaimiņattiecībām, un tas nozīmē personīgu pazīšanos. Sekundārā solidaritāte attiecas uz abstraktākām sociālajām attiecībām, ciktāl tās attiecas ar “ikvienu” noteiktā atskaite vienībā (piemēram, uz pilsētu, valsti).¹³ Tā Latvijā izpaužas sociālās drošības sistēmā kopumā. Šie abi solidaritātes veidi sociālajā palīdzībā izpaužas tādējādi, ka sākotnēji likums prasa ģimenes locekļiem solidāru atbalstu un atbildību par savu materiālo situāciju un tikai pēc tam rodas tiesības uz materiālo atbalstu kā sekundārās solidaritātes izpausmi.

¹¹ Braithwaite, J., Grootaert, C., & Milanovic, B. Poverty and social assistance in transition countries. – Basingstoke: Macmillan Press. 2000. P.80

¹² Likums “Par sociālo drošību” <https://likumi.lv/ta/id/36850>

¹³ Saraceno, C. Social assistance dynamics in Europe: National and local poverty regimes. – Bristol: Policy. 2002. P.83

Tādējādi **Latvijā sociālā palīdzība orientējas uz ģimenes locekļu solidaritāti**, kas nozīmē, ka tiesības uz sociālo palīdzību iestāsies tikai tad, ja ģimenei kopumā nebūs pietiekami iztikas līdzekļi, pretēji kolektīvās solidaritātes modelim, kas paredz augsti individualizētu un garantētu atbalstu.¹⁴ Tas norāda uz likumdevēja ieceri par tiešu solidāru atbildību ģimenes locekļu starpā, kaut arī viņi var nebūt citādā veidā radniecīgi vai juridiski saistīti ar atbalsta došanas pienākumu (piemēram, kopā dzīvojošas māšas, kurām, izvērtējot atsevišķi, vienai varētu būt tiesības uz sociālo palīdzību, bet kopā – nē).

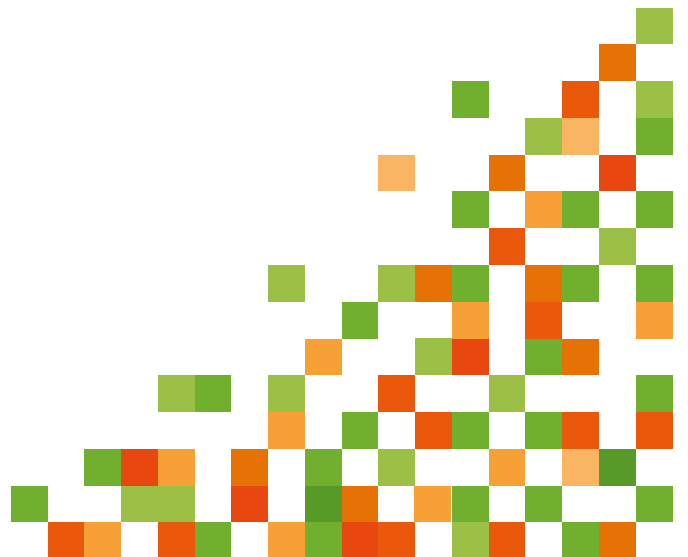
Raksta tapšanas laikā ir parādījusies informācija, ka LR Labklājības ministrija ir sagatavojusi grozījumus Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, kuru starpā tiek piedāvāts ģimenes jēdzienu nomainīt uz mājsaimniecības jēdzienu. Tas tikai vēl papildus apliecina rakstā minētā viedokļa pamatotību. Tāpat grozījumus tiek piedāvāts mainīt garantētā minimālā ienākuma līmeņa noteikšanas aprēķinu. Tomēr jādodomā, ka rakstā veiktā analīze un raksturojums tik un tā saglabā savu aktualitāti.

Sociālā darba kontekstā ir jāatzīmē, ka sociālā palīdzība var būt efektīvs risinājums tikai īslaicīgās krīzes situācijās, jo tā sniedz atbalstu šaurā sociālās funkcionēšanas (ekonomiskajā) aspektā un prasa no tās saņēmēja racionālu un motivētu attieksmi materiālo grūtību pārvarēšanā. Sociālie darbinieki zina, ka nereti materiālo grūtību cēloņi ir daudz sarežģītāki, radušies ilgstošā laikā un tos ir ietekmējuši dažādi biofiziski, psiholoģiski un sociāli faktori. Tomēr sociālās palīdzības laicīga sniegšana var būt būtisks priekšnoteikums veiksmīgai sociālā darbinieka un klienta sadarbībai, jo **pamatvajadzību nodrošināšanu nevar aizvietot ar dažādiem atbalsta vai sociālajiem pakalpojumiem.**

Mūsdienās ģimenes jēdziens tiek lietots, apzīmējot dažādu ģimenes sastāvu, un sociālā darba kontekstā tas var nozīmēt visdažādākos ģimenes tipus, kas var būtiski atšķirties no sociālajā palīdzībā lietotā ģimenes jēdziena. Tāpēc sociālās palīdzības procesa un citu aspektu pārzināšana ir būtiska sociālā darba sastāvdaļa, lai varētu sniegt klientam atbilstošu atbalstu. Esmu pārliecināts, ka šajā rakstā veiktā analīze un skaidrojumi dos labāku izpratni par sociālā darba un sociālās palīdzības sasaisti sociālajā darbā, īpaši tiem sociālajiem darbiniekiem, kuru mērķa grupa ir visa ģimene.

Izmantotā literatūra un avoti:

1. **Braithwaite, J., Grootaert, C., & Milanovic, B.** Poverty and social assistance in transition countries. – Basingstoke: Macmillan Press. 2000.
2. **Gao, Q.** Welfare, work, and poverty: Social assistance in China. – New York, NY: Oxford University Press. 2018.
3. **Saraceno, C.** Social assistance dynamics in Europe: National and local poverty regimes. – Bristol: Policy. 2002.
4. Civillikums. PIRMĀ DAĻA. Ģimenes tiesības <https://likumi.lv/ta/id/90223>;
5. Likums "Par dzīvojamo telpu īri" <https://likumi.lv/ta/id/56863>;
6. Likums "Par sociālo drošību" <https://likumi.lv/ta/id/36850>;
7. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums <http://likumi.lv/ta/id/68488>;
8. Ministru kabineta 2009. gada 17. jūnija noteikumi Nr. 550 "Kārtība, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību" <https://likumi.lv/ta/id/193738>;
9. Rīgas domes 2013. gada 15. janvāra saistošie noteikumi Nr. 202 "Par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu vai maznodrošinātu un sociālajiem pabalstiem Rīgas pilsētas pašvaldībā" <http://likumi.lv/ta/id/254202>

¹⁴ Saraceno, C. Social assistance dynamics in Europe: National and local poverty regimes. – Bristol: Policy. 2002. P.88

Metodiskais materiāls sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem: citāds sociālais darbs

Rita Goldmane, Mg. soc. d.

Sertificēta supervizore, metodikas sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem izstrādes līdzautore

Inga Siliņa, Bc. soc. d.

Saldus novada pašvaldības aģentūras "Sociālais dienests" sociālā darbiniece

Ruta Leišavniece, Mg. soc. d.

Stopiņu novada sociālā dienesta sociālā darbiniece ģimenēm ar bērniem

Raksta mērķis ir sniegt ieskatu par metodikas sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem saturu un tās izmantošanas iespējām, izstrādes un aprobācijas procesu. Pēc Labklājības ministrijas (turpmāk – LM) pasūtījuma Eiropas Sociālā fonda projekta Nr. Nr. 9.2.1.1/15.I/001 "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" ietvaros ir izstrādāta metodika sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem (turpmāk – metodika). Metodikas izstrādi veica SIA "AC konsultācijas" projekta komanda. Metodikas mērķis ir stiprināt sociālo darbinieku darbam ar ģimenēm ar bērniem (turpmāk – SDĢB) profesionālo kapacitāti pašvaldībās.

Metodikas izstrādes process aizsākās 2018. gada vasarā, veicot esošās situācijas izpēti pašvaldību sociālajos dienestos Latvijā, kā arī uzsākot ārzemju pieredzes izpēti. Šis metodikas izstrādes posms, tā gaitā izdarītie secinājumi un izvirzītie uzdevumi ir aprakstīti Kristīnes Veispales un Ritas Goldmanes rakstā "Sociālā darba ar ģimenēm un bērniem metodikas izstrādes process: lauka izpēte un secinājumi"¹.

Balstoties uz metodikas izstrādes sākuma posmā gūto informāciju, konstatētajām vajadzībām un secinājumiem, tika izstrādāta vienota pieeja sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem – **uz ģimeni vērsta sociālā darba ģimenēm ar bērniem modelis sociālajā dienestā**.

Metodikā ir iekļauti būtiskākie sociālā darba ģimenēm ar bērniem aspekti: vispārīgās vērtības un principi sociālajā darbā ģimenēm ar bērniem, klienta noteikšanas kritēriji, priekšnosacījumi kvalitatīva darba veikšanai un citi. Nozīmīga loma gadījuma vadīšanas procesā ir atvēlēta izvērtēšanas un intervences procesam, balstoties izpētē un labās prakses piemēros, sociālā darba teorijā un starptautiskajos sociālā darba ģimenēm ar bērniem modeļos. Ir konkretizētas SDĢB – gadījuma vadītāja – darbības robežas, aprakstot nepieciešamo kompetenci, prasmes, zināšanas. Ir konkretizētas SDĢB funkcijas, lomas, uzdevumi, pienākumi, darbības shēmas, sadarbības principi gan ar klientu, gan dažādām institūcijām,

pakalpojumu sniedzējiem un citiem sadarbības partneriem. Metodikas izstrādes procesā ir radīts jauns izvērtēšanas instrumentu kopums, jo tieši kvalitatīvi veikta izvērtēšana ievērojami ietekmē turpmākās intervences mērķtiecīgumu, kā arī ir nodalītas klienta lietas veidlapas no sociālā darba metožu pierakstiem. Aprakstīti izaicinājumi un iespējamie risinājumi SDĢB – institucionālie faktori sociālajā dienestā, ētikas dilemmas, sociālajam darbiniekam nepieciešamā izglītība, kvalifikācija, kompetences, tālākizglītība un supervīzija, sociālā darbinieka personība un attīstība, sociālā darbinieka autonomija un sadarbība. Aprakstītas minimālās darba vietas un resursu (cilvēkresursi, darba vietas resursi, nepieciešamais pakalpojumu grozs, darba kvalitātes uzturēšanas elementi) prasības sociālā darba ģimenēm ar bērniem veikšanai sociālajos dienestos. Izveidota jau esošo resursu un pakalpojumu karte. Ar metodisko materiālu un tā pielikumiem var iepazīties Labklājības ministrijas mājaslapā²

Paralēli darbam pie metodiskā materiāla tika izveidota klātienē mācību programma sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem, kas tika aprobēta pilotprojektā laika posmā no 2019. gada septembra līdz 2020. gada februāra beigām. Mācībās piedalījās 22 SDĢB no 22 pašvaldību sociālajiem dienestiem. Klātienē mācību programma tika izstrādāta saskaņā ar metodisko materiālu, lai veicinātu sociālo darbinieku, kas strādā ar ģimenēm ar bērniem, pilnīgāku izpratni par metodisko materiālu un tā pielietošanu praksē, kā arī, lai veiktu saturiskus uzlabojumus gan metodiskajā materiālā, gan mācību programmā, izmantojot aprobācijas mācību grupas dalībnieku sniegto atgriezenisko saiti.

Lai labāk izprastu, kā metodisko materiālu, klātienē mācības un aprobāciju praksē ir piedzīvojuši grupas dalībnieki, uz sarunu tika aicinātas divas pilotprojekta dalībnieces: SDĢB Ruta Leišavniece, kuras pieredze sociālā darba jomā ir 16 gadi, 8 gadi no tiem darbā ar ģimenēm ar bērniem, tajā skaitā

¹ Veispale, K., Goldmane, R. Sociālā darba ar ģimenēm un bērniem metodikas izstrādes process: lauka izpēte un secinājumi. Sociālais darbs Latvijā, 1/2019. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/socialais_darbs/izdevums_1_2019_gala.pdf.

² <http://www.lm.gov.lv/lv/es-finansejums/lm-istenotie-projekti/aktualie-projekti/profesionala-sociala-darba-attistiba-pasvaldibas-nr-9-2-1-1-15-i-001/metodiskais-atbalsts-nr-9-2-1-1-15-i-001/16080-es-finansejums/lm-istenotie-projekti/aktualie-projekti/profesionala-sociala-darba-attistiba-pasvaldibas-nr-9-2-1-1-15-i-001/91621-metodiskie-materiali>

3 gadus vadot ģimenes atbalsta nodaļu, un Inga Siliņa, kuras pieredze sociālā darba jomā ir 15 gadi. Saruna notika 2020. gada 20. maijā, tiešsaistē, un to vadīja Rita Goldmane.

Rita Goldmane (R.G.): Padalieties – kā jūs nonācāt šajā pilotprojektā? Vai bija nozīme jūsu iepriekšējai profesionālajai pieredzei, zināšanām, kādiem iekšējiem procesiem?

Ruta Leišavniece (R.L.): Es par pilotprojektu uzzināju no kolēģiem, pēc tam – no LM. Es uzreiz pieņēmu lēmumu piedalīties, jo jutū, ka tas būs jauns *uzrāviens*, jauns atbalsta posms manā darbā. Man jau bija aptuvenus priekšstats, kā tas varētu būt, jo man 2015. gadā bija iespēja piedalīties Latvijas Bērnu fonda un Evijas Apines izstrādātā metodiskā materiāla “Psihosociālais darbs ar ģimeni vardarbības pret bērnu novēršanai”³ aprobācijā. Tad piedzīvoju, kā tas ir – kādu metodiku ieviest reālā darbā ar reālu ģimeni. Toreiz es piedzīvoju citādu sociālo darbu, kur akcents no klienta lietas tiek pārcelts uz *dzīvu* sadarbību ar klientu un mēs ar klientu kļūstam sadarbības partneri. Ar prieku atceros to darba posmu, toreiz es sajutu entuziasmu, kas dod enerģiju darboties, strādāt. Mazinājās bažas – vai mana klienta lieta ir *kārtībā*? Vai sociālās rehabilitācijas plāns atbilst LM gaidām? Vai mans darbs ar klienta lietu atbilst manas vadītājas gaidām? Jau tad veidojās cita izpratne par sociālo darbu ar ģimeni ar bērniem, mainījās akcenti, klienta vajadzības kļuva svarīgākas par citu gaidām un klienta lietu. Tad es vēlreiz iemīlēju sociālo darbu. Nākamais solis manā profesionālajā attīstībā bija iesaistīšanās nodibinājuma “C Modulis” organizētajā apmācību ciklā “Sistēmisks psihosociālais darbs”. Tas bija nākamais profesionālais baudījums – jā, ir cilvēki, kuri redz līdzīgi, darbojas līdzīgi un vēl labāk, un arī citādi. Šis apmācību cikls ļāva man profesionālajā darbā iegūt vēl vienu *muskuļu grupu*, kuru varu darbināt. Es sapratu, ka tas ir mans lauks un es gribu tā strādāt.

Tad nāca gaidas, ko es sajutu no institūcijas un kolēģiem. Es sajutu, ka no manis tika sagaidīts, ka es atrisināšu sarežģītākās situācijas, iesaistīšos sarunā ar konfliktējošu klientu. Es sajutu kolēģu vēlmi – “Esi man blakus, parādi, kā rīkoties!” Mani bieži aicināja piedalīties klientu konsultācijās vai apsekošanās, un es iesaistījos. Toreiz es nepratu noturēt robežu – kas ir mans un kas nē. Gāja laiks un man kļuva grūti, šķita, ka es zinu visas klientu lietas savā dienestā, visas situācijas, visus gadījumus. Un es pieņēmu lēmumu mainīt darbu – mainīju novadu un specialitāti, sāku strādāt ar cilvēkiem ar invaliditāti, organizējot viņiem asistenta pakalpojumus. Es aptuveni gadu veicu ļoti formālu sociālo darbu, sagatavoju dokumentus, lai piešķirtu klientam pakalpojumu, administrēju pakalpojuma saņemšanu. Taču pēc kāda laika es ievēroju, ka prasmes, kuras es iepazinu un piedzīvoju, veicot psihosociālo darbu, ir kļuvušas par manas profesionālās dzīves sastāvdaļu. Piešķirot asistenta pakalpojumus, nereti sāku sadarboties ar klientiem arī citu ģimenes situāciju risināšanā. Man nebija iekšēja piepildījuma, un es nevilus, administrējot asistenta pakalpojumu, sāku sadarboties ar māmiņām, kuras saņem šo asistenta pakalpojumu, dažādu problēmsituāciju risināšanā.

Iespēja iesaistīties pilotprojektā darbam ģimenēm ar bērniem man bija kā dāvana, es atgriezos tajā komandā, kurā es vienmēr esmu gribējusi būt. Es bēgu sarežģītā situācijā. Bet es esmu atpakaļ. Manas gaidas no projekta bija būt vienam biedram no lielākas komandas. Es zināju, ka pilotprojektā satikšu motivētus cilvēkus, kas strādā ar ģimenēm ar bērniem, viņu pieredze man būs pazīstama līdz kaulam, un tas man dos spēku un enerģiju darboties, strādāt, būt savas profesijas pārstāvim, jo es uzskatu, ka process mani attīsta. Tā bija viena no manām gaidām – ka es būšu procesā un tas man palīdzēs augt un attīstīties.

Inga Siliņa (I.S.): Lai labāk paskaidrotu, kā nonācu līdz pilotprojektam, man ir mazliet jāpastāsta mans ceļš līdz tam. Tas bija diezgan īpašs process un uzdrīkstēšanās, kad 2005.gadā sāku savas darba gaitas – vēl bez sociālā darba izglītības. Es zināju tikai vienu, ka sociālais darbinieks ir cilvēks, kurš palīdz grūtībās nonākušajiem. Strādāju pēc sajūtām, protams, bija arī zināmi noteikumi un prasības. Tajā laikā bija tikai dažas veidlapas, lielākais uzsvars bija uz materiālo palīdzību iedzīvotājam. Sociālajam darbam tiešu norādījumu nebija. Saprātu, ka man patīk darbs ar ģimenēm, sajutu, ka tas labi izdodas, viegli radu kontaktu ar klientiem. Darot guvu savu pieredzi, attīstījās prasmes, zināšanas, tika apmeklēti kursi, bet es toreiz biju no tiem sociālajiem darbiniekiem, kas, veicot savu darbu, uz klientu raudzījās galvenokārt no kontrolējošās pozīcijas – es zinu *labāk*, kas klientam nepieciešams, lai viņa dzīve stabilizētos, es no sirds un patiesi vēlos palīdzēt, vēlos būt droša, pārraugoša, kontrolējoša. Bija sajūta, ja visu spēšu kontrolēt, tad situācija klientu dzīvēs stabilizēsies. Pārmaiņu sākums manā personīgajā un profesionālajā dzīvē skatījumā bija 2010. gads, kad notika ļoti skumjš gadījums manā personīgajā dzīvē. Tas bija pārmaiņu sākums, kuru toreiz nespēju paredzēt. Tad 2013. gadā darbā tika organizēts mācību cikls, ļaujot iepazīties ar psihosociālo darbu. Šis apmācības vadītāja Kārlis Viša (viens no metodikas “Sociālais darbs ģimenēm ar bērniem” izstrādes komandas ekspertiem – *autoru piebilde*). Toreiz, esot tajās apmācībās un dzirdot, ka sociālo darbu var veikt arī citādi, es to piedzīvoju, tēlaini izsakoties, kā *sitienu zem jostas vietas*. Kāpēc? Tāpēc, ka šajās mācībās bija runa par sociālo darbu ar klientu pretēji tam, kā es ikdienā to darīju. Sākotnēji tas manī radīja dusmas, nevēlēšanos klausīties tajā, kas tika stāstīts, bija reāla trauksme un aizsardzība manī, kuru sākotnēji pat neapzinājos. Tomēr, ejot laikam, pieķēru sevi pie domas, ka arvien vairāk sāku domāt par visu dzirdēto un meklēt, kā lai uzzinu ko vairāk, lai saprastu – kas tad ir tas citāda, ko man ar to darīt, kas man sevī ir jāmaina, un vai jāmaina? Bija daudz jautājumu, ar kuriem es dzīvoju vairākus gadus. Taču man tajā brīdī pietrūka šķietami vienkāršu lietu – zināšanu, pieredzes, atbalsta, kā šo visu uzsākt darīt. Protams, bija arī iekšējais monologs, pretestība un trauksme. Tā es ar šo savu iekšējo sajūtu jau biju uzsākusi ceļu uz *citādo* sociālo darbu. Nereti pieķēru sevi pie domas – cik ilgi es vēl šādi staigāšu, meklējot izeju no *apburtā loka*, vai tiešām nav neviena, kas var palīdzēt saprast? Un lūk – manas lūgšanas, kā es to saku, tika uzklaustītas.

³ Apine, E. Psihosociālais darbs ar ģimeni vardarbības pret bērnu novēršanai. Metodiskais materiāls. 2015. Pieejams: <http://www.lbf.lv/content/2016/09/Metodika.pdf>.

Pagājušajā gadā e-pastā izlasīju uzaicinājumu SDĢB piedalīties pilotprojektā, kurā tiks aprobēta metodika

sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem. Jau tajā brīdī nolēmu, ka aizpildīšu pieteikumu, jo vēlos piedalīties šajā pilotprojektā. Iekšēji sajutu, ka šis varētu būt man nepieciešams, ka tas, iespējams, dos atbildes uz daudziem maniem profesionālajiem jautājumiem. Sākotnēji mūsu novads pilotprojektam pieteica divus SDGB, tomēr sanāca, ka no viena novada var piedalīties tikai viens. Joprojām nezinu, kas bija noteicošais, bet dalībai pilotprojektā tiku virzīta es, par ko esmu pateicīga savai vadībai. Vienlaikus apzinājos, ka tieši uz mani tiek liktas zināmas cerības, ilgas un gaidas.

Kad sīkāk iepazīnos ar to, kas dalībniekus sagaida, kādas tēmas tiks apskatītas, kāds ir mērķis, uzdevumi, darbības un pilotprojekta plāns, es uz mirkli nobijos, jo sapratu, ka tas prasīs nopietnu piepūli. Atkal sevī izjutu reālu trauksmi, sajutos tieši tāpat, kā toreiz tālajā 2013. gadā Kārļa Višas vadītajās apmācībās – jo arī šīs mācības vadīs Kārlis Viša! Šī sajūta man uz mirkli lika justies tik mazai, neaizsargātai. Manī ieslēdzās tāda kā mazvērtības sajūta, aizsardzības mehānismi. Jautāju sev – vai spēšu ar savu pieredzi būt noderīga, vai spēšu izteikt viedokli, es – vienkāršs sociālais darbinieks, kurš strādā vienā no mazajiem Latvijas pagastiem, kurš ir pieradis strādāt savā komforta zonā, ar savu redzējumu, domāšanu, uztveri... Jau tajā brīdī sapratu, ka tā nebūs pasīva *būšana* pilotprojektā, tas būs reāli smags darbs – mans profesionālais izaicinājums. Es to pieņēmu, pasakot sev: “Tu to vari, tev ir pietiekami liela pieredze, kurš cits, ja ne tu!” (*smaida*) Biju gatava jaunajam ceļojumam.

No kolēģu puses sajutu lielas gaidas manai dalībai pilotprojektā. Kopīgā sajūta bija – “*Super*, beidzot būs kaut kas vienots, mums jau sen ir nepieciešama jauna, vienota metodika! Tu pamācīsies, izzināsi un pastāstīsi, tad mēs visi varēsim turpmāk strādāt labāk.” Bija jūtama vēlēšanās, lai šis process notiek ātrāk, lai drīzāk varam sākt strādāt pēc jaunās metodikas. Pieļāju, ka šīs nav tikai manu kolēģu gaidas, līdzīgas, iespējams, bija arī kolēģiem citos novados. Tas man liek domāt par to, cik ļoti Latvijas SDGB ir noilgojušies pēc vienotām darba metodēm un pieejām darbā ar klientu.

Kad atceros mācību pirmo tikšanos septembrī, manī sarosās siltas atmiņas. Jo beidzot, esot tur, klausoties ekspertu prezentācijās par pilotprojektā ielānoto, es sapratu, ka manas lūgšanas ir uzklusītas. Sapratu, ka šī būs vieta, kur varēšu saņemt atbildes uz saviem profesionālajiem jautājumiem, kuras pati nebiju atradusi. Beidzot būs reāla vieta un telpa, kur varēšu saņemt zināšanas, pieredzi, atbalstu, izpratni. Zināju, ka, esot līdzās tādiem ekspertiem kā Kārlis Viša, Ieva Ozola un Kristīne Veispale, es nevarēšu neattīstīties. Es sajutos tik labi!

R.G.: Kā Jūs piedzīvojāt mācību saturu un procesus? Man bija iespēja daļēji vērot, kā tapa mācību saturs. Bija aizraujoši redzēt, kā veidojas mācību struktūra, tēmas, kā notiek diskusijas par to, lai ierobežotajā laikā sniegtu pēc iespējas vairāk un visvērtīgāko, visvajadzīgāko, un ar kādu milzīgu pietāti, toleranci, es pat teiktu – mīlestību – tika veidota mācību programma, domājot par potenciālajiem dalībniekiem un pieļaujot, ka daļai no viņiem mācību sākumposms varētu būt zināms šoks, ka vērtību transformācijas process varētu nebūt viegls.

R.L.: Es varu pastāstīt, kā mācības notika praktiski – mēs tikāmies reizi mēnesī, visi savas jomas speciālisti. Man ir daudz emociju saistībā ar komandu, kas šīs mācības organizēja un realizēja. No visas sirds esmu pateicīga komandai, apbrīnoju un cieņu viņu ieguldījumu Latvijas sociālā darba attīstībā. Es esmu priecīga un pateicīga, ka dzīve mani ir vedusi pa to ceļu, kurā iet šie speciālisti, un man ir bijusi iespēja būt līdzās, klausīties, diskutēt un darboties. Mācības grupas organizēšanu un vadīšanu centos pārņemt uz savu darbu ar klientu. Es mācību grupā jutos gaidīta, jutu, ka manas vajadzības ir svarīgas, par mani rūpējas kā par komandas dalībnieku, jutos uzklusīta, piedzīvoju, ka mans viedoklis ir svarīgs kopējā darbā. Šo attieksmi es mēģināju piesavināties, lai nodrošinātu to arī savam klientam. Strādāju pie piedzīvoto vērtību ieviešanas savā praktiskajā darbībā – lai klients sajūt, ka viņš ir gaidīts, lai viņš justos uzklusīts, lai viņa vajadzības būtu prioritāte. Tas ir tāds milzu ieguvums no mācību grupas, kuru grūti formulēt vārdos. Vērtīgi ir būt kopā ar savas jomas speciālistiem. Kad kolēģi dalās savā pieredzē, es spēju sajūt un pazīt to ikdienu, kurā viņi strādā, un tas man dod mieru un spēku. Un ir iespēja piedzīvot, ka tu neesi *nepareizs*, ka tu neesi citāds, ka mēs esam te kopā, ka mēs varam kopā. Un tam ir tāda maģiska iedarbība.

I.S.: Man, uzsākot mācības, bija divējādas sajūtas. Zinot to, ka tālajā 2013. gadā tieši Kārlis Viša bija tas, kurš *izsita* mani no manas ierastās realitātes, es nepriecājos, ka mācībās mums nāksies sastapties (*smejas*). No vienas puses, es gribēju tur būt, piedalīties, mani tas interesēja, taču otra mana iekšējā balss kļiedza – ja runa ir par Kārli, kurš toreiz mani tā *izsita* no līdzsvara, es tā kā īsti nē... Tā bija zināma dilemma manī – protams, nekā personīga, taču tā toreiz es sajutos. Pilotprojekta laikā es sapratu, cik labi, ka dzīve man piespēlējusi šādu neatlaidīgu profesionāli, un piedzīvoju to, ka mums ir jādod iespēja sev iepazīt *citādo*, pieņemt un uzklusīt citu viedokli, pirms teikt, ka tas nekam nederēs un nav vajadzīgs. Speciālisti, kuri veidoja metodiku, patiesi ir lieli savas nozares eksperti. Pilotprojekta laikā ar katru šūnu varēja just, cik speciālisti daudz ieguldījuši savus personīgos resursus, zināšanas un pieredzi, lai apzinātu un izprastu Latvijas sociālā darba sistēmas grūtības esošajā laukā. Kā analizējuši ārvalstu pieredzi, meklējuši labākās alternatīvas. Tik dziļa, izjusta, klāt esoša, vispusīga redzējuma sajūta bija jūtama visā mācību gaitā. Un tas man lika justies drošai, pārliecinātai, iedvesmotai, atbalstītai, uzmundrinātai, mierīgai, un es spēju pilnīgi ļauties procesiem, kas notika.

Tas, ko es piedzīvoju mācību un metodikas aprobācijas procesā, liek domāt, cik spēcīga mūsos var būt pretestība jebkādam pārmaiņam un jauniem procesiem. Sākotnēji uzskatīju, ka jaunā metodika ienesīs īstu *revolūciju* sistēmā. Šobrīd uzskatu, ka lielākā *revolūcija* būs katra SDGB galvā – principos, vērtībās, izpratnē, pieņemšanā, domāšanā, darīšanā.

R.L.: Klausoties Ingā, es atcerējos vēl ko ļoti būtisku, ko piedzīvoju šajā mācību ciklā – mēs tikāmies arī ar LM speciālistiem, kuri strādā pie projekta realizēšanas. Tikšanās man bija ļoti vērtīga, jo līdz šim bija sajūta, ka ministrija ir *vagars* – kāds, kas mani uzrauga darbā, tāds kā bieds, un man

jādara tā, lai viņiem patiktu! Mācību laikā LM darbinieki ieradās pie mums. Viņi vēroja procesu, jautāja mūsu viedokli, un tas deva sajūtu, ka nē, viņi nav vagari, bieds vai soģi, ka mēs esam viena komanda. Viņu mērķi sakrīt ar maniem mērķiem attiecībā uz klientu, un arī viņu redzējums, vēlmes un darbs ir vērsti uz klientu vajadzībām. Un manī mainījās tā sajūta – arī viņi strādā ar klientu vajadzībām. Es sajutu *atbalstošu plecu*. To es sajutu pirmo reizi savā 16 gadu sociālā darba praksē. Līdz šim vienmēr ministriju pārstāvji ieviesa manī bijību, es izjutu viņus kā tādus, kas nāks un pārbaudīs, un mēs visi *dabūsim*, un es pirmā *dabūšu*. Bet tagad, mācībās, es ieraudzīju un sajutu profesionalitāti, es jutu gan empātiju, gan rūpes, gan komandas darbu. Manuprāt, tas vedina mani kā profesionāli attiekties pret savu klientu ar tādu pašu gādību, jo, ja es saņemu brāzienu, tad šo metodi neapzināti arī pati mēdzu izmantot. Bet, ja es saņemu atbalstu, tad es arī atbalstu atdošu tālāk.

R.G.: Jā, šis ir būtisks moments – no kā mēs paši kā sociālie darbinieki mācāmies, kā izturēties pret klientiem. Piedaloties mācību grupā, sociālais darbinieks neapzināti pārnes piedzīvoto grupas vadītāju attieksmi un izturēšanos pret sevi uz klientu. Sociālais darbinieks mācās, kā izturēties pret klientu arī no, piemēram, ministrijas pārstāvju, savas vadības attieksmes pret padotajiem.

I.S.: Arī es varu piekrist, ka visi tie procesi, kuriem *gāju cauri* pilotprojekta laikā, lika man spilgti izjust, kā tas varētu būt klientam, kurš arī dažādās situācijās, sadarbojoties ar mani, var justies līdzīgi kā es. Šī apzināšanās man palīdz veidot empātiskākas attiecības ar klientu manā praksē.

R.G.: Vai varat padalīties ar emocionāli spilgtākajiem momentiem mācību un aprobācijas procesā?

I.S.: Man bija interesanta pieredze ar kompetenču izvērtēšanu. Savas kompetences bija jāvērtē pilotprojekta sākumā un beigās. Tās bija daudz un dažādas. Katram bija jāvērtē savas individuālās prasmes un spējas dažādās kompetenču grupās. Situācija bija interesanta ar to, ka mācību sākumā, vērtējot savas kompetences, biju sevi novērtējusi kā ļoti kompetentu speciālistu, taču, vērtējot tās pašas savas kompetences mācību beigās, sapratu, ka sākotnēji esmu pārcentusies (*smejas*). Uzskatu, ka tas nav nedz labi, nedz slikti. Man tas liek domāt par sākotnējām iekšējām sajūtām, pretestībām, kas manī rezonēja pilotprojekta sākuma posmā – bailes kaut ko nezināt un nesaprast, ko par mani padomās utt.

Otra spilgtākā sajūta bija, iepazīstot ģimenes konferences metodi – mums tika dota iespēja komandā to praktizēt. Sadalījām lomas, katram dalībniekam tika sava loma šajā sadarbības formas praktizēšanā. Man iekrita loma SDĢB, kurš ir ģimenes konferences vadītājs un virzītājs. Līdzšinējā praksē man nebija pieredzes ar šo metodi un manī sākās trauksme, panika, iekšējais monologs, parādījās visādas pretestības. Pēkšņi bija absolūts tukšums manā galvā, es nespēju pateikt nevienu loģisku sakāmo! Biju uz *pauzes*... Skatījies uz pieciem mazās grupas kolēģiem un skaidrā tekstā teicu: “Mīļie, es jums neko nevaru pateikt.” Kolēģi reaģēja atbalstoši un teica: “Nomierinies!” Kāds no kolēģiem nolasīja gadījumu, tas ilga apmēram vienu minūti. Un man ar šo nelielo

mirkli pilnīgi pietika, lai atgrieztos realitātē, un process notika ļoti labi. Pēc tam no kolēģiem saņemu uzmundrinošus vārdus par labi novadīto ģimenes konferenci, kur kolēģi īsā laika posmā bija saskatījuši manus resursus. Šis stāsts tikai apstiprina to, ka esmu dzīvs cilvēks ar dažādiem procesiem sevī. Ticu, ka katrs no jums kādā savas profesionālās darbības laikā ir piedzīvojis ko līdzīgu. Un nevienam nav garantijas, ka šādas pieredzes nebūs arī turpmāk. Taču vienu zinu skaidri – šāda pieredze mani tikai stiprina, sniedz man drosmi un pārliecību gan personīgi, gan kā profesionālim. Savus patiesos iekšējos resursus vislabāk apzināties un iepazīstam tieši krīzes situācijās. Šeit varētu vilkt paralēles ar šī brīža situāciju attiecībā uz pārmaiņu procesiem, jaunām iespējām sociālajā darbā. Iespējams, kādam šķitīs, ka viņā nav resursu, kādam būs iekšējās bailes un diskomforts, kādam šķitīs, ka viņš to nespēj, ka viņam tas nav vajadzīgs. Es aicinu šajā brīdī pateikt sev – stop! Apzināties sevī resursus, drosmi, pieņemt notiekošo un ļauties procesiem. Reizēm, lai notiktu pārmaiņas, ir jāsatopas ar neērto, taču tas ir nepieciešams, tam jānotiek. Reizēm nepieciešams, lai kāds *izsit* mums ierasto pamatu zem kājām, tas ir sāpīgi, bet vienlaikus vērtīgi, jo citādi pārmaiņas vienkārši nespēj ienākt.

Mācību grupa bija vieta, laiks un cilvēki, kur varēja atļauties kļūdīties, attīstīt ļoti daudz prasmju, iemaņu, zināšanu sevī, ko nākotnē pārnest un realizēt savā mikro praksē. Dalība pilotprojektā ļāva vairāk un spilgtāk izdzīvot un salīdzināt savas sajūtas esošajā procesā ar klienta sajūtām sadarbībā ar mani kā sociālo darbinieku. Šis bija ļoti vērtīgs, profesionāli attīstošs laiks. Tas stiprināja, atbalstīja, iedrošināja mani sadarbību ar klientu veidot uz tādu vērtību pamata kā cieņa, pieņemšana, uzticēšanās, caurspīdīgums, pietāte, respekts, rēķināšanās u. c.

R.G.: Paldies, kolēģes, ka akcentējāt šo. Lai mēs spētu mācīties un sevī kaut ko mainīt, tad pirmais, kas nepieciešams, ir tas, lai mēs justos drošībā un neapdraudēti. Tas pats ir arī klientam – ja klients sadarbībā ar sociālo darbinieku primāri sajūties droši, tad viņam būs lielāks potenciāls ieskatīties sevī, paskatīties uz savu vidi un, iespējams, kaut ko mainīt. Vai varat pastāstīt, kā jums veicās ar metodikas izmantošanu praktiskajā darbībā ar klientiem? Vai saskatījāt kādas izmaiņas – procesā, klientā, sevī?

I.S.: Kā jau iepriekš minēju, izmaiņas manā domāšanā bija sākušās jau pirms iesaistīšanās pilotprojektā, jutu vajadzību veidot sadarbību ar klientu – veicinošu, klientam palīdzošu, mēģināju saprast, kuri apstākļi kavē gadījuma pozitīvu virzību, ko es varētu darīt citādi. Nezinu, kurā brīdī, taču notika negaidītais. Sāku ar šķietami vienkāršu lietu – klientu konsultēju, nevis sēžot aiz galda, bet gan iekārtoju omulīgu stūrīti kabinetā. Laika gaitā sapratu, ka klients šādi jūtas krietni ērtāk, mūsu saruna ir produktīvāka. Jutu, ka mainās procesi, kas ietekmē gan mani, gan klientu. Kad sākās mācības, biju patīkami pārsteigta, uzzinot, ka līdz šim manis izmantotā vides ietekmes iespēja attiecībā uz klientu ir viens no veicinošiem sadarbības aspektiem.

Pilotprojekta ietvaros metodikas aprobācijai es izvēlējos trīs ģimenes, no kurām viena bija pirmreizējie klienti. Tas bija interesants, vienlaikus sarežģīts un radošs process. Tas, ka

es metodikas klātienē nodarbības klausījos, piedalījos, guvu jaunas zināšanas, jutos ērti, droši, atbalstīta, šķietami varoša darīt, nebūt nenozīmēja, ka, aprobējot metodiku savā ikdienas praksē, jutos tikpat pārliecināta un droša par to, ko darīju. Protams, bija arī dilemmas. Tad nu nācās *parunāt ar sevi*, ka kļūdīties ir cilvēcīgi, ka mēs mācāmiešiem tikai darot, ka nekļūdās tikai tas, kurš neko nedara, un ka nevaru gūt pieredzi, nedarot vai baidoties to darīt. Šo iekšējo *mantru* es sev atgādināju, kad jutos izmisusi, nobijusies, vāja, nesaprasta. Tas man palīdzēja virzīties uz priekšu un praksē izmēģināt mācībās apgūto.

Mazliet padalīšos ar pieredzi darbā ar ģimenēm. Viens no, manuprāt, palīdzošiem instrumentiem bija tas, ka mums tika dots laiks izvērtēšanai un tas notika nesteidzīgi, mērķtiecīgi plānoti un virzīti. Šis nesteidzīgums manī raisīja mieru, drošību, pārliecību par turpmāk veicamo. Novēroju, ka līdzīgas sajūtas raisījās klientos. Palīdzošās veidlapas, dažādas pieejas un metodes man kā speciālistam palīdzēja izveidot nesteidzīgas, stabilas, caurspīdīgas attiecības ar klientu. Bija pamanāms, ka klients jutās sākotnēji šķietami neērti, ka es pievērsu uzmanību tam, kā viņu sagaidu, veidoju sarunu nesteidzīgu, demonstrēju ieinteresētību, pieņemšanu, klienta viedokļa respektēšanu. Man pat šķita, ka kāds no klientiem uz mirkli nesaprata, ka atbildība par viņa dzīvi netieši tiek ielikta atpakaļ viņa paša rokās. Sajūta, ka SDGB nav vienpersoniski atbildīgs par klienta situāciju, ir vienkārši fenomenāla, novēlu katram no jums to savas darba dzīves laikā izjust! Brīdī, kad mēs atdodam atbildību klienta rokās, mēs varam daudz profesionālāk palīdzēt klientam viņa dzīves situācijās. Novēroju, ka klients ļoti labi jūtas, ja tiek jautāts viņa viedoklis, ņemtas vērā viņa vajadzības. Jaunā metodika piedāvā dažādas līdz šim nebijušas veidlapas, kas noder darbā ar ģimeni – šīs veidlapas palīdz darbiniekam daudz dziļāk izprast ģimenē esošās grūtības un arī resursus. Tās palīdz man neizdarīt priekšlaicīgus pieņēmumus, secinājumus par ģimeni, bērniem, vecāku izpratni par dažādām bērnu vajadzībām. No klienta viedokļa tas nebija viegli, jo lika klientam domāt un apzināties. Mana veidlapu favorīte bija Pamatinformācijas veidlapa par bērniem dažādos vecumposmos, pielāgota katram periodam, ko aizpilda kopā ar klientu. Sarunas laikā tiek jautāts vecāka viedoklis par katru bērnu, tiek uzdoti jautājumi tieši par viņu; mēdza gadīties, ka vecāki samulsa un iepauzēja, jo bija situācijas, kad vecāks nespēja atbildēt uz jautājumu – kas tavam bērnam vislabāk padodas un interesē... Šis process klientam var būt sarežģīts, taču ļoti vērtīgs. Caur šiem jautājumiem vecāks tika rosināts padomāt par katru bērnu individuāli. Šādi veidots darba instruments SDGB palīdz darbā ar ģimeni, un šādu instrumentu metodikā ir gana daudz. Jāpiebilst, ka sākotnēji var šķist, ka krietni par daudz – rodas jautājums, kuru izmantot, kādai vajadzībai, kurā brīdī, kādā apjomā u. c.

Interesants bija metodikas aprobācijas process ar ģimeni, ar kuru jau biju kādu laiku sadarbojusies. Nevarēju saprast, kā jau iesāktā gadījumā kaut ko sākt darīt citādi, pēc jaunās metodikas. Domājot par šo, sapratu – līdz metodikas aprobācijai es biju tā, kuras rokās bija vadības groži mūsu sadarbībā. Uzsākot aprobāciju, centos atdot atbildību un *grožus* pašas ģimenes rokās. Sākotnēji man tas īsti neizdevās, ģimene nemācēja šos grožus paņemt. Jo kā gan viņi to varētu,

ja līdz šim to darījis kāds cits! Tad nu apzināti sāku izmantot metodikā gūtās zināšanas un prasmes (klients ir savas dzīves eksperts; neuzbāzīgi, lēnām, nekontrolējot, vienojoties, paļaujoties...). Pēc kāda laika, kad biju jau padevusies, man zvana šīs ģimenes mamma, kurai līdz šim vienmēr biju zvanījusi es, un saka: "Inga, es ļoti vēlētos, lai tu man palīdzī, vai mēs varam vienoties par tikšanos?" Atceros, ka tanī brīdī man pārskrēja trīsas, un es nodomāju: "Nopietni? Tas bija tik vienkārši!?" Nereti nevajag daudz, lai sāktos pārmaiņas.

R.G.: Inga, vai klienti vēl kaut kā reaģēja, kad tu mainīji savu uzvedības modeli? Un vēl – vai vari pastāstīt vairāk par saviem vājuma brīžiem? Kā es atceros no savas SDGB prakses – man tie mēdza būt brīži, kad bija ģimene, kurā bija bērns vai vairāki bērni, un, manuprāt, ievērojami apdraudējuma riski. Un tad man tik ļoti gribējās visu kontrolēt, lai tik nekas nenotiek, jo es taču labāk par klientu zinu, kā vajag un kā ir jābūt... Bet tas ir mans stāsts. Kā tu piedzīvoji to, ko nosauci par vājuma brīžiem?

I.S.: Es domāju, ka klients to pat īsti nepamanīja. Taču pēc aprobācijas divām no ģimenēm tiešām tā arī jautāju, kā viņas jūtas sadarbībā, kas patika, kas sagādāja grūtības, vai bija kādi neērti mirkļi, kādi tie bija? Tad mani klienti atbildēja aptuveni tā: "Es jutos gaidīts, pieņemts, sajutu atbalstu, reizēm tas nebija viegli, jo bija jāatbild uz man neērtiem jautājumiem, bet tu man palīdzēji saskatīt ikdienā notiekošo citādi, līdz šim es par to nebiju aizdomājies."

Arī aprobācijas laikā bija tie vājuma mirkļi, kad man atkal šķita, ka es labāk zinu, kas jādara, ka tūlīt atkal ielēgšu sevi kontrolējošā sociālā darbinieka pozīciju. Šādos mirkļos, jau atkaroties, atkal izmantoju iekšējo dialogu ar sevi un tas mani stiprināja. Taču, ja es nepiedalītos mācībās, kur mēs reizi mēnesī tikāmies, kur bija koleģiālais atbalsts, kas mani stiprināja, tad tas noteikti būtu daudz, daudz citādāk.

Protams, ir ļoti ērti strādāt ar motivētiem, atvērtiem, uz sadarbību vērstiem klientiem, kur pietiekami ātri spējam saredzēt darba augļus. Taču es vienmēr esmu centusies sava darba augli saskatīt mazumiņā – klients piezvanīja, atnāca uz konsultāciju, pajautāja palīdzību, bija sastopams apsekošanā, bija vērtīga saruna. Uzskatu, ja nespēju saskatīt sīkās lietas, tad pastāv risks izdegt, *uzkārties*, jo mūsu darbā ātra rezultāta nav. Pārmaiņas notiek, jautājums ir – cik ilgā laikā, kādas un kā mēs tās spējam saredzēt. Līdz ar to arī aizdomājos par tām savām pretestībām. Tās ik pa laikam atgriežas. Šo daudzo darba gadu laikā esmu iemācījusies tās pazīt, pieņemt un no tām nebaidīties, un tādējādi arvien biežāk spēju kontrolēt procesus sevī. Pretestības ir un būs, un mums pašiem ar tām ir jātiek galā.

R.G.: Inga, vai šajā pašapzināšanās procesā varētu palīdzēt arī supervīzija?

I.S.: Jā. Es domāju, ka jā, noteikti. Tikai te atkal ir stāsts par mums pašiem – vai vēlamies apzināties savus iekšējos procesus un to ietekmi uz mums kā speciālistiem, uz mūsu sadarbību ar klientu. Esmu pārliecināta – lai notiktu pārmaiņas mūsu klientu dzīvēs, mums ir jāsāk katram ar sevi.

R.L.: Attiecībā uz to, vai jaunās metodikas izmantošana ir ietekmējusi attiecības ar klientu, es gribētu teikt, ka jaunās metodikas ieviešana ir pirmais solis attiecību veidošanā ar klientu. Es nebaidos teikt, ka attiecību ar klientu sociālajā dienestā bieži vien nav vispār. Bieži praksē esmu saskārusies ar situācijām, kad sociālais darbs tiek balstīts uz SDGB subjektīviem viedokļiem. Salīdzinājumam – tas ir tā, ka es no Siguldas braucu uz Rīgu, stāvot pieturā kopā ar kādu cilvēku, un, aizbraucot līdz Rīgai, man šķiet, ka es par šo cilvēku kaut ko zinu. Es mēģinu viņu aprakstīt pēc tā, kā viņš izskatījās, ko viņš darīja, kā viņš pirka biļeti, un tā es rakstu kaut kādu atzinumu vai ziņojumu par šo personu, jo es taču esmu viņu redzējusi, es zinu, kas viņš tāds ir, man pat šķiet, ka esmu eksperte par viņa dzīvi! Bet patiesībā ar šādu atzinumu nodaru nopietnu kaitējumu klientam, un tas nav profesionāls sociālais darbs. Jaunās metodikas ieviešana praktiskajā dzīvē palīdz izveidot attiecības ar klientu un izprast, ka klients pats ir savas dzīves eksperts. Protams, metodikas izstrāde vien neatrisinās visas grūtības, noteikti ir nepieciešams mācību cikls, kas palīdz izprast metodikas būtību un palīdz SDGB to lietot ikdienas praksē.

R.G.: Ļoti bieži supervīzijās saskaros ar jautājumu: vai, veidojot attiecības ar klientu, tev šajā procesā nekad nerodas bažas – ja es veidošu tuvākas profesionālās attiecības ar klientu, vai nebūs tā, ka vienā brīdī viņš man “uzsēdīsies uz kakla”? Un, pasarg’ Dievs, ko par to teiks citi?!

R.L.: Es to esmu piedzīvojusi, bet tā, kā Inga saka – ir mana atbildība un ir klienta atbildība. Ja es pret viņu izturos iespējami labvēlīgi, tā ir viņa atbildība, ja viņš to izmantos. Tas ir profesionālais līmenis – risināt to supervīzijā. Nereti, gandrīz katrās attiecībās iezogas šīs bažas – kur es esmu, kādam jābūt tālākajam ceļam, kā mana rīcība ietekmē savstarpējās attiecības ar klientu? Metodika palīdz izveidot attiecības, jo to, ka man tās nav bijušas, es sapratu tikai tad, kad es tās izveidoju. Lai mazinātu subjektivitāti darbā ar klientu, jaunā metodika paredz arī daudzveidīgu metožu lietošanu, kas SDGB palīdz saglabāt objektivitāti – man ir nepieciešams izvērtēt situāciju, kas man rada drošību. Izvērtēšanā parādās arī problemātika un mērķu izvirzīšana, un tas manu darbu padara kompleksu, profesionālu. Jaunā metodika palīdz gan izveidot attiecības, gan noturēt tās profesionālās robežās.

R.G.: Kā jums šobrīd veicas ar metodikas izmantošanu praksē, kad mācības jau ir beigušās? Cik plaši to lietojat? Vai ar visiem klientiem?

I.S.: Es turpinu strādāt pēc jaunās metodikas ar tām ģimenēm, ar kurām sāku. Ar pirmreizējiem klientiem arī strādāju pēc jaunās metodikas. Es tik ļoti esmu pieņēmusi šo jauno metodiku – domāšanā, uztverē, darbībās, redzējumā, attieksmē, vērtībās, principos. Es vienkārši vairs citādi nespēju. Nu tad cik spēju, cik ir resursu, tik arī daru.

Svarīgs aspekts – viens ir tas, ka es esmu klātienē, aprobācijā, Rīgā kopā ar kolēģiem, kur es varu piedzīvot visu, kas tur notiek. Otrs – realitāte, atgriežoties savā mikropraksē laikā starp klātienes nodarbībām. Sākotnēji bija pagrūti, jo, atgriežoties no mācībām Rīgā, nereti uzdevu sev jautājumu –

kas tagad man jā dara? Kā jā dara? Es tā kā gaidu, ka kaut kas notiks pats no sevis. Tad saprotu – neviens jau nenāks manā vietā un nepateiks – tā, Inga, tagad dari šo un tagad to... Nevarēju sākumā saprast, kā to visu *sagremot*. Tajā brīdī kā resursu atradu kolēģu (“sava” sociālā dienesta kolēģu – *autoru piebilde*) informēšanu par mācībās jauniegūtajām zināšanām, pieredzi, kuru biju piedzīvojusi, tādā veidā gan stiprinot sevi, reflektējot par piedzīvoto, gan sniedzot kolēģiem iespēju vismaz daļēji būt klāt šajā procesā. Kolēģu patiesā ieinteresētība mani stiprināja, tas bija noderīgi, atbalstoši un koleģiāli ērti, man tas deva iekšējo pārliecību, spēku un motivāciju turpināt aprobāciju ar savām ģimenēm. No pirmās manas klātienes nodarbības kolēģi iesaistījās ar jautājumiem, atbildēm, kopējām diskusijām, sarunām.

R.L.: Iesaistoties pilotprojektā, es atsāku strādāt kā SDGB nepilnā slodzē. Šobrīd iegūtās zināšanas izmantoju darbā ar trīs ģimenēm un atbalsta grupu vadīšanā vecākiem. Es sapratu, kāda tam ir nozīme, un es ļoti daudz ko mainīju savā praktiskajā darbā. Jā, sākot ar telpu, ar vietu, ar attiecībām, ar izvirzītajiem mērķiem, ar sadarbību u. c.

R.G.: Kā jums šķiet, kas sociālajos dienestos pašlaik ir tas palīdzošais, atbalstošais, un kas ir tas, kas traucē plašāk iedzīvīnāt jauno metodiku? Supervīziju laikā dzirdu, ka Latvijā ir ievērojami atšķirīga situācija dažādās pašvaldībās, gan lielākās, gan mazākās, pilsētās, novados. Personīgi man šķiet palīdzošā, ja pašvaldībā visos vadības līmeņos ir zināma pamata izpratne par to, kas ir sociālais darbs ģimenēm ar bērniem, izpratne par to, kāda nozīme sociālā gadījuma vadīšanā ir pieejamiem pakalpojumiem. Esmu arī novērojusi, ka labā prakse ir tur, kur dažāda līmeņa vadītāju starpā ir tādas sava veida uzticēšanās attiecības. Piemēram, pašvaldības vadītājs uzticas tam, ko saka sociālā dienesta vadītājs, un viņš ļauj, ka dienesta vadītājs ir profesionālis, uzticas viņam un ir gatavs ieviest pārmaiņas, veidot vai pirkt jaunus pakalpojumus. Ko esat novērojušas jūs?

R.L.: Noteikti palīdz tas, ja vadītājam ir izpratne un komanda vēlas ieviest sociālo darbu kā darbu ar ģimenēm ar bērniem savā novadā. Ļoti vērtīgi ir izveidot atbilstošu un drošu vidi darbam ar ģimeni, mazināt trauksmi klientam par to, ka kāds klausās, kāds var ienākt, var iztraucēt, zvana telefons utt. Vides faktors ir ļoti svarīgs. Svarīga ir arī sadarbība. Man ļoti būtiska ir kolektīva grupu supervīzija, kas palīdz veidot izpratni mūsu kolektīvā, kad dzirdi esošās kolēģu grūtības, un tas man palīdz izvirzīt mērķus, kas ir balstīti komandas mērķos, un veidot kolektīvo izpratni par sociālo darbu ar dažādām mērķa grupām.

I.S.: Atbalstu Rutas viedokli, lai gan katra pašvaldība atšķiras. Arī mūsu novadā, manuprāt, ir gana pietiekams pakalpojumu grozs, kurš sevī ietver dažādus pakalpojumus dažādām mērķa grupām. Tas, par ko būtu jādomā, ir par pakalpojuma saņēmēju, kurš dzīvo laukos, kuram nav resursu, iespēju aizbraukt līdz pakalpojuma centram. Kā šādam klientam nodrošināt pakalpojuma pieejamību, neiedzenot viņu kompleksos, neliekot viņam domāt, ka viņš ir vainīgs, ja nespēj šo pakalpojumu izmantot? Protams, tās nav viennozīmīgas situācijas, taču jautājums ir atvērts.

Saprotu arī, ka tas ir naudas jautājums. Pieņemu, ka katram novadam ir savi resursi, vajadzības, prioritātes. Tāpēc katram sociālajam dienestam ir jāapzinās sava situācija un jāmeklē atbilstošie resursi. Iespējams, jāattīsta jauni pakalpojumi, pamatojoties uz vajadzībām, kuras vislabāk darba ikdienā spējams saskatīt mēs, SDĢB. Tāpēc tieši SDĢB redzējumu par klienta vajadzībām ir nepieciešams *aiznest* līdz vadītājam, kurš ir gatavs par šo vajadzību nodrošināšanu *iestāties* domē. Ja trūkst pakalpojumu, tad nereti SDĢB, vēloties palīdzēt savam klientam, ir gan gadījuma vadītājs, gan atkarību speciālists, gan sociālais pedagogs un reizēm vēl psihologs, mediķis utt. Un tas nav pareizi.

Es no savas vadības puses esmu sajutusi interesi par notiekošo pilotprojektā, jūtu izpratni, ka kaut kas ir jāmaina. Esmu droša, ka tas izdosies. Un darba devēja atbalsts šajā pārmaiņu laikā ir ļoti nozīmīgs. SDĢB autonomija ir svarīga, tikai katram ir jābūt drošam, ko ar šo autonomiju darīt.

Vēl viens aspekts, lai metodiku izdotos sekmīgi ieviest plašākā sociālā darba ģimenēm ar bērniem praksē: man ir sajūta, ka esam izvēles priekšā – vai strādājam pēc jaunās metodikas, kas paredz caurspīdīgumu, klātesamības sajūtu attiecībā pret klientu, un tad iepriekš noteiktā dokumentālā puse paliek otrajā plānā, iespējams, kā vāji izpildīta, vai otrs variants – turpinām strādāt, kā ierasts: dokumenti aizpildīti, lieta laba, atbrauc pārbaudes – to visu kārtīgi, glīti var redzēt, jo atspoguļojums izcils. Taču klients un principi, vērtības, ko ienes jaunā metodika, paliek virspusēji skarti. Šeit ir runa par izlemšanu – vai nu kvalitatīva sadarbība ar klientu, vai sadarbība ar dokumentiem, lai pierādītu savu padarīto. Šobrīd jau vairs nav nepieciešami pētījumi, lai saprastu, ka līdzšinējā prakse sevi neattaisno. Tāpēc paliek tikai politiska un valstiska izlemšana. Ar ekspertu un profesionāļu palīdzību tiek radīts plāns un tā pakāpeniska virzība, un nav runa tikai par sociālo darbu ģimenēm ar bērniem, bet gan par visu sistēmas maiņu un sociālo darbu kopumā. Un pārmaiņas nevar balstīties tikai uz izstrādātām metodikām – ir jāveic izmaiņas normatīvajos aktos, jāsaprot, kā katras ministrijas kompetentās iestādes ir saistītas ar sociālo darbu un beidzot jāklūst par vienotiem sadarbības partneriem attiecībā ar iedzīvotājiem. Cilvēks ir jāizvirza priekšplānā, birokrātisko dokumentāciju atstājot otrajā plānā. Fiziski, garīgi un emocionāli vesela sabiedrība ir mūsu valsts nākotne. Tāpēc ieguldījums nākotnē ir jāveic jau šodien! Izmaiņām ir jānāk ar iniciatīvu un redzējumu no mikro prakses, tieši mēs katrs jau šodien varam veidot sociāla darba ikdienu nākotnē! Ja mēs paši par savām profesionālajām vajadzībām spēsim runāt, tad arī mūsu vadītājiem būs pamatojums vērsties pašvaldībās un rosināt piešķirt tam finansējumu. Tālākā virzība ir ministrija, parlaments un kopīgā griba.

R.G.: Pastāstiet, kādi ir jūsu jūtāmākie ieguvumi no piedalīšanās metodikas mācībās un aprobācijas procesā?

R.L.: Man ieguvumi no dalības pilotprojektā ir gan kā cilvēkam, gan kā mammai, gan kā sievai, gan kā sociālajai darbiniecei, gan kā kolēģei. Esmu attīstījusi spēju strādāt apzinātāk, spēju pieņemt neveiksmes, spēju būt līdzās cilvēkam viņa grūtajos mirkļos un viņa sasniegumos. Tad,

kad klients raud, spēju nepārtraukt viņu, bet būt klāt, izturēt, piedzīvot, izprast, atbalstīt. Vienkārši būt un palīdzēt to apzināties pašam cilvēkam – kas ir šīs asaras, ko tās tev dod, kā tās tev palīdz, kā tev palīdz prieks, kā tu to izjūti – vairāk apzināties savu dzīvi, esošo vietu, laiku... Es vēl esmu ieguvusi sajūtu, ka es esmu daļa no kaut kādas lielākas komandas, un lielāka komanda man nozīmē lielāku spēku, vairāk emociju, vairāk drosmes, uzdrīkstēšanos – ka es esmu viena no SDĢB, nevis tikai savā kolektīvā, savā novadā, bet es esmu daļiņa no Latvijas sociālā darba.

I.S.: Es pilotprojekta laikā attīstīju, pilnveidoju, stiprināju savu profesionālo identitāti, kompetences, zināšanas, prasmes, iemaņas, apzinājos resursus, ko vēl varu savā darbā izmantot. Piedzīvoju dažādas emocijas – sākot ar izmisumu, bailēm un nedrošību, beidzot ar prieku un patiesu gandarījumu. Vairākkārt pārkāpu savu komforta zonu, spilgtāk apzinājos savas stiprās un ne tik stiprās puses, uzdrīkstējos tās saskatīt un pieņemt. Dalība pilotprojektā mani ir padarījusi stiprāku. Laiks ir mana atziņa – nesteidzīgums darbā ar klientu. Autonomija – būtiska. Pieņemšana – cilvēks nav problēma, problēma ir... problēma. Kā teicis Juris Rubenis – nav grūti mīlēt labu cilvēku, grūti mīlēt cilvēku tādu, kāds viņš ir. Lai mums visiem kopā un katram atsevišķi izdodas turpmāk atrast sevī resursus mīlēt cilvēku tādu, kāds viņš ir!

R.G.: Metodika šobrīd paredz, ka SDĢB kompetencē ir strādāt ar bērniem līdz 12 gadu vecumam. Kāds ir jūsu skatījums – kuram vai kuriem speciālistiem būtu jāstrādā ar 13–18 gadus jaunajiem? Ja SDĢB, tad kas būtu papildināms metodikā, lai SDĢB kvalitatīvi varētu strādāt arī ar šo mērķgrupu? Vai arī šeit būtu nepieciešams domāt par jaunas sociālā darba specializācijas ieviešanu – sociālais darbinieks darbam ar jauniešiem, piemēram?

I.S.: Šis jautājums kļūva aktuāls arī pilotprojekta laikā. Skaidrs viennozīmīgi, ka par to noteikti nākotnē ir jādomā.

R.L.: Pēc jaunās metodikas strādājot, SDĢB balstās galvenokārt uz ģimeņu vajadzībām, un, ja mēs skatāmies uz jauniešiem, mums jāsaprot, kādas ir viņa vecumposma īpatnības un vajadzības. Strādājot ar ģimenēm ar nepietiekamām sociālām prasmēm, ļoti bieži mēs sastopamies ar mammām un tētiem, kuriem ir grūtības izprast jaunieša vajadzības. Ja mums būtu pieejams sociālais darbinieks darbam ar jauniešiem, viņam noteikti ir jābūt specifiskām zināšanām par jauniešu vecumposmu īpatnībām. Kādreiz Valsts probācijas dienestā strādāju ar korekcijas grupām jauniešiem – tiem, kas ar tiesas spriedumu nonāca probācijā. Strādājot ar šiem jauniešiem, es saskāros ar to, ka viņi jūtas nesaprasti, nemīlēti, kā sekas ir devianta uzvedība. Piedzīvoju, ka jauniešiem, esot kopā ar citiem jauniešiem, spēj uzticēties. Jauniešiem ir vajadzīga ilgāka sadarbība ar speciālistu, lai viņš apzinātos savas vērtības, jo viņš dzīvojis vidē, kur bijis nesaprasts. Jauniešiem ir nepieciešamas attiecības, kurās ir iespēja piedzīvot sapratni – es esmu *normāls*, es esmu saprasts, es drīkstu runāt arī nepareizi, es drīkstu būt īsts un atklāts. Un ir jābūt profesionālim, kurš to spēj izdarīt. Man nav ilūziju, ka to spēš izdarīt vecāks ar nepietiekamām sociālām prasmēm. Manuprāt, tas ir tas preventīvais darbs,

kuram ir milzīga nozīme, jo tas jauniešiem drīz kļūs par vecāku savam bērnam. Ja mēs sākam attīstīt šo sociālā darba nišu, mēs izdarām milzīgu ieguldījumu nākotnē. Ir nepieciešams sagatavot speciālistus darbam ar jauniešiem.

I.S.: Es varu tikai akceptēt šo domu. Jo arī es savā praksē redzu, cik ļoti jauniešiem ir nepieciešams atbalsts, pieņemšana, mīlestība, iesaiste, kāds, kuram rūp, kāds, kurš dzird, kāds, kuram interesē. Un tas ir stāsts par to, vai tas ir viens SDĢB, vai tomēr atsevišķs speciālists darbam ar jauniešiem. Es domāju, drīzāk otrais variants.

R.L.: Es redzu, ka sociālais darbs ar jauniešiem ir viens no elementiem sociālo pakalpojumu grozā. Nav tik būtiski, kurš tieši būtu pakalpojuma sniedzējs, bet gan tas, ka to dara speciālists ar attiecīgām zināšanām.

R.G.: Kā jums šķiet, kādi ieguvumi no jaunās metodikas ir ģimenēm ar bērniem, kas varētu mainīties viņu skatījumā?

I.S.: Es domāju, ka tās ir cilvēcīgas vērtības un sajūtas, kuras liek klientam justies pieņemtam, sadzirdētam, respektētam. Sajūta, ka ir, kas tevī klausās, ir, kas palīdz apzināties, nenosoda, pieņem. Galu galā ir vēl kāds, kurš vēlas palīdzēt un ir gatavs to darīt. Par sadarbību vienojoties, respektēt visu pušu intereses, tādējādi ienesot attiecībās sociālais darbinieks–klients caurspīdīgumu it visā.

R.L.: Domāju, ka klienta ieguvums ir iespēja būt īstam. Jo iepriekš cilvēks nonāca sociālajā dienestā ar kaut kādu problēmu (piemēram, bērns 2 mēnešus neiet uz skolu), un SDĢB ar viņu runāja par to, kā lai klients nodrošina, lai viņa bērns apmeklētu skolu. Tagad klientam ir vairāk iespēju runāt par cēloņiem, nevis par sekām. Mēs skatāmies plašāk un radām iespēju arī klientam plašāk paraudzīties uz savu dzīvi, mēģināt izprast, kas ir cēloņi viņa grūtībām.

R.G.: Kā jums šķiet, kāda nozīme veiksmīgai metodikas ieviešanai SDĢB ikdienas praksē ir klātienes mācībām? Kā būtu, ja jūs vienkārši būtu saņēmušas *grāmatu* – metodisko materiālu, bet nebūtu šo mācību? Vai tikai metodiskais materiāls bez klātienes mācībām spēj nodrošināt pārmaiņu ieviešanu sociālā darba praksē?

I.S.: Tas patiesībā ir neiespējami, ja mēs runājam par tādiem lieliem pārmaiņu procesiem. Materiāls, kuru reizi pa reizei varam apskatīt, ir labi, tas ir noderīgs. Mana pieredze ar metodiku darbam ar personām ar garīga rakstura traucējumiem – palasīju. Labs materiāls, noderīga informācija. Un tur mana interese arī apstājas. Pieļauju, ka līdzīgi kādam būs arī ar metodiku darbam ģimenēm ar bērniem... Metodikai ir būtiski, ka to ar kopīga koncepta palīdzību ienes praksē. Šeit, manuprāt, būtu jāizlemj augstāko institūciju pārstāvjiem – vai un cik šīs pārmaiņas Latvijā sociālajā darbā ar klientu ir nepieciešamas. Apskatīju citu izstrādāto metodiku mērķus, principus, vērtības – tie būtiski neatšķiras no *ģimenistu* metodikas. Tas liek domāt, ka pamata koncepts darbā ar klientu varētu būt viens, kas ir apsveicami. Noteikti nākotnē būtu jādomā par sociālā darba izglītības programmām, kurās jāietver šis jaunais sociālā darba valstiskais koncepts. Taču

jāatceras, ka, lai apgūtu jaunas prasmes, ir jābūt arī atbalstam. Ja sociālais darbinieks nesaņems atbalstu pārmaiņu procesā, tad pārmaiņas nenotiks. Viennozīmīgi ir svarīgi SDĢB nodrošināt iespējas apmeklēt klātienes mācības, tās ļauj piedzīvot dažādus procesus un gūt vērtīgu pieredzi. Es domāju, katrs no mums, 22 dalībniekiem, kuri piedalījās pilotprojektā, ir guvis kādu pieredzi mācību procesā. Ir tik patīkama sajūta, ja bez manis ir vēl kāds, kurš runā *manā valodā*. Kā Ruta saka – kad ir kāds, ar ko es varu runāt, kas mani saprot, tas ir ļoti svarīgs resurss. Tajā pat laikā, ja ir tikai *grāmata* – es atveru to, saprotu, ka tas manī rezonē – man tas nav ērti, es aizveru grāmatu un nolieku to malā. Bet klātienes mācībās īsti nav iespēju atvērt un aizvērt, tev tur vienkārši ir jābūt. Es arī atceros, ka bija šie momenti, kad gribējās *aizvērt un aiziet*. Un saproti – ak, nav jau variantu... Tev vienkārši jāturpina būt.

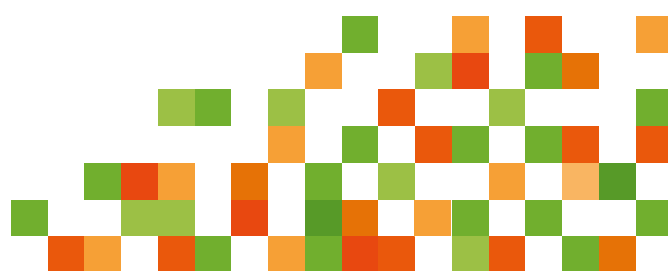
R.L.: Man liekas, ka te būtība slēpjas pedagoģijā – kā mēs labāk iemācamies? Aktivizējot visas maņas – sajūtas, redzi, dzirdi, tausti, es spēju ne tikai atcerēties informāciju, es spēju novērtēt sajūtas un piedzīvot procesu daudz pilnīgāk. Lai metodiku izdotos ieviest praksē, SDĢB jābūt klātesošam un jāmacās darot. Piedzīvojot mācību procesu klātienē, es to *piesavinās*, tas paliek mans. Viennozīmīgi ir jābūt mācībām ar klātesamību – piedzīvot, izdzīvot un piesavināt!

Piedzīvojot klātienes mācības, ir iespēja redzēt, ka arī kolēģim nesanāca. Un ko mēs ar to darām, un kā tas ir, kad neizdodas... Situācija tiek normalizēta, un līdz ar to arī es kļūstu *normāla*. Un tas man ļoti palīdz!

I.S.: Šis man bija burvīgs atmiņu ceļojums laikā. Arī lasītājus vēlos iedrošināt šo rakstu vairāk uztvert kā piedzīvojumu, kurā ir piedalījies kāds no jūsu draugiem, kurš ceļojuma laikā ir piedzīvojis daudz īpašu brīžu, un tagad šis draugs vēlas iedvesmot, lai arī jūs vēlētos doties šajā ceļojumā. Atcerieties mūsu stāstu tad, kad būs pieejamas *biļetes* šim ceļojumam, un uzdrošinieties šo biļeti *nopirkt*. Man ir prieks, ja kādam ar savu pieredzi varējām būt noderīgas, un varbūt kādam tieši šis raksts būs pārmaiņu sākums. Lai mums veicas arī turpmāk mūsu kopīgajos darbos!

R.G.: Paldies, kolēģes, ka piekritāt dalīties ar savu pieredzi un skatījumu par metodikas klātienes mācībām, aprobācijas procesu un ieviešanas iespējām SDĢB praksē! Lai jums turpmāk ražīgs darba cēliens un pietiekams atbalsts centienos strādāt *citādo* sociālo darbu!

Raksta autores izsaka pateicību SIA "AC konsultācijas" un Austrai Smilgainei personīgi par vērtīgo atbalstu šī raksta tapšanā.

Specializācijas – sociālais darbs ģimenēm ar bērniem – ieviešana Latvijas sociālo dienestu praksē

Dace Zvirgzdiņa, Bc. soc. d.

Projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” vecākā eksperte

Rakstā “Metodiskais materiāls sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem: citāds sociālais darbs” ir aktualizēti vairāki virzieni, kas ir būtiski, lai, tos attīstot, pārskatāmā nākotnē (2028. gads) mēs varētu runāt par sociālo darbu ģimenēm ar bērniem kā par specializāciju, kas Latvijas sociālā darba laukā būtu nostiprināta, iesakņojusies un turpinātu pilnveidoties. Šīs specializācijas ieviešana nodrošinās arvien profesionālāku atbalstu ģimenēm ar bērniem, kas neatkarīgi no viņu dzīvesvietas ir pietiekami unificēts attiecībā uz pieejām un metodēm, kuras izmanto sociālie darbinieki, un vienlaikus – individualizēts, ja runa ir par sociālā darbinieka attiecību veidošanu, sadarbību ar klientu un nepieciešamā atbalsta un resursu piesaisti.

Citējot minētā raksta autore, sociālā darba ģimenēm ar bērniem makro praksei ir izvirzāmi šādi uzdevumi:

- “pārmaiņas nevar balstīties tikai uz izstrādātām metodikām – ir jāveic izmaiņas normatīvajos aktos”;
- “ir svarīgi sociālajiem darbiniekiem ģimenēm ar bērniem nodrošināt iespējas apmeklēt klātienes mācības [...] ja ir tikai grāmata – es atveru to, saprotu, ka tas manī rezonē – man tas nav ērti, es aizveru grāmatu un nolieku to malā”;
- “lai apgūtu jaunas prasmes, ir jābūt arī atbalstam [...] ja sociālais darbinieks nesaņems atbalstu pārmaiņu procesā, tad pārmaiņas nenotiks”;
- “jāattīsta jauni pakalpojumi, pamatojoties uz vajadzībām, kuras vislabāk darba ikdienā spējams saskatīt mēs, sociālie darbinieki ģimenēm ar bērniem”;
- “jādomā par sociālā darba izglītības programmām, kurās jāietver šis jaunais sociālā darba valstiskais koncepts”.

Turpinājumā detalizētāka informācija par darāmo katrā no raksta autoru minētajiem darbības virzieniem.

1. Izmaiņas prasībās sociālo pakalpojumu sniedzējiem

Pašlaik spēkā esošās prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem¹ (turpmāk – MK noteikumi Nr. 338) nosaka pienākumu sociālajam dienestam veikt riska novērtēšanu ģimenēs ar

¹ Ministru kabineta 2017. gada 13. jūnija noteikumu Nr. 338 “Prasības sociālo pakalpojumu sniedzējiem” 14.5. un 14.6. apakšpunkti

bērniem, kurās ir bērna attīstībai nelabvēlīgi apstākļi, kā arī riska novērtēšanu par iespējamu bērnu tiesību aizskārumu vai apdraudējumu. Sociālo darbinieku ģimenēm ar bērniem (turpmāk – *ģimenisti*) praksē ir pierādījies, ka risku izvērtēšana ne vienmēr ir pietiekama vai nepieciešama, lai nodrošinātu klientiem nepieciešamo atbalstu.

Metodikas rezultāts ir izstrādāts uz ģimeni vērsts gadījuma vadīšanas modelis sociālajā darbā ģimenēm ar bērniem sociālajā dienestā. Gadījuma vadīšana ietver izvērtēšanas posmu, kura laikā tiek veikta klienta situācijas, vajadzību, resursu un grūtību izvērtēšana ar mērķi iegūt pēc iespējas objektīvāku priekšstatu par ģimenes situāciju, lai atbilstoši klienta vajadzībām varētu izstrādāt sadarbības plānu. Metodikā sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem tiek izmantots daudzpakāpju izvērtēšanas modelis, kas nozīmē pakāpenisku izvērtēšanas paplašinājumu un padziļinājumu atbilstoši klienta situācijai. Daudzpakāpju izvērtēšanas soļi ir – pirmreizējās informācijas izvērtēšana; sākotnējā izvērtēšana; padziļinātā un / vai paplašinātā izvērtēšana.

Lai šo modeli ieviestu praksē, tas ir jānostiprina tiesību aktos, tālab Labklājības ministrija ir sagatavojusi un virza apstiprināšanai Ministru kabinetā grozījumus MK noteikumos Nr. 338, lai noteiktu pārejas periodu (līdz 2028. gada 1. janvārim), kura laikā sociālajiem darbiniekiem, kuri strādā ar ģimenēm ar bērniem un kuri apguvuši minēto metodiku, ir tiesības pielietot šo metodiku savā praksē.

2. Klātienes mācības kā tālākizglītības forma

Pilotprojekta rezultātā gūvām apstiprinājumu, ka jaunās pieejas apgūšanai un pakāpeniskai ieviešanai ir nepieciešamas klātienes mācības, kas mijas ar sociālā darbinieka ikdienas praksi darbā ar ģimenēm ar bērniem sociālajā dienestā. Lai arī *ģimenists* ir ieguvis nepieciešamo izglītību – otrā līmeņa profesionālo augstāko vai akadēmisko izglītību sociālajā darbā, tomēr jaunās pieejas apguvei nepietiek tikai ar metodiskā materiāla izlasīšanu.

¹ Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada / republikas pilsētas pašvaldībā 2019. gadā (kopsavilkums). Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati/17517-publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati/par-2019-gadu/91845-par-2018-gadu-2>

Atbilstoši valsts statistikas datiem² 2019. gada beigās Latvijas sociālajos dienestos strādāja 404 sociālie darbinieki ģimenēm ar bērniem, no tiem pilotprojektā piedalījās 22 sociālie darbinieki. Lai jauno metodiku ieviestu sociālo dienestu praksē, nepieciešams pārējiem *ģimenistiem* nodrošināt iespēju piedalīties līdzīgās mācībās tām, kas tika īstenotas pilotprojekta laikā – piecu vai sešu mēnešu ilgumā ar tikšanos mācībās vienu reizi mēnesī vairākas dienas pēc kārtas. Kopējais mācību apjoms plānots apmēram 100 akadēmiskās stundas. Laikā līdz 2027. gada beigām Labklājības ministrija mācības organizēs vidēji 2–3 grupas gadā ar aptuveni 20 sociālajiem darbiniekiem katrā grupā. Līdz 2028. gada 1. janvārim būs pietiekams skaits ģimenistu, kuri apguvuši jauno metodiku. Pirmā grupa šīs mācības uzsāks 2020. gada nogalē.

Lai gūtu pārliecību par metodikas efektivitāti, kas dod leģitīmu pamatu šo metodiku kā visiem *ģimenistiem* obligāti izmantojamu ieviest praksē, paralēli sociālo darbinieku mācībām turpmākajos gados tiek plānots pētīt metodikas izmantošanu un nepieciešamības gadījumā to pilnveidot un aktualizēt.

Apzinoties speciālistu, kuri izstrādāja metodiku un vada mācības *ģimenistiem*, nepietiekamos cilvēkresursus, laika resursus un citus apstākļus, kas varētu kavēt nodrošināt mācības visiem, kuriem tās ir nepieciešamas, plānojam pilnveidot mācību procesu. Kā *skolotāji*, kas dalās savās zināšanās un pieredzē, pakāpeniski tiks iesaistīti arī tie *ģimenisti*, kuri ir apguvuši jauno metodiku, turpina to izmantot savā ikdienas praksē un jūt sevī vēlmi dalīties savā profesionālajā pieredzē ar kolēģiem.

3. Supervīzija un iestādes vadība – atbalsts *ģimenistiem* pārmaiņu procesā

Pilotprojekts apliecināja, ka viens no mācību programmas ieguvumiem ir mācību dalībnieku (gan vadītāju, gan sociālo darbinieku) interakcija, kas izpaužas kā aktīva līdzdalība un profesionāla refleksija. Svarīgi, lai ikviens mācību dalībnieks saņemtu nepieciešamo atbalstu gan no saviem kolēģiem sociālajiem darbiniekiem, gan arī no mācību vadītājiem. Intervijas laikā Inga uzsver, “ja sociālais darbinieks nesaņems atbalstu pārmaiņu procesā, tad pārmaiņas nenotiks”. Tas nozīmē, ka sociālo darbinieku dalība supervīzijā arī laikā, kad paralēli klātienē mācībām notiek intensīva sociālā darbinieka prakse sociālajā dienestā, ir vitāli nepieciešama. Te var būt runa gan par individuālo supervīziju, gan arī par grupas supervīziju, kad supervīzējamo grupu veido sociālie darbinieki, kuri apguvuši vai apgūst metodiku sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem, neatkarīgi no pašvaldības, kurā katrs no viņiem strādā.

Ne mazāk svarīgs ir arī sociālā dienesta vadības atbalsts. Šim nolūkam ekspertu komanda, kas izstrādāja metodiku un vadīja mācības, pilotprojekta sākumā un arī noslēgumā organizēja tikšanos, kurā piedalījās gan *ģimenisti*, kuri piedalās mācībās, gan arī attiecīgo sociālo dienestu vadītāji. Šādas kopīgas tikšanās veicina pieredzes apmaiņu, vienotas izpratnes veidošanos, savstarpēju atbalstu un profesionālā mugurkaula stiprināšanu, kas ir īpaši svarīgi pārmaiņu procesā. Šādu praksi plānots turpināt arī nākamajās mācību grupās.

4. Ģimenists – resurss jaunu pakalpojumu attīstībā

Līdzīgi kā supervīzijai, bez kuras sociālā darbinieka profesionālā prakse nav iedomājama, lai nodrošinātu klientiem nepieciešamo atbalstu, arī pakalpojumiem sociālajā darbā ir milzīga nozīme. Pakalpojumu un dažādu citu klientu atbalsta veidu attīstības pamats, t.sk. arī jaunu pakalpojumu izveides pamats ir klientu vajadzības. Savukārt klientu vajadzības visprecīzāk pārzina mikro līmenī praktizējoši sociālie darbinieki, un viņi arvien aktīvāk būtu jāiesaista jaunu atbalsta veidu izstrādē. Labs piemērs ir ģimenes asistenta pakalpojums, kura saturs ļoti lielā mērā veidojas, pamatojoties uz ģimenistu atgriezenisko saiti.

Administratīvi teritoriālās reformas kontekstā, kad tiek runāts par minimālo pakalpojumu grozu, lietderīgi būtu arī paraudzīties uz sociālajam dienestam veicamajām funkcijām. Pagātnē ir laiks, kad sociālajam dienestam raksturīga bija tikai sociālā darba mikro prakse. Uz iedzīvotāju vajadzībām vērsta jaunu pakalpojumu attīstība var tikt īstenota, mijiedarbojoties mikro un mezo praksēm, jo šo pakalpojumu efektivitāte vistiešākajā veidā ir atkarīga no klientu izvērtēšanas, ko veic *ģimenisti*.

5. Jauna kvalifikācija – sociālais darbinieks ģimenēm ar bērniem

Mums, sociālajiem darbiniekiem, ceļš uz šo savu profesiju katram ir atšķirīgs. Lai kāds arī būtu bijis, tas ir vedis cauri augstskolai, un daļai no mums studijas augstskolā ir bijis pats, pats sākums profesijas iepazīšanai. Pašsaprotami, ka studiju programmas kvalitāte būtiski ietekmē ikviena topošā sociālā darbinieka profesionālo identitāti un varēšanu. Līdz ar to, kad mēs runājam par profesionāli sniegtu sociālā darbinieka atbalstu iedzīvotājiem, nenoliedzami svarīgi ir arī ar sociālā darbinieka izglītošanos saistīti jautājumi, un te runa ir gan par formālo augstāko izglītību profesionālās kvalifikācijas un akadēmiskā grāda ieguvei, gan arī par tālākizglītību, par attiecīgo izglītības programmu saturu.

Augstākās izglītības studiju programmas tiek izstrādātas, balstoties uz profesiju standartiem. Pašlaik mūsu valstī notiek darbs pie visu līdz šim esošo profesiju standartu aktualizācijas. Arī mēs, sociālā darba projekta komanda, sadarbībā ar jomas kolēģiem pēdējā gada laikā esam izstrādājuši jaunu sociālā darbinieka profesijas standarta projektu, kurā ir noteikti sociālajam darbiniekam veicamie pienākumi, uzdevumi, nepieciešamās prasmes un attieksmes, kā arī profesionālās zināšanas. Profesijas standarta projekta

² Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada / republikas pilsētas pašvaldībā 2019. gadā (kopsavilkums). Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati/17517-publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati/par-2019-gadu/91845-par-2018-gadu-2>

sagatavošanā kā resursus izmantojām jau izstrādātās četras metodikas sociālajam darbam ar dažādām klientu mērķgrupām – ar pilngadīgām personām ar garīga rakstura traucējumiem, ar vardarbībā cietušām un vardarbību veikušām personām, ģimenēm ar bērniem, ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām, kā arī izstrādes procesā esošo sociālā darba terminoloģijas vārdnīcu. Tādējādi tiek veicināts, lai gan jaunās metodikas un tajā skaitā arī apobētās klātienes mācību programmas, gan augstskolu studiju programmas, kuru izstrāde balstīsies uz jauno sociālā darbinieka profesijas standartu, būtu harmoniski saistītas un viena otru savstarpēji papildinātu.

Metodiku, vārdnīcas un profesijas standarta izstrādes rezultātā esam nonākuši pie šādām atziņām:

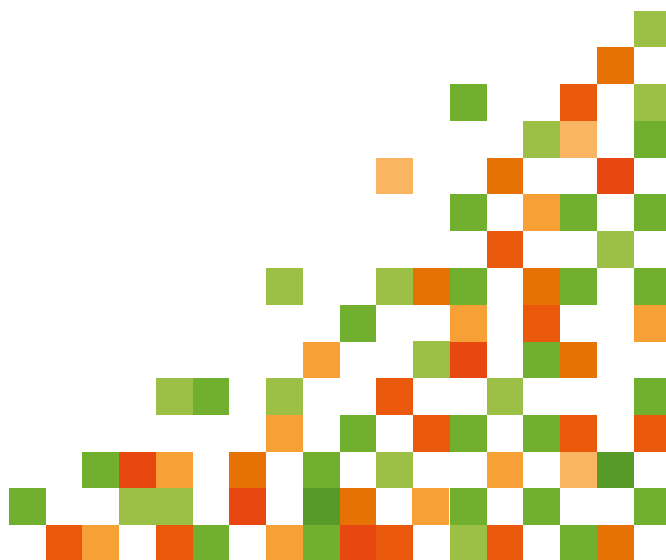
- Kvalifikācija “sociālais darbinieks”, ko persona iegūst pēc sekmīgas profesionālās augstākās vai akadēmiskās (bakalaura) studiju programmas pabeigšanas (turpmāk – sociālā darbinieka bāzes izglītība), apliecina, ka tā ir apgūvusi sociālā darba ar gadījumu bāzes kompetences (vispārīgās pamatprasmes un zināšanas darbam ar gadījumu, gadījuma vadīšanas vispārīgās prasmes un zināšanas, psihosociālās konsultēšanas pamatprasmes un zināšanas), un tas dod tiesības strādāt vispārīgā sociālā darba praksē, kas nozīmē, ka šajā “darba ar gadījumu praksē nav raksturīgas izteiktas specializācijas un ir iespējama salīdzinoši plaša klientu mērķgrupa, darbs var būt saistīts ar pamatvajadzību nodrošināšanu, praktiskas palīdzības organizēšanu, lauku sociālo darbu, apvienojams ar atbalsta grupu vadīšanu vai kopienas darba elementiem, piemēram, savienojumu ar atbalstošiem resursiem, informācijas sagatavošanu un sniegšanu kopienas iedzīvotājiem u. c.”³.
- Specifiskas profesionālās kompetences, kas iezīmē iekšējās robežas tik daudzveidīgajā sociālā darba praksē, būtu apgūstamas tālākizglītībā, pēc sociālā darbinieka bāzes izglītības iegūšanas. Šīs papildus iegūtās padziļinātās zināšanas un prasmes sociālajam darbiniekam dotu tiesības, piemēram, vadīt gadījumus kādai no dažādajām klientu mērķgrupām (personām ar garīga rakstura traucējumiem, no vardarbības cietušām vai vardarbību veikušām personām, atkarīgām un līdzatkarīgām personām u.c.) vai dotu tiesības īstenot psihosociālo darbu vai krīzes intervenci.
- Lai sociālais darbinieks varētu specializēties darbam ar ģimenēm ar bērniem, jābūt attiecīgai kvalifikācijai. Tās iegūšanai būtu nepieciešama gan pieredze mikro praksē, gan arī sekmīga maģistrantūras programmas absolvēšana. Tas nozīmē nepieciešamību izstrādāt profesijas standartu *ģimenistiem*, lai augstskolām būtu pamats veidot un attīstīt maģistrantūras programmas šajā sociālā darba specializācijā. Maģistrantūras programmā viena no satura sastāvdaļām varētu tikt ietverta arī jaunā ģimenistu

metodika. Lai specializāciju ieviestu praksē, jāparedz adekvāts pārejas periods.

- Sociālo dienestu un arī citu institūciju, kas sniedz sociālos pakalpojumus, vadības personāla kvalifikācija ir vitāli svarīga jebkuru pārmaiņu ieviešanā. Viens no izaicinājumiem būtu izstrādāt maģistrantūras programmu, integrējot tās saturā gan sociālajam darbiniekam, gan vadītājam nepieciešamo zināšanu, prasmju un attieksmju apjomu.

Darbs pie sociālā darbinieka profesijas standarta izstrādes ir noslēdzies, un tagad šis projekts ir iesniegts saskaņošanai Nacionālās trīspusējās sadarbības padomes Profesionālās izglītības un nodarbinātības trīspusējās sadarbības apakšpadomē. Pēc tā saskaņošanas un publicēšanas Valsts izglītības satura centra interneta mājaslapā sociālā darbinieka profesijas standarts būs saistošs augstskolu sociālā darba studiju programmu vadītājiem, izstrādājot attiecīgās sociālā darbinieka bāzes izglītības studiju programmas.

Ar šo rakstu centos parādīt, ka, lai sociālo darbu ģimenēm ar bērniem kā specializāciju noteiktu tiesību aktos un ieviestu praksē, ir nepieciešama mūsu sadarbība, lai arī kur mēs katrs strādātu un kādu praksi – mikro, mezo vai makro līmenī – īstenotu. Un uz to es arī ļoti ceru!

³ “Metodiskais materiāls sociālajam darbam ģimenēm ar bērniem”, 12. lpp. – termina “Darbs ar gadījumu” skaidrojums

statusa pārtraukšanas, ir **ģimenes motivācija kļūt par audžuģimeni**. Šis apstāklis būtu jāvērtē gan pirms statusa piešķiršanas, gan pienākumu pildīšanas laikā. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas Bērnu tiesību departamenta direktore Evija Rācene novērojusi, ka dažkārt bāriņtiesas ļauj uzsākt apmācības arī ģimenēm, kurām nedrīkstētu uzticēt audžuģimenes pienākumus. “Ir ģimene, kas atnāk un tā arī pasaka – man ir liela saimniecība un man vajag kādu, kas strādā šajā saimniecībā. Tad rodas jautājums, kur skatījās bāriņtiesa, kā vispār viņi tika pie šī lēmuma,” neizpratni puda Rācene. “[...] Apmācību vadītāji šādās situācijās jau saknē nobremzē ģimenes iespēju tikt pie audžuģimenes statusa. Tāpat dažkārt sarunās ar potenciālajiem audžuģimējiem izglītotāji uztver pazīmes, kuru dēļ viņi eksāmenu nevarēs nokārtot. Tomēr dažkārt “sietam” mēdz izkļūt cauri.”⁵ Jāpiezīmē, ka nozīmīgs apstāklis, kas jāņem vērā, izvērtējot potenciālos audžuģimējus, ir arī psiholoģiskā sagatavotība un personības briedums.

Otrs faktors neveiksmīgai audžuģimenes darbībai ir tas, ka audžuģimenes darbība vienmēr ir saistīta ar **atrašanās paaugstinātas psiholoģiskas slodzes apstākļos**. Nebraskas piesaistes un traumu centra (*The Attachment and Trauma Center of Nebraska*) dibinātāji un bērnu garīgas veselības speciālisti Debra Veselmana (*D. Wesselmann*), Keitija Šveicere (*C. Schweitzer*) un Stefānija Ārmstronga (*S. Armstrong*) paskaidro: “Ja bērns tiek izņemts no izcelsmes ģimenes, viņš fiziski ir drošībā, tomēr skumst pēc vecākiem, kuriem bija savā veidā pieķēries. Ja bērns tiek ievietots audžuģimenē vai nodibināta aizbildniecība, tiek iedarbināts izdzīvošanas režīms, reaģējot ar agresiju pret savu pašreizējo aprūpētāju centieniem viņu audzināt. Atsevišķos gadījumos bērni kļūst emocionāli noslēgti un nesasniedzami.”⁶

Latvijas samariešu apvienības dienesta “Samariešu atbalsts mājās” vadītājs Viesturs Kleinbergs norāda arī uz **īpašas veselības aprūpes kārtības nepieciešamību** ārpusģimenē augošiem bērniem, ko var vērtēt kā trešo problēmas pastāvēšanas faktoru: “Ārpus tiesiski risināmo jautājuma loka palikušas tādas audžuģimenēm būtiskas problēmas kā veselības aprūpes pakalpojumu pieejamība audžubērniem un citi sociālās rehabilitācijas pakalpojumi, kas nav psihologa konsultācijas un atbalsta grupas. Ir jāsaprot, ka no disfunkcionālām ģimenēm izņemti bērni bieži cieš no ielaistām un kompleksām veselības problēmām, tādēļ šajās situācijās vairs neder pusgadu ilga gaidīšana rindā pie katra nepieciešamā speciālista, lai pēc iespējas efektīvāk stabilizētu bērnu veselības stāvokli.”⁷

Kalifornijas Universitātes profesore, kura specializējas sabiedrības veselības jomā, Luisa Ritere (*L. Ritter*) un doktore Šerlija Lampkina (*S. Lampkin*), kura strādā Vašingtonas Sabiedrības veselības sistēmu departamentā (*Washington Department of Community Health Systems*), savā kopīgajā grāmatā “Sabiedrības mentālā veselība” uzsver: “Bērniem audžuģimenēs ir augsta līmeņa garīgās veselības aprūpes vajadzības un nepieciešams saņemt regulāru psihiatrisko aprūpi nopietnu emocionālo un uzvedības problēmu dēļ.”⁸

Ceturtais problēmu ietekmējošais faktors ir **nespēja tikt galā ar bērna uzvedības problēmām**, kas ir viens no biežākajiem faktoriem, kādēļ audžuģimenes izvēlas pārtraukt pienākumu pildīšanu. Virdžīnijas Universitātes cilvēces attīstības un ģimenes zinātnes profesore Džoisa Arditi (*J. Arditti*) atzīmē: “Bērniem ar uzvedības vai emocionāliem traucējumiem ir 2,5 reizes lielāka iespēja piedzīvot audžuģimenes maiņu.”⁹ To apstiprina arī Valsts kontroles veiktās revīzijas ziņojuma dati, ka vairāk kā puse no bērniem, kas no audžuģimenes nonāk ārpusģimenes aprūpes iestādē, ir pusaudži vecumā no 13 līdz 17 gadiem¹⁰, tātad vecuma grupa, kurai visbiežāk novērojamas kompleksas uzvedības problēmas.

Vēl viens faktors, kas var ietekmēt audžuģimenes un bērna sadarbības ilgspēju, ir tas, ka attiecībā pret audžuģimeni normatīvais regulējums izvirza **augstas paraugrīcības ekspektācijas**. Piemēram, bāriņtiesu likums paredz, ka audžuģimenei jāveicina bērna un viņa bioloģisko vecāku saskarsme, ja bāriņtiesa nav nolēmusi aizliegt bērnam tikt ar vecākiem vai tuviem radniekiem. Kā uzsver Amerikas Audžuģimeņu institūta vadītājs Džons Degarmo (*J. De Garmo*): “Tiek cerēts, ka no sadarbošanās ar bioloģiskajiem vecākiem ieguvums būs ne tikai audžubērnam, bet arī bērna bioloģiskā ģimene iemācīsies bērnu audzināšanas prasmes no audžuģimējiem.”¹¹ Faktiski audžuģimējiem ir jābūt bioloģisko vecāku paraugam. Tomēr klīniskā psiholoģe ar 25 gadu stāžu, doktore Kaljāni Gopala (*K. Gopal*), kura darbojas audžuģimeņu izvērtēšanas jomā, raksta: “Darbs ar bioloģisko ģimeni, šo attiecību atbalsts, atvieglojot bērnam iespēju nokļūt atpakaļ ģimenē, ir pats grūtākais, nomācošākais un sāpīgākais aspekts – tā atzīst lielākā daļa audžuģimēņu.”¹² Ne vienmēr bērna bioloģiskie vecāki atbalsta audžuģimējus un uztver tos pozitīvi, kas var radīt papildu psiholoģisko slodzi un veicināt audžuģimēņu atteikšanos no bērna.

⁵ Z. Ozole-Balode, A. Kovalevskis. Audžuģimeņu kontrole – bāriņtiesu rokās. 29.12.2017. Panorāma, LTV1. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/audzugimenu-kontrole-barintiesu-rokas.a262562/> (skatīts 04.09.2020.)

⁶ Wesselmann D., Schweitzer C. and Armstrong S. In: Integrative Team Treatment for Attachment Trauma in Children: Family Therapy and EMDR. – New York: W. W. Norton. 2014. 18. p.

⁷ Kleinbergs V. Par audžuģimenēm: Kad procesā tiek aizmirsts pats galvenais – bērns. 07.06.2018. Pieejams: <http://www.la.lv/par-audzugimenem-kad-procesa-tiek-aizmirsts-pats-galvenais-berns> (skatīts 04.09.2020.)

⁸ Ritter L. and Lampkin S. In: Community Mental Health. – London: Jones & Bartlett Learning. 2012. 180. p.

⁹ Arditti J. A. In: Family Problems: Stress, Risk, and Resilience. – Oxford: John Wiley & Sons. 2014. 122. p.

¹⁰ Latvijas Republikas Valsts kontrole. 17.04.2019. [Revīzijas ziņojums par ārpusģimenes aprūpes sistēmas efektivitāti. Pieejams: <http://www.lrvk.gov.lv/revizija/arpusgimenes-arupes-sistemas-efektivitate/> (skatīts 04.09.2020.)

¹¹ DeGarmo J. In: The Foster Care Survival Guide: The Essential Guide for Today's Foster Parents. – Ocala: Atlantic Publishing Group. 2018. 119. p.

¹² Gopal, K. In: Foster Parenting Step-by-Step: How to Nurture the Traumatized Child and Overcome Conflict. – London: Jessica Kingsley Publishers. 2013. 34. p.

Bāriņtiesas likuma 25. pants paredz, ka bāriņtiesa lemj par ģimenes vai personas piemērotību audžuģimenes pienākumu veikšanai, statusa piešķiršanu, kā arī par bērna ievietošanu audžuģimenē vai uzturēšanās izbeigšanu tajā.¹³ Bāriņtiesa ir atbildīga par audžuģimenes darbības uzraudzību – audžuģimene saskaņo ar bāriņtiesu visu, kas saistīts ar bērna izglītību, saskarsmi ar vecākiem, radniekiem un citām bērnam tuvām personām, un citus būtiskus jautājumus. No vienas puses, šis mehānisms palīdz kontrolēt audžuģimenes darbību un pasargā bērna intereses tajā, bet, no otras puses, šāda **pastāvīga audžuģimeņu kontrole** varētu būt iemesls, kas audžuģimenei liek apsvērt iespēju atteikties no audžuģimenes statusa, jo šķiet, ka birokrātijas slogs ir pārāk liels.

Minētie faktori rada apstākļu kopumu, kas var veicināt strauju audžuģimenes izdegšanu. Mērija Rapšava (*M. Rapshaw*), kura 11 gadus ir strādājusi ASV bērnu labklājības jomā, galvenokārt darbojoties Bērnu aizsardzības dienestā un audžuģimeņu pakalpojumu sfērā, apgalvo, ka izdegšanas cēlonis ir pastāvīgs stress un grūtības spriedzes pārvarēšanā. Tas ir raksturīgi palīdzošajās profesijās, kurās cilvēki sniedz pastāvīgu atbalstu citiem. Galvenie izdegšanas simptomi ir psiholoģisks un fizisks nespēks.¹⁴ Daļēji to var veicināt sabiedrības spiediens un aizspriedumi. To apstiprina jau minētais Džons Degarmo, kurš savā ģimenē laika gaitā ir uzņēmis vairāk kā 60 audžubērņus: “Es katru nedēļu dzirdu frāzi, ka es un mana sieva esam svētie, jo palīdzam šiem bērniem un atveram savas durvis un sirdis audžuģimenē. [...] Tomēr dzīve kā audžuvecākam ne vienmēr ir viegla. Būt par audžuvecāku patiesībā ir pats smagākais darbs, ko man nācies darīt.”¹⁵

Tomēr par spīti specifiskajai un psiholoģiski komplicētajai darbības jomai **audžuvecākiem nav nepieciešama profesionālā izglītība vai iepriekšēja pieredze**. Šis faktors var ievērojami ietekmēt audžuģimenes ilgspēju, jo topošie audžuvecāki var pilnībā neizprast šīs nodarbošanās specifiku.

Jautājumā par to, kādu ietekmi uz bērnu atstāj audžuģimeņu maiņa, speciālistu viedokļi ir kardināli pretēji. Piemēram, Jūtas Universitātes tiesību zinību profesors Džons Majers (*J.E.B. Myers*), kurš ir specializējies bērnu tiesību aizsardzībā, apgalvo, ka saikne starp audžuģimenes maiņu un bērna psihosociālajām problēmām pierāda, ka bērniem, kuri piedzīvo vairākas ģimeņu maiņas, ir tendence attīstīties emocionālām un uzvedības problēmām. Tāpat ir novērota bērnu nespēja nodibināt veselīgu piesaisti.¹⁶

Tomēr Austrālijas klīniskā psiholoģe Vendija Kellija (*W. Kelly*), kura darbojas audžuģimeņu jomā 30 gadus, vērs uzmanību uz faktu, ka ir ļoti sarežģīti nošķirt, vai nelabvēlīgas uzvedības sekas ir izraisījuši bioloģiskajās ģimenēs piedzīvotā situācija vai pie tā vainojama atrašanās audžuģimenē: “Pētījumā, kurā tika salīdzināts vienāds skaits cilvēku, kuri nonākuši audžuģimenēs, un jaunieši, kuri dzīvojuši nelabvēlīgos apstākļos bioloģiskajās ģimenēs, secināts, ka nav ievērojamas atšķirības starp tādiem faktoriem kā narkotiku lietošana, pusaudžu grūtniecība vai dzīves kvalitātes rādītāji kopumā.”¹⁷ Tātad nav pārliecinoši iespējams noteikt, vai iepriekšminētās nelabvēlīgās sekas uz bērniem atstāj neveiksmīgā audžuģimenes pieredze vai tās ir rezultāts bioloģiskajā ģimenē piedzīvotajam, jo gandrīz ikviens jauniešs, kas uzturas audžuģimenē, ir ieguvis traumatisku pieredzi jau pirms tam.

Šobrīd audžuģimenes atbalstu minēto situāciju risināšanā saņem no 2018. gadā izveidotajiem Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centriem. Tajos izstrādā un īsteno audžuģimenes atbalsta un audžuģimenē ievietotā bērna individuālās attīstības plānu, kā arī nodrošina psihosociālo atbalstu. Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centri arī realizē zināšanu pilnveides mācības audžuģimenēm.¹⁸ Tomēr jau minētais Viesturs Kleinbergs izsaka kritiku par nodrošinātā atbalsta apjomu un adekvātumu – šobrīd centros ir noteikts, ka audžuģimenei ir pieejamas 20 psihologa konsultācijas un 12 atbalsta grupas, nedodot iespēju sociālajam darbiniekam izvērtēt konkrētā gadījuma specifiskās vajadzības.¹⁹ Tas nozīmē, ka šobrīd katrs gadījums netiek izvērtēts atsevišķi, pakalpojuma sniegšanas intensitāte un skaits nav piemērots katras audžuģimenes individuālajām vajadzībām. Tas var būtiski ietekmēt pakalpojuma sniegšanas kvalitāti, proti, kādai ģimenei var netikt nodrošināts atbalsts pietiekamā apjomā. Tomēr bērniem, kuriem ir traumatiska pieredze, ir būtiski nepieciešama ilgstoša sociālā rehabilitācija un dažādi atbalsta pakalpojumi, lai mazinātu piedzīvotā sekas.

Pētījuma rezultāti

Pētījumā, kas tika īstenots laikā no 2019. gada marta līdz aprīlim, tika izmantotas divas pētījuma metodes – kvalitatīvā (daļēji strukturētas intervijas ar jomas speciālistiem) un kvantitatīvā (audžuģimeņu aptauja). Empīriskā pētījuma mērķis bija izstrādāt priekšlikumus audžuģimeņu sistēmas uzlabošanai.

Pētījuma ietvaros tika intervēti jomas eksperti, kuru profesionālā darbība ir saistīta ar pētījuma mērķa grupu –

¹³ Bāriņtiesu likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis 07.07.2006. Nr. 107. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/139369-barintiesu-likums> (skatīts 04.09.2020.)

¹⁴ Rapshaw M. In: Foster Parent Handbook. – New York: Writer's Showcase. 2002. 309. p.

¹⁵ DeGarmo J. In: The Foster Care Survival Guide: The Essential Guide for Today's Foster Parents. – Ocala: Atlantic Publishing Group. 2018. 175. p.

¹⁶ Myers J.E.B. In: The APSAC Handbook on Child Maltreatment. – London: SAGE publications. 2011. 71. p.

¹⁷ Kelly W. In: Understanding Children in Foster Care: Identifying and addressing what children learn from maltreatment. – Wellington: Springer Nature. 2017. 55. p.

¹⁸ Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centra noteikumi: Ministru kabineta noteikumi Nr. 355. Latvijas Vēstnesis 29.06.2018. Nr. 129. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2018/129.4> (skatīts 04.09.2020.)

¹⁹ Kleinbergs V. Kā izveidot Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru? 12.06.2018. Pieejams: <http://www.la.lv/ka-izveidot-arpusgimenes-aprupes-atbalsta-centrus> (skatīts 04.09.2020.)

viņi visvairāk mitinās institūcijās. Pēc ekspertu domām tas izskaidrojams ar vecumposma īpatnībām un to, ka viņi tikuši ilgstoši pakļauti nelabvēlīgajiem apstākļiem bioloģiskajā vidē, kā arī vairāk piedzīvojuši ārpusģimenes aprūpētāju maiņas. Audžuģimenes un aprūpējamā bērna šķiršanās iemesls var būt arī rakstura nesaskaņas.

Reizēm audžuģimenes aprūpē esošam bērnam tiek konstatētas **sarežģītas veselības problēmas**. Ja audžuģimene savā aprūpē pieņem bērnu un vēlāk saskaras ar nopietnām audžubērna veselības problēmām, pastāv liela iespēja, ka audžuģimene var nolemt atteikties no bērna vai pienākumu pildīšanas kopumā, jo nav gatava uzņemties šādu atbildību. Reizēm audžuvecāki apzināti pieņem aprūpē bērnu ar veselības problēmām, tomēr, saskaroties ar nesakārtotību veselības aprūpes jomā, konstatē, ka nav spējīgi nodrošināt tik smagi slima bērna pilnvērtīgu kopšanu, kas noved pie jau iepriekš minētā rezultāta. Tādēļ eksperti un aptaujātās audžuģimenes ir vienprātīgi, ka audžuģimenē augošam bērnam nepieciešams regulārs psiholoģisks un papildu pedagoģisks atbalsts, regulāra veselības aprūpe, droša vide un pakalpojumi, kuri piemēroti bērna individuālajām vajadzībām, kā arī sabiedrības atbalsts kopumā un iesaistīšanās ārpusģimenes aktivitātes.

Vēl viens faktors, kas ietekmē audžuģimenes ilgspēju – **liels procents ģimeņu savus audžubērnus adoptē, tādējādi izbeidzot savu darbību**. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas publiskotie dati rāda, ka 2018. gadā 30 audžuģimenes adoptēja savā aprūpē esošo bērnu. Kopumā šajā gadā audžuģimenes aprūpi adopcijas dēļ izbeidza 72 bērni, tātad gandrīz 42% no adoptētajiem bija pašas audžuģimenes.²² Tas ir ļoti pozitīvs rādītājs.

Interesanti, ka katrs piektais respondents aptaujā norādīja, ka audžuģimeņu sagatavošanās kursi nav palīdzējuši pienākumu pildīšanai. Savukārt lielākā daļa atzina, ka kursi ir palīdzējuši tikai daļēji. **Zināšanu trūkums** var izraisīt nekvalitatīvu pienākumu izpildi un risku atteikties no bērna. Pozitīvu tendenci gan iezīmē fakts, ka 18% no aptaujātajām audžuģimenēm ir novērtējuši, ka ļoti labi tiek galā ar saviem pienākumiem un zina, kā rīkoties katrā situācijā, bet 78% atzīmējuši, ka, lai gan ir situācijas, kad viņi netiek galā ar saviem pienākumiem, tomēr ir informēti, kur vērsties pēc palīdzības.

Tāpat pastāv **neziņa, cik ilgi bērns uzturēsies audžuģimenē**. Audžuģimenes noteikumu 10. punkts paredz, ka teorētiski bērnu ievieto audžuģimenē uz konkrētu termiņu, tomēr “bāriņtiesa bērna interesēs var pagarināt bērna aprūpes laiku audžuģimenē vai specializētajā audžuģimenē, pieņemot jaunu lēmumu.”²³ Minētie apstākļi var radīt stresu audžuvecākos, kā rezultātā viņi var nolemt atteikties no pienākumu pildīšanas.

²² Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. Valsts statistikas pārskatu par bāriņtiesu darbu 2018. gadā analīze. Pieejams: <http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/?doc=5422&page=> (skatīts 04.09.2020.)

²³ Audžuģimenes noteikumi: Ministru kabineta noteikumi Nr. 354. Latvijas Vēstnesis. 29.06.2018. Nr. 129. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2018/129.3>

Speciālisti apliecina un aptaujas rezultāti pierāda teorētiskajā literatūrā pausto, ka **audžuģimenes savā darbībā saskaras ar birokrātisko slogu**. Tiesa, tikai 10% audžuģimenes norāda, ka ir saskārušās ar pārāk lielu birokrātisko slogu un vērtē to kā problemātisku. Toties trešdaļa audžuvecāku norāda, ka būtu vēlams to nākotnē samazināt. Jomas profesionāļi akcentē, ka birokrātiskais slogs ievērojami palielinās, pieprasot finansējumu no pašvaldības dažādiem pakalpojumiem. Ir gadījumi, kad audžuģimenes, saskaroties ar nebeidzamajiem dokumentiem un iesniegumiem, pašas izvēlas apmaksāt vajadzīgā speciālista vizītes. Šādos gadījumos bieži palīdz nevalstiskās organizācijas, kuras cenšas piesaistīt ziedojumus un rīkot dažādas labdarības akcijas, iegūstot papildu finansējumu, lai nodrošinātu nepieciešamos pakalpojumus.

Arī pašas audžuģimenes aptaujā izteica viedokli par vēlamajiem sistēmas uzlabojumiem – kā jau iepriekš tika minēts, 54% ģimenes uzskata, ka būtu nepieciešams vairāk informēt sabiedrību par audžuģimeņu būtību, lai izvairītos no stereotipiskas attieksmes, 48% atzīmē, ka vajadzētu nodrošināt lielāku psiholoģisko atbalstu audžubērniem un 46%, ka vajadzētu mazināt birokrātisko slogu. 41% domā, ka būtu vēlams lielāks atalgojums par pienākumu pildīšanu un pastiprināts psiholoģiskais atbalsts audžuvecākiem.

Secinājumi un ieteikumi

Apkopojot teorētiskajā un empīriskajā pētījumā konstatēto, autori varēja secināt, ka ģimenes un bērna sadarbības ilgspēju ietekmējošie faktori ir šādi:

1. Ģimenes motivācija, kā arī gatavība un piemērotība kļūt par audžuģimeni, turklāt nav vienprātības par to, kā tā tiek izvērtēta.
2. Atrašanās paaugstinātas psiholoģiskas slodzes apstākļos, ko vairo arī vienota speciālistu viedokļa trūkums par dažādām prasībām audžuģimenei, piemēram, vai bērna interesēs ir tikt ar bioloģiskajiem vecākiem vai nē.
3. Apgrūtināta pieejamība veselības pakalpojumiem.
4. Nespēja tikt galā ar bērna uzvedības problēmām – deviantu, delikventu uzvedību, kā arī dažādu atkarību izraisīto vielu lietošanu. Īpaši problemātiski šos jautājumus ir risināt pusaudzju vecumposmā, jo trūkst atbalsta.
5. Augstas paraugrīcības ekspektācijas no sabiedrības un uzraugošo iestāžu puses.
6. Pastāvīga audžuģimeņu kontrole un birokrātiskais slogs.
7. Audžuvecāku zināšanu un izglītības trūkums.
8. Vecuma sasniegšana, kad rūpēties par bērnu kļūst problemātiski.

Šajā rakstā nav iecerēts sniegt programmātisku priekšlikumu sarakstu, tomēr identificētie faktori vedina uz vairākiem konceptuāliem ieteikumiem audžuģimeņu sistēmas uzlabošanai, kas būtu vērsti uz bērna labbūtības paaugstināšanu un to apstākļu novēršanu, kas noved pie audžuģimenes lēmuma pārtraukt bērna uzturēšanos audžuģimenē.

1. Šobrīd audžuģimenes statuss un vieta ārpusģimenes aprūpes un sociālo pakalpojumu sistēmā ir neskaidra, proti, nav skaidri definēts, vai audžuģimene ir pakalpojums, profesija vai specifisks "parastās" ģimenes veids. Tāpēc atbildīgajām iestādēm un nevalstiskajām organizācijām, kas apvieno audžuģimenes, būtu jādiskutē par to, kā precizēt regulējumu, lai skaidrāk būtu saprotamas audžuģimenēm izvirzītās prasības, kā arī audžuģimeņu statusa iegūšanā un kontrolē iesaistīto iestāžu pienākumu sadalījums.
2. Ja kļūšanu par audžuģimeni rosina dažāda motivācija un daudzas ģimenes izbeidz darbību, adoptējot bērnu, iespējams, tas norāda uz nepieciešamību pēc dažādiem audžuģimeņu statusiem, piemēram, īstermiņa, pastāvīgās, profesionālās u.tml. Šobrīd audžuģimenēm visām ir vienādas prasības gan motivācijas ziņā, gan attiecībā uz bērna uzturēšanās ilgumu, gan procesuālās un citas.
3. Nepieciešams likt uzsvāru uz audžuģimeņu atbalstu, bet šobrīd sistēma neļauj atbalstu individualizēt – tas būtu virziens, kādā veikt uzlabojumus. Individuāli būtu jāvērtē arī audžuģimenes pienākums uzturēt komunikāciju ar bioloģiskajiem vecākiem un kāds speciālistu atbalsts un iesaistīšanās šajā komunikācijā ir nepieciešama.
4. Ir jāuzlabo veselības aprūpes pieejamība bērniem, kuri tiek ievietoti audžuģimenēs, bet, iespējams, tas attiecas uz jebkuru ārpusģimenes aprūpes formu. Šāds priekšlikums var tikt pretrunīgi vērtēts, jo ir orientēts uz pozitīvo diskrimināciju, tomēr, ja valstiskais mērķis ir deinstitucionalizācija un audžuģimeņu kustības attīstība, tad tas būtu vismaz izvērtēšanas cienīgs. Ir jāņem arī vērā mērķa grupas (no ģimenes izņemtie bērni) specifiskās vajadzības, starp kurām noteikti ir paaugstināta vajadzība pēc veselības aprūpes, īpaši pirmajā ārpusģimenes aprūpes gadā.
5. Tā kā īpašs faktors ir ārpusģimenes aprūpē esošo jauniešu uzvedības problēmas, tad šai problemātikai un resursiem tās risināšanai ir jāpievērš pastiprināta uzmanība gan nacionālā, gan vietējā līmenī. Ir vispārzināms, ka šai specifiskajai mērķa grupai trūkst uzvedības terapijas un saskarsmes prasmju uzlabošanas programmas kā atsevišķs pakalpojums, tāpēc nacionālā mērogā būtu jādomā, kā palielināt šādu pakalpojumu esamību. Jānodrošina pakalpojumu pieejamība bērniem traumatiskas pieredzes seku mazināšanai (dažādi speciālisti, psiholoģiskā palīdzība, psihoterapija, smilšu spēles terapija, *theraplay* metode

u.c.) Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centros vajadzētu realizēt atbalsta programmas jauniešiem, kā arī izveidot specializēto audžuģimeņu jomu pusaudžu aprūpei.

6. Jāturpina sabiedrības informēšanas aktivitātes un izskaidrojošais darbs, lai mazinātu ar audžuģimenēm saistītos mītus un stereotipus – gan pozitīvos, gan negatīvos. Būtu nepieciešams plašsaziņas līdzekļos veidot sociāli izglītojošas akcijas un informatīvus raidījumus, kas izskaidrotu audžuģimeņu funkcijas un uzsvētu ārpusģimenē augošu bērnu individuālās vajadzības.
7. Ir jāizvērtē audžuģimeņu kontroles un uzraudzības sistēma ar mērķi demonstrēt iestāžu uzticēšanos audžuģimenēm un mazināt formālās kontrolējošās darbības. Iespējams, šis priekšlikums ir skatāms vienkopus ar pirmo priekšlikumu par audžuģimenes statusa skaidrību.
8. Ir jāanalizē audžuģimenes apmācības sistēma. Pētījuma rezultāti rāda, ka pašas audžuģimenes un speciālisti to vērtē neviennozīmīgi. Tāpēc nepieciešams izvērtēt, kā var uzlabot audžuģimenes sagatavošanas kursu programmu, piemēram, iesaistot tajā ne tikai jomas speciālistus, bet arī pieredzējušas audžuģimenes, regulāri šo apmācību atkārtot u.tml. Tas palīdzētu audžuģimenēm labāk sagatavoties veicamajiem pienākumiem un būtu iespējams kritiskāk izvērtēt audžuģimenes motivāciju.
9. Latvijā atbalsta sistēma un sociālo pakalpojumu klāsts audžuģimenēm ir ļoti nevienmērīgs. Lai gan valsts nodrošinātie pakalpojumi un pabalsti formāli neatšķiras, tomēr to adekvātums ir diskutējams. Arī pašvaldību finansētā palīdzība audžuģimeņu atbalstam ir ļoti atšķirīga. Tas rada nevienlīdzību ne tikai Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru darbībā, bet arī audžuģimeņu iespējās saņemt palīdzību. Tāpēc būtu nepieciešams definēt minimālo atbalsta pakalpojumu grozu, uz kuru varētu pretendēt visas audžuģimenes neatkarīgi no dzīvesvietas.

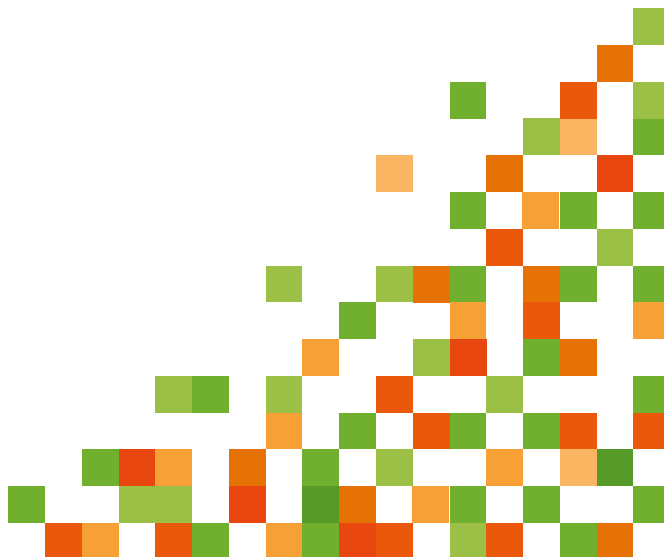
Pēdējos gados ārpusģimenes aprūpei kopumā un ārpusģimenes aprūpes ģimenisko formu attīstībai ir pievērsta pastiprināta uzmanība. Šajā procesā ir iesaistīta gan sabiedrība, gan uzraugošās iestādes, gan arī speciālisti. Tomēr ir konstatējams, ka audžuģimeņu kustības un citu ģimenisko aprūpes formu attīstībā vēl ir daudz kas uzlabojams. Autori ir pārliecināti, ka šajā rakstā paustās atziņas un ieteikumi var dot vielu pārdomām un ierosmi veicamajiem darbiem gan makro līmenī, gan arī sociālo darbinieku sadarbībā ar audžuģimenēm.

Izmantotā literatūra

1. **Arditti J. A.** Family Problems: Stress, Risk, and Resilience. – Oxford: John Wiley & Sons. 2015. 122. p.
2. **DeGarmo J.** The Foster Care Survival Guide:: The Essential Guide for Today's Foster Parents. – Ocala: Atlantic Publishing Group. 2018. 119. p.
3. **Erera P. I.** Family Diversity: Continuity and Change in the Contemporary Family. – London: SAGE. 2002. 165. p.
4. **Gopal, K.** Foster Parenting Step-by-Step: How to Nurture the Traumatized Child and Overcome Conflict. – London: Jessica Kingsley Publishers. 2013. 34. p.
5. **Kelly W.** Understanding Children in Foster Care: Identifying and addressing what children learn from maltreatment. – Wellington: Springer Nature. 2017. 55. p.
6. **Myers J.E.B.** The APSAC Handbook on Child Maltreatment. – London: SAGE publications. 2011. 71. p.
7. **Rapshaw M.** Foster Parent Handbook. – New York: Writer's Showcase. 2002. 309. p.
8. **Ritter L.** and **Lampkin S.** Community Mental Health. – London: Jones& Bartlet Learning. 2012. 180. p.
9. **Sydney L.** and **Price E.** Facilitating Meaningful Contact in Adoption and Fostering: A Trauma-Informed Approach to Planning, Assessing and Good Practice. – London: Jessica Kingsley Publishers. 2014. 32. p.
10. **Wesselmann D., Schweitzer C.** and **Armstrong S.** Integrative Team Treatment for Attachment Trauma in Children: Family Therapy and EMDR. – New York: W. W. Norton. 2014. 18. p.
11. **Kleinbergs V.** Kā izveidot Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centru? 12.06.2018. Pieejams: <http://www.la.lv/ka-izveidot-arpusgimenes-aprupes-atbalsta-centrus> (skatīts 04.09.2020.)
12. Labklājības ministrija 01.01.2020. Labklājības nozares 2020. gada budžets. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/budzeta_izdevumi/FMPask_L_LM_2020.pdf (skatīts 04.09.2020.)
13. Latvijas Republikas Valsts kontrole. 17.04.2019. Revīzijas ziņojums par ārpusģimenes aprūpes sistēmas efektivitāti. Pieejams: <http://www.lrvk.gov.lv/revizija/arpusgimenes-aprupes-sistemas-efektivitate/> (skatīts 04.09.2020.)
14. Bāriņtiesu likums: Latvijas Republikas likums. Latvijas Vēstnesis. 07.07.2006. Nr. 107. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/139369-barintiesu-likums>
15. Ārpusģimenes aprūpes atbalsta centra noteikumi: Ministru kabineta noteikumi Nr. 355. Latvijas Vēstnesis 29.06.2018. Nr. 129. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2018/129.4> (skatīts 04.09.2020.)
16. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija 03.06.2020. Valsts statistikas pārskatu par bāriņtiesas darbu 2019. gadā analīze. Pieejams: <http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/?doc=5722&page=> (skatīts 04.09.2020.)
17. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija. Valsts statistikas pārskatu par bāriņtiesu darbu 2018. gadā analīze. Pieejams: <http://www.bti.gov.lv/lat/barintiesas/statistika/?doc=5422&page=> (skatīts 04.09.2020.)
18. **Z. Ozole- Balode, A. Kovaļevskis.** Audžuģimeņu kontrole – bāriņtiesu rokās. 29.12.2017. Panorāma, LTV1. Pieejams: <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/audzugimenu-kontrole-barintiesu-rokas.a262562/> (skatīts 04.09.2020.)

Interneta resursi

11. Audžuģimenes noteikumi: Ministru kabineta noteikumi Nr. 354. Latvijas Vēstnesis. 29.06.2018. Nr. 129. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/op/2018/129.3>
12. Centrālās statistikas pārvaldes datubāze, Aizbildnību raksturojošie rādītāji gada beigās. Pieejams: https://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala_socdr__aprupe/SDG090.px/table/tableViewLayout1/ (skatīts 04.09.2020.)
13. **Kleinbergs V.** Par audžuģimenēm: Kad procesā tiek aizmirsts pats galvenais – bērns. 07.06.2018. Pieejams: <http://www.la.lv/par-audzugimemem-kad-procesa-tiek-aizmirsts-pats-galvenais-berns> (skatīts 04.09.2020.)

“Bērnām drošs un draudzīgs bērnudārzs” – unikāla preventīvā programma pirmsskolas izglītības iestādēm un pedagogiem

Sandra Simsons, Mg. soc. d.

SOS Bērnu ciematu asociācijas programmas “Bērnām drošs un draudzīgs bērnudārzs” vadītāja

Rakstā aplūkota preventīvā programma “Bērnām drošs un draudzīgs bērnudārzs”, kura tiek īstenota pirmsskolas izglītības iestādēs kopš 2016.gada. Programmas mērķis ir stiprināt pedagogu un izglītības iestādes personāla kapacitāti, uzlabojot savstarpējo sapratni un sadarbību gan kolektīvā, gan ar bērnu vecākiem, kā arī veicināt spēju agrīni identificēt un risināt sociāli psiholoģiskās problēmas starp bērniem, vecākiem, pedagogiem.

Kādēļ tieši pirmsskolas pedagogiem jāiesaistās preventīvajā programmā?

Pirmsskolas izglītības iestāde (turpmāk – PII) ir pirmā vieta, kur bērns no ģimenes nonāk iestādes vidē. Tāpēc ir svarīgi, lai šī vide būtu bērniem droša un draudzīga, bērna vecākus iesaistoša, lai iestādē tiktu īstenota uz bērna attīstības vajadzībām orientēta pieeja, mazinot jebkādas bērnu tiesību pārkāpumu riskus.

PII pedagogi ikdienā visciešāk ir saistīti ar bērnu, redz viņu katru dienu, novēro attīstību, ir kopā ar bērnu gan priekos, gan bēdās. Bieži PII pedagogs ir bērnam nozīmīgākais pieaugušais uzreiz pēc vecākiem. Tādēļ PII pedagogiem ir īpaši svarīgi spēt laikus pamanīt grūtības, ko bērnam rada ne tikai intelektuālais darbs¹, bet, iespējams, arī attiecības mājās, notikumi ģimenē, spēt par to laikus runāt ar bērna vecākiem, iesaistīt citas institūcijas palīdzības sniegšanā, ja tas nepieciešams. Pedagogam ir svarīgi atpazīt bērna apdraudējumu un profesionāli rīkoties, lai to novērstu. Ikvienam speciālistam, kas saskaras ar bērniem, ir sava loma bērnu tiesību aizsardzībā. Pedagogi to var izdarīt pārliecinoši un efektīvi tikai tad, ja pārzina šos jautājumus un viņiem ir nepieciešamā izpratne – ko nozīmē kaitējums bērniem, kādi ir viņu pienākumi novērst kaitējumu un kā rīkoties, ja rodas kaitējums. Svarīgi ir pazīt bērna uzvedībā pazīmes, kas var liecināt par kaitējumu bērnam, un rīkoties laicīgi, pirms bērns ir kļuvis par cietušo.

Jau 2014.–2016. gadā biedrība “Latvijas SOS Bērnu ciematu asociācija” un nodibinājums “Centrs Dardedze” Rīgas pirmsskolas izglītības iestādēs realizēja projektu “Agrās brīdināšanas un preventīvās sistēmas izstrāde sociāli-

psiholoģisku problēmu agrīnai identificēšanai un risināšanai bērnu pirmsskolas izglītības iestādē”. Projekta mērķis bija veicināt profesionāļu iesaistīšanos problēmu savlaicīgā identificēšanā. Tā īstenošana pierādīja, ka aktualizētās tēmas ir svarīgas PII un sadarbība nevalstisko organizāciju starpā ir ļoti veiksmīga.

Balstoties projekta atziņās, 2017.gadā tika izveidota preventīvā programma “Bērnām drošs un draudzīgs bērnudārzs” (turpmāk – BDDDB), kura jau ceturto gadu tiek īstenota Rīgā un citviet Latvijā, un ieguvusi atzinīgu novērtējumu no PII darbiniekiem.

Programmas mērķis ir veidot pirmsskolas izglītības iestādes vidi bērnam drošu un draudzīgu:

- laicīgi atpazīstot un novēršot bērnu tiesību pārkāpumu riskus;
- veidojot pozitīvu sadarbību bērnu, vecāku un pirmsskolas iestādes darbinieku starpā;
- uzturot pozitīvu vidi, kur centrālās ir bērna intereses un vajadzības.

Programma ir unikāla, jo piedāvā preventīvu un kompleksu pieeju problēmu agrīnā atpazīšanā un risināšanā. Tā balstās uz komandas darbu un e-vides platformas izmantošanu, ciešu sadarbību ar vecākiem, lai veidotu pirmsskolas iestādes vidi bērnam drošu un draudzīgu. Programma sekmē bērnu tiesību aizsardzību un drošību, kā arī PII atbilstību starptautiskajiem bērnu tiesību aizsardzības un drošības standartiem.

Bērnu drošības standarti un programmas saturs

Programma balstās uz Eiropas Savienības nostāju bērnu tiesību aizsardzībā un izstrādāta saskaņā ar vispasaules organizāciju tīkla “Keeping Children Safe” (Bērnu drošība) 2014. gadā izstrādātajiem Bērnu drošības standartiem iestādēm, kas strādā ar bērniem². Šie standarti aptver 4 jomas:

¹ Intelektuāla darbība pirmsskolas vecumā var būt, piemēram, nodarbības, rotaļas prasmju attīstībai, lomu spēles, matemātisko priekšstatu veidošana, dzimtā valoda utt.

² Child protection systems. Child protection policies for organisations working with children. European Commission. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/rights-child/child-protection-systems_en

- **Politika.** Iestāde izstrādā politiku bērnu aizsardzības sistēmas ieviešanai un darbības nodrošināšanai.
- **Personāls.** Iestāde personālam nosaka skaidrus pienākumus, kā arī nodrošina iespējas nepieciešamības gadījumā saņemt konsultācijas un atbalstu.
- **Procedūras.** Iestāde rada bērniem drošu vidi, ieviešot bērnu aizsardzības procedūras, kuras tiek piemērotas visā organizācijā.
- **Atbildība.** Iestāde uzrauga un pārskata savus drošības pasākumus.

Preventīvajā programmā BDDB ietvertas visas četras standartu jomas. Tā veidota, lai palīdzētu PII pedagogiem laicīgi identificēt grūtības bērna emocionālajā, psihiskajā, fiziskajā, intelektuālajā attīstībā, apzināt to iemeslus un rīkoties to novēršanai, sadarbojoties PII darbiniekiem un bērna vecākiem, kā arī pilnveidotu PII darbinieku profesionālo kompetenci, veicinātu komandas darba pieeju, stiprinātu darbiniekus, sniegtu atbalstu.

BDDB programmas ieviešana PII norit četros posmos un aizņem no pusotra līdz diviem gadiem, kuru laikā norit arī 6 mēnešu patstāvīgais darbs.

Programmas veiksmīgas ieviešanas rezultātā PII iegūst bērnam droša un draudzīga bērnudārza statusu un sertifikātu, kas apliecina, ka PII darbinieki izmanto BDDB programmas ieviešanas gaitā iegūtās zināšanas un prasmes ikdienas darbā, kā arī PII ieviestie dokumenti, procedūras, rīcības shēmas un lēmumu pieņemšanas process atbilst BDDB programmai.

BDDB programmas četri posmi:

1. posms – Džimbas 9 soļu drošības programma

Pedagogi apgūst, kā interaktīvā un viegli saprotamā valodā mācīt bērniem personiskās drošības prasmes saskarsmē ar citiem cilvēkiem, kā bērnam pazīt bīstamas un viņa drošību apdraudošas situācijas, kā aizstāvēt sevi un lūgt pieaugušo palīdzību, lai izvairītos no viktimizācijas (kļūšanas par upuri) un veicinātu pāridarījumu atklāšanu. Pedagogi mācās runāt ar bērniem par tēmām, kas ikdienā šķiet neērtas, mācās veicināt komunikāciju starp vecākiem un bērniem par personisko drošību attiecībās un rīcību apdraudošās situācijās.

2. posms – pedagogu profesionālās kompetences pilnveides programma "Laboratorija pedagogiem"

Pedagogi papildina zināšanas par to, kā agrīni identificēt un risināt sociālpsiholoģiskas grūtības, kā stiprināt un uzlabot savstarpējo sadarbību kolektīvā un ar bērnu vecākiem. Programmas apgūšanas laikā PII tiek izveidota un praktiski apmācīta Bērnu tiesību aizsardzības komanda (turpmāk – BTA komanda).

BTA komanda speciālistu vadībā praktizējas analizēt un

risināt individuālus gadījumus un problēmsituācijas, kā arī apgūst preventīvas metodes sociālpsiholoģisku problēmu agrīnai identificēšanai un risināšanai.

Mācības notiek lekciju veidā, bet dalībnieki papildus veic arī praktiskos uzdevumus individuāli, pāros, grupās, izspēlējot lomus spēles, diskutējot, izmanto Prāta vētras, Bālinta grupas un Akvārija metodes, analizējot praktiskas situācijas, veic pašanalīzi u.tml.

Programmas apgūšanas laikā pedagogi paaugstina komunikācijas un konfliktu risināšanas prasmes, apgūst emocionālās spriedzes regulēšanas tehnikas un paņēmienus sarunas laikā. Apgūst un praktizējas, kā novērst iepriekš paredzamas ķildas, kā aizstāvēties pret vārdisku uzbrukumu, kā atgūt emocionālo līdzsvaru un apturēt drāmas trīsstūri.

Mācību rezultātā darbinieki iegūst praktiski lietojamas zināšanas un prasmes komandas darbā agrīni identificēt un risināt grūtības un sarežģītas situācijas, izmantojot individuālos un komandas resursus. Labāk izprot bērna vajadzības, bērna problemātiskas uzvedības cēloņu-seku sakarību un katra PII darbinieka nozīmi bērna personības attīstībā. Palielinās konfliktu risināšanas prasme.

Pēc mācību nodarbību pabeigšanas PII personālam tiek piedāvātas 5 atbalsta nodarbības uz vietas bērnudārzā, lai ieviestu nodarbībās apgūto praksē un mācītos to izmantot ikdienas darbā, saskaroties ar problēmsituācijām. Nodarbības notiek vienu reizi mēnesī, un tajās analizē tobrīd aktuālu problēmsituāciju, lietojot dažādas metodes. Mācības vada sociālais darbinieks un psihologs.

3. posms – e-vides platforma "Bērna labsajūtas mērījums"

E-vides platforma ir palīginstrumenti PII darbiniekiem, kas nodrošina aktuālus un objektīvus datus par katra bērna labsajūtu, šo datu salīdzināšanas iespējas dinamikā, kā arī rekomendācijas vēlamajai rīcībai bērna situācijas uzlabošanai, kas izriet no bērna izvērtējumam atbilstoša riska līmeņa. Pedagogi apgūst pētnieciski pamatotu metodiku e-vidē, kas ļauj objektīvi izvērtēt bērna situāciju un iegūt datus par bērnu 5 novērojumu jomās:

- bērna uzvedība,
- psihoemocionālā attīstība,
- mācību process,
- saskarsme un komunikācija,
- somatiskās reakcijas.

Bērna labsajūtas mērījumi tiek veikti, izmantojot bērna novērojuma un izvērtējuma anketu.

Pedagogi apgūst anketas izveides metodiku, vienlaicīgi papildinot zināšanas par bērnu temperamenta iezīmēm, emocionālo līdzsvaru, afekta izpausmēm, kā arī emociju

regulēšanas paņēmieniem. Pedagogi tiek apmācīti izmantot e-vides platformu ikdienas darbā un analizēt tajā apkopotos datus, lai iegūtu rekomendācijas vēlamajai rīcībai bērna situācijas uzlabošanai, kā arī plānotu turpmāko rīcību. Ļoti svarīgi ar "bērna labsajūtas mērījumu" rezultātiem iepazīstināt arī bērna vecākus. Tādēļ pedagogiem tiek sniegti ieteikumi sarunas vadīšanai ar vecākiem par "bērna labsajūtas mērījuma" anketas rezultātiem.

4. posms -Bērnu tiesību aizsardzības protokols

Šajā mācību posmā BTA komanda izstrādā savas iestādes Bērnu tiesību aizsardzības protokolu, kā arī ievieš to savā PII, iepazīstinot visus iestādes darbiniekus un bērnu vecākus. Programmas ietvaros BTA komanda tiek mācīta izveidot protokolu, kā arī tiek sniegts atbalsts protokola ieviešanā PII.

Bērnu tiesību aizsardzības protokols ir unikāls dokuments, ko PII izstrādā pati, saskaņā ar ANO Bērnu tiesību aizsardzības principiem, akcentējot bērna pasargāšanu no jebkāda veida interešu un tiesību aizskāruma. Tajā paredz rīcības shēmas attiecībās bērns-bērns, bērns-pedagogs, bērns-pieaugušais.

Vienlaicīgi protokola izstrādes gaitā tiek papildinātas zināšanas par ANO Konvenciju par bērnu tiesībām un Bērnu tiesību aizsardzības pamatprincipiem – bērnu tiesību īstenošanu, bērnu līdzdalību, nediskriminēšanu, bērna labāko interešu principu, bērna un ģimenes stipro pušu principu, kā arī nekaitēšanas principu. Tiek analizētas dažādas bērna interešu un tiesību aizskāruma situācijas, kuru risināšana balstīta uz principu ievērošanu. Principu ievērošana paredz domāšanas maiņu no varas pozīcijas uz līdzvērtīgu attieksmi.

BDDB programmas autori sniedz atbalstu arī individuālu gadījumu izskatīšanā un kolektīva resursu stiprināšanā, regulāri organizējot atbalsta pasākumus BTA komandām, pulcējot vairākas PII kopā. Šādā veidā tiek sekmēta programmas dzīvotspēja un kvalitāte.

Šobrīd programmā iesaistījusies 41 Rīgas pašvaldības pirmsskolas izglītības iestāde. Veiksmīga sadarbība izveidojusies arī ar Cēsu, Ropažu, Kuldīgas, Aizkraukles un citām pašvaldībām, kuras ir finansējušas programmas ieviešanu savās pirmsskolas izglītības iestādēs.

Galvenie ieguvumi PII un pašvaldībām no programmas ieviešanas jeb kādēļ apgūt BDDB programmu?

Apgūstot BDDB programmu, pirmsskolas izglītības iestādes darbinieki tiek mācīti un iedrošināti laicīgi rīkoties un pieņemt lēmumus, labāk izprot starpdisciplināro sadarbību ar Sociālo dienestu, psihologiem, medicīnas darbiniekiem, policiju, bāriņtiesu. Savlaicīgi atpazīst bērnu grūtības, dodot iespēju tās risināt un iekļaut bērnus atbilstošā izglītības programmā. Pirmsskolas izglītības dokumentācija tiek uzlabota atbilstoši bērnu tiesību aizsardzības standartiem, izmantojot iepriekš izstrādātas veidlapas.

Sociālais dienests un bāriņtiesas iegūst agrīni identificētus gadījumus, kas dod iespēju laikus risināt sociālos gadījumus

un mazināt sarežģīto gadījumu skaitu nākotnē, laicīgi organizēt preventīvus un izglītojošus pasākumus. Tiek veicināta sadarbība starp izglītības un sociālo jomu, mazināti aizspriedumi un stereotipi par profesionāļu kompetencēm.

Sadarbības gaitā programmas autori ir guvuši pozitīvas atsauksmes no Rīgas Sociālā dienesta: BDDB programmu apguvušie PII pedagogi izmanto vienotu profesionālo valodu informācijas apmaiņā, vēstule saturis ir pilnvērtīgs – tiek aprakstīta situācija, definēta problēma, uzskaitītas veiktās darbības. Pamanāma lielāka PII atsaucība un iesaistīšanās starpinstitucionālās tikšanās reizēs.

Programma sekmē bērnu tiesību aizsardzības un drošības standartu sasniegšanu pirmsskolas izglītības iestādēs un atbilstību nacionālajiem un starptautiskajiem bērnu tiesību aizsardzības standartiem.

Lai noskaidrotu programmas radīto ietekmi praksē uz PII bērnu aizsardzības sistēmas izveidi un īstenošanu, tika veikta programmas izvērtēšana un programmu apguvušo PII pašnovērtējuma analīze 2018.–2019. gadā. Izvērtēšana notika pētījuma "Biedrības "Latvijas SOS Bērnu ciematu asociācija" darbs ar ģimenēm un bērniem" ietvaros, ko veica Latvijas universitātes pētnieki. Programma BDDB tika vērtēta atbilstoši "Keeping Children Safe" bērnu aizsardzības standartiem. Rezultātā ir gūts apstiprinājums, ka programmas BDDB ieviešana sekmē bērnu tiesību aizsardzību un drošību PII, sasniedzot augstu atbilstības pakāpi bērnu aizsardzības standartiem.

Pirmsskolas pedagogu atziņas par programmu

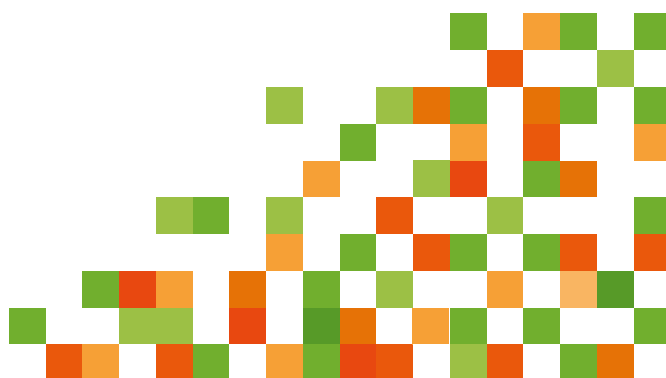
Komanda – tas ir spēks!

Mana profesija ir vērtīga!

Sajūta, ka neesi viens ar problēmu.

Sadarbība ar vecākiem uzlabojās.

Novērot, novērtēt, uzklaust bērnu!

Sociālais darbs valsts bērnu aprūpes centrā

Ēstere Zemīte, Mg. art., Mg. soc. d.

sociālā darbiniece Valsts sociālās aprūpes centra "Rīga" filiālē "Rīga"

Šajā rakstā vēlos iepazīstināt lasītāju ar sociālā darba iespējām, izaicinājumiem un problēmām, strādājot valsts bērnu aprūpes centrā. Manā skatījumā sociālā darba galvenais mērķis bērnu aprūpes centros sadarbībā ar Labklājības ministriju, bāriņtiesām, ārpusģimenes aprūpes atbalsta centriem un sociālajiem dienestiem ir atrast bērniem iespēju nonākt mīlošās un drošās ģimenēs vai atgriezties savā bioloģiskajā ģimenē. Rakstā vēlos atspoguļot sociālo darbu aprūpes centrā divu gadu garumā, kas sadarbībā ar Valsts sociālās aprūpes centra (VSAC) "Rīga" filiālē "Rīga" (turpmāk – filiāle) multiprofesionālu komandu ir ietvēris gan atvērto pasākumu un satikšanās pasākumu rīkošanu, tādā veidā veiksmīgi atrodot bērniem uzņemošās ģimenes, gan esošās aprūpes sistēmas izmaiņāšanu, realizējot izmēģinājuma projektu (divu dzīvokļu izveide, kurās bērnus aprūpē "mamma", nevis darbinieki maiņās), kā arī ieviešot ģimeniskai videi pietuvinātu pakalpojumu visā filiālē. Raksta otrajā daļā vēlos modelēt iespējamo nākotni filiālē un norādīt uz būtiskākajām problēmām un šķēršļiem šī modeļa īstenošanā, kā arī ieskicēt iespējamus risinājumus.

Situācija pirms diviem gadiem (2018.gads)

Par sociālo darbinieku filiālē uzsāku strādāt 2018. gada aprīlī. Sociālā darbinieka amata aprakstā teikts, ka sociālā darbinieka pienākums ir "noteikt klienta sociālās vajadzības un identificēt sociālās problēmas. Apzināt, mobilizēt, organizēt un iesaistīt resursus".¹ Tā kā nevienam bērnam filiālē nav nodrošinātas pamattiesības uz ģimeni, tad to definēju kā galveno problēmu, un par sociālā darbinieka mērķi izvirzīju visu iespējamo resursu piesaistīšanu, lai risinātu šo problēmu.

Pirms diviem gadiem filiālē dzīvoja 37–41 bērns, visi ar funkcionāliem traucējumiem,² 3–17 gadus veci. Gandrīz visi bērni institūcijā atrodas kopš dzimšanas. Bērni bija sadalīti sešās grupās – katrā grupā 7–8 bērni. 24 bērni bija bez vecāku gādības, 13 bērni ievietoti saskaņā ar vecāku iesniegumu. Tikai trīs bērnus regulāri apciemoja viņu vecāki. Pārējos vecāku bērnus vecāki un radnieki apciemoja vienu vai divas reizes gadā. Katrā grupā strādāja 7–8 darbinieki maiņās. Bērniem neveidojās emocionāla piesaiste vienai aprūpes personai. Lielākā daļa bērnu vairākas reizes jau bija

mainījuši filiāles, piedzīvojot ne tikai institucionalizācijas radītās traumas, bet arī dzīves apstākļu nomaiņas radītās traumas. Darbinieku mainība, darbnespējas, atvaļinājumi neļāva bērniem piedzīvot drošību un drošas piesaistes pieredzi, kas atbilstoši piesaistes teorijai (angļu val. – *attachment theory*)³ ir būtiska, lai veidotos vesela personības. Tā kā neveidojās droša piesaiste aprūpētājiem, bērni arī nespēja attīstīt savu potenciālu un sasniegt savas attīstības iespējamās robežas.

Ēdiens tika gatavots kopīgā virtuvē un nogādāts gatavā veidā dzīvokļos, veļa un apģērbs tika mazgāts kopīgajā filiāles veļas mazgātavā, kas neveicināja bērnu izpratni par ikdienas darbiem mājās un veidoja neatbilstošu priekšstatu par ikdienu ģimenē. Izglītības iestādes apmeklēja septiņi bērni, pārējie bērni (sākot no piecu gadu vecuma) saņēma izglītību mājniecībā, arī brīvā laika aktivitātes bērniem pārsvarā visas notika iestādes vidē, kas kavēja bērnu iekļaušanos sabiedrībā un sašaurināja viņu redzesloku.

Veselības aprūpi nodrošināja veselības aprūpes sektora vadītājs, 11 medmāsas, kas strādāja maiņās, filiāles pediatrs, bērnu psihiatrs, ģimenes ārsts. Rehabilitāciju nodrošināja fizioterapeiti, psihologs, logopēdi, speciālie pedagogi, kuru darbu koordinēja sociālās rehabilitācijas sektora vadītājs un sociālās aprūpes sektora vadītājs.

Kā sociālais darbinieks identificēju šādas problēmas filiāles darbībā:

1. Bez vecāku gādības palikušie bērni no filiāles "Rīga" vecumā 3–17 gadi reti tiek uzņemti uzņemošajās ģimenēs.⁴ Bērni ilgstoši vairāku gadu garumā uzturas institucionālā vidē, kas ir pretrunā ar bērnu pamatvajadzību uzaugt ģimenē.
2. Sabiedrība nav pietiekami informēta par bez vecāku gādības palikušajiem bērniem ar funkcionāliem traucējumiem. Informācijas trūkums kavē bērnu uzņemšanu ģimenēs.
3. Bērni dzīvo apstākļos, kas grauj viņu personību un neveicina viņu izaugsmi, jo neveidojas piesaiste nevienai personai un vide nav ģimeniska.

¹ VSAC "Rīga" sociālā darbinieka amata apraksts, apstiprināts ar 31.06.2016. rīkojumu Nr. 2-1/713.

² Normatīvajos aktos un profesionālajā literatūrā latviešu valodā tiek lietots termins "funkcionālie traucējumi", tomēr atbilstošāk būtu lietot terminu "funkcionēšanas traucējumi" vai "funkciju traucējumi", jo traucējumi nav funkcionāli, bet traucējumi skar cilvēka funkcionēšanu.

³ Boulbjijs Dž. Drošais pamats. –Rīga: Apgāds Rasa ABC. 1998. 117.-133.lpp.

⁴ Šeit un turpmāk tekstā par uzņemošajām ģimenēm tiek saukti adoptētāji, aizbildņi, audžuģimenes, specializētās audžuģimenes, viesģimenes.

4. Lielākā daļa to vecāku, kuri ievietojuši savu bērnu aprūpes centrā, neuztur regulāru saskarsmi ar savu bērnu, neiesaistās bērna ikdienā, kas liedz bērniem piedzīvot mīlošas un tuvas attiecības ar vienu piesaistes personu.

Kopā ar filiāles “Rīga” vadītāju un speciālistu komandu saredzējām vairākas iespējas, kā risināt nosauktās problēmas:

1. Atvērto pasākumu un satikšanās pasākumu organizēšana, informējot un uzrunājot sabiedrību, informējot par bērniem, kuri palikuši bez vecāku gādības, par bērniem ar funkcionāliem traucējumiem, par iespējām iesaistīties gan kā brīvprātīgajiem, gan kādā no uzņemošās ģimenes formām.
2. Veidot aktīvu sadarbību ar bāriņtiesām, ārpusģimenes aprūpes atbalsta centriem, Labklājības ministriju, informējot par bērniem, kuri dzīvo aprūpes centrā – veidot atbilstošus bērnu aprakstus. Līdz šim bērnu aprakstos tika nosauktas bērnu diagnozes, veselības un funkciju traucējumi, uzvedības grūtības un ierobežojumi, un tikai nedaudz informācijas tika sniegta par to, ko bērns prot un kas viņu interesē. Bērnu aprakstus nolēmām veidot tā, lai vispirms tiktu atklāta katra bērna personība – viņa stiprās puses, talanti, prasmes, intereses, vēlmes un sasniegumi. Tas nenozīmē, ka tiek slēptas diagnozes un traucējumi, arī par tiem tiek sniegta informācija. Tomēr detalizētu un izsmelšu informāciju par grūtībām ģimene saņem tad, kad viņi bērnu jau ir satikuši.
3. Ņemot vērā to, ka bērni filiālē pavada vairākus gadus un bieži vien visu savu bērnību, pārveidot pastāvošo aprūpes modeli tā, lai bērni, kamēr neizdodas atrast viņiem uzņemošo ģimeni, varētu veidot piesaisti vienai aprūpes personai filiālē.
4. Iesaistīt bērnus aktivitātēs ārpus filiāles – vispārīgā izglītībā skolās, treniņos, brīvā laika pulciņos, dažādos pasākumos, lai veicinātu viņu iekļaušanos sabiedrībā.
5. Iesaistīt sociālos dienestus un bāriņtiesas sadarbības veidošanai ar tiem vecākiem, kuri ir ievietojuši bērnus filiālē, bet neuztur regulāru (vismaz reizi mēnesī) saskarsmi ar bērnu, neiesaistās jautājumos, kas skar bērna izglītību, veselību, brīvā laika aktivitātes.
6. Ierosināt izmaiņas likumdošanā,⁵ lai nodrošinātu bērnu tiesības uz ģimeni.

Situācija šobrīd (2020.gads)

Šobrīd filiālē dzīvo 29 bērni astoņos dzīvokļos, vecumā 6–17 gadi.

⁵ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 9.1 pants, pirmās daļas 3., 4. punkts; Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 28. pants, pirmās daļas 3. punkts; Bērnu tiesību aizsardzības likums, 29. pants, trešā daļa.

1. Bērni, kuri filiālē atrodas saskaņā ar vecāku vēlmi

Astoņi no 29 bērniem filiālē atrodas saskaņā ar vecāku vēlmi. Par visiem vecākiem, kuri, neskatoties uz vairākkārtējiem aicinājumiem sadarboties, bērnus apmeklē retāk kā reizi mēnesī un neiesaistās bērna ikdienā, ir informēti sociālie dienesti un bāriņtiesas. Divu gadu laikā esmu regulāri aicinājusi vecākus uz pārrunām, piedāvājot dažādus atbalsta veidus vecākiem sadarbībā ar sociālajiem dienestiem. Trīs bērnu vecākiem bāriņtiesa pārtrauca vecāku aizgādības tiesības, jo vecāki atteicās no sadarbības. Diviem vecākiem bāriņtiesas ir uzsākušas administratīvās lietas. Atsevišķos gadījumos esam iesaistījuši arī Latvijas Republikas tiesībsargu un Labklājības ministriju, vēršot uzmanību ne tikai uz konkrētajiem gadījumiem, bet arī uz kopējo problemātiku saistībā ar bērniem, kuri tiek ievietoti valsts sociālās aprūpes institūcijā saskaņā ar vecāku vēlmi.

Paskaidrošu, ka vecāku bērni filiālē tiek ievietoti, ievērojot likumdošanu, kas nosaka, ka tad, ja aprūpi dzīvesvietā nav iespējams nodrošināt, vecāki bērnu var ievietot ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijā.⁶ Tomēr vēlos vērēt uzmanību, ka Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām, kuru Latvija ir ratificējusi 2010. gadā, nosaka, ka bērnu nevar šķirt no ģimenes viņa invaliditātes vai vecāku invaliditātes dēļ.⁷ Tā vietā ģimenēm, kurās ir bērni ar funkcionāliem traucējumiem un kuri vēlas par savu bērnu rūpēties, būtu jāsaņem viss nepieciešamais atbalsts, lai bērns varētu palikt kopā ar vecākiem. Bērna ievietošana institūcijā rada traumas ne tikai bērnam, bet arī viņa vecākiem, kuri šo lēmumu pieņem izmisuma un bezcerības dzīti. Psiholoģiski un emocionāli traumējošas sekas tas atstāj uz visiem ģimenes locekļiem visu laiku, kamēr bērns atrodas institūcijā.

Esmu novērojuši, ka lielākā daļa vecāku izvēlas pēc iespējas reti satikties ar bērnu, jo viņiem ir grūti pieņemt šo situāciju, bet bērns ir emocionāli pamests novārtā. Turklāt viņam nav arī iespēju meklēt uzņemošo ģimeni, jo juridiski atbildīgi par bērnu turpina būt viņa vecāki. Arī bērna izglītības jautājumus un medicīnisko aprūpi nav iespējams atbilstoši nodrošināt, jo filiāles vadītāja nav vecāku bērna likumiskais pārstāvis un nevar pieņemt lēmumus, kurus būtu jāpieņem bērna vecākiem. Nereti bērna vecāki dzīvo citā pilsētā, un vecāku iesaistīšanu apgrūtina arī lielais attālums. Pēc Centrālās statistikas pārvaldes datiem Latvijā 2019. gadā bija 8330 bērnu ar invaliditāti,⁸ no kuriem apmēram 60 bērnus vecāki ir ievietojuši ilgstošas aprūpes institūcijā. Visbiežāk tas ir noticis jau zīdaiņa vecumā. Nav arī skaidru kritēriju, pēc kuriem var noteikt, vai vecākiem ir iespēja parūpēties par bērnu savā dzīvesvietā vai tomēr ne. Šie jautājumi nav vienkārši risināmi, tomēr bērna interesēs ir atrasties

⁶ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 9.1 pants, pirmās daļas 3., 4. punkts; Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 28. pants, pirmās daļas 3. punkts; Bērnu tiesību aizsardzības likums, 29. pants, trešā daļa.

⁷ Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām, 23. pants 4. punkts.

⁸ Centrālās statistikas pārvaldes dati. Pieejams: https://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala_veseliba_vesel/VAG132.px/table/tableViewLayout1/ (skatīts 17.09.2020.)

mīlošā un gādīgā ģimenē, bet valsts un pašvaldību, un visas sabiedrības uzdevums ir atbalstīt ģimenes.

2. Bērnu uzņemšana ģimenēs

21 bērns filiālē ir bez vecāku gādības palikuši bērni, kuriem vēl nav izdevies atrast uzņemošās ģimenes.

Kopš 2018. gada aprīļa no filiāles ģimenēs ir uzņemti 13 bērni. Tās ir bijušas gan audžuģimenes, gan specializētās audžuģimenes, gan aizbildņi, gan adoptētāji. Visi bērni vairākus gadus bijuši filiālē vai citā institūcijā. Divu gadu laikā esam aktīvi strādājuši pie tā, lai bērni atrastu gādīgas un drošas ģimenes, kurās viņi varētu augt mīlestības un labestības gaisotnē. Katru mēnesi filiālē esam organizējuši atvērto pasākumus, rosinājuši to darīt arī citās bērnu aprūpes filiālēs.

Atvērto pasākumu svarīgākais mērķis ir dot iespēju potenciālajām uzņemošajām ģimenēm iepazīties ar filiālēs dzīvojošajiem bērniem, kā arī veicināt sabiedrības izpratni par bērnu ar funkcionāliem traucējumiem vajadzībām, veicināt sabiedrības iesaistīšanos un bērnu integrāciju sabiedrībā. Arī Labklājības ministrijas izstrādātajās vadlīnijās ir ieteikta šāda veida prakse.⁹ Pasākumos piedalās arī bērni no citiem bērnu aprūpes centriem. Esam izveidojuši filiāles "Rīga" Facebook lapu, kurā tiek ievietota aktuālā informācija par notikumiem filiālē. Covid-19 izplatības ierobežošanas noteikumu dēļ šobrīd organizējam atvērto pasākumu tiešraides Facebook un satikšanās pasākumus ZOOM platformā.

Piemērotas ģimenes atrašana nav viegls process, jo visi bērni ir ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, kas prasa no uzņemošās ģimenes ne tikai drosmi un pieņemošu attieksmi, bet arī daudz laika un spēka, ikdienā esot kopā ar bērnu. Savā praksē esmu pārliecinājies, ka Latvijā ir ģimenes, kuras vēlas uzņemt bērnus, bet aizvien vēl valstī pietrūkst atbalsta ģimenēm, kuras audzina bērnus ar funkcionāliem traucējumiem. Raksta noslēgumā sniegšu arī konkrētus ieteikumus, kas būtu nepieciešams, lai ģimenes justos droši, uzņemot bērnu ar funkcionāliem traucējumiem.

Vēlos norādīt, ka ģimenēm bērna satikšanas, iepazīšanas un uzņemšanas posmā ļoti nepieciešama atbalstoša, ieinteresēta un pozitīva attieksme no visām iesaistītajām institūcijām. Ģimenes, kuras izsaka vēlmi uzņemt bērnu, ne vienmēr ir uzreiz arī gatavas to darīt (piemēram, ģimenei nav iepriekšējas pieredzes un prasmju bērna ar funkcionāliem traucējumiem aprūpē vai nav finansiālu līdzekļu, lai pielāgotu vidi), bet tas nenozīmē, ka ģimene to nevarēs nākotnē. Ir jādara viss, lai ģimenes atbalstītu un nodrošinātu viņām iespēju izglītoties, apgūt prasmes, saņemt finansiālu un materiālu palīdzību, kas ir iespējama arī šobrīd nepilnīgās sistēmas ietvarā. Arī *Quality4Children* 5. standartā noteikts, ka "uzņemšanai jābūt pakāpeniskai un jādara pēc iespējas

mazāk traucējumu. Pāreja uz jaunu ārpusģimenes aprūpes vietu tiek organizēta kā process, kura galvenais mērķis ir nodrošināt bērna vislabāko interešu ievērošanu, kā arī attiecīgo iesaistīto pušu labklājību".¹⁰

3. Izmēģinājuma projekta realizācija

Domājot par bērnu ikdienas uzlabošanu valsts sociālās aprūpes centros, kopš 2019. gada marta sadarbībā ar Labklājības ministriju divos filiāles dzīvokļos esam uzsākuši izmēģinājuma projektu "Ģimeniskai videi pietuvināta sociālā pakalpojuma bērniem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem nodrošināšanas modeļa izstrāde un aprobēšana". Projekta mērķis ir veidot ģimeniskas attiecības un vidi bez vecāku gādības palikušiem bērniem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, kuri ilgstoši uzturas institūcijā. Galvenais ieguvums ir vienas piesaistes personas nodrošināšana bērniem – katrā dzīvoklī dzīvo "mamma" (sociālā audzinātāja), kura kopā ar trīs "auklītēm" (aprūpētājās) rūpējas par bez vecāku gādības palikušiem bērniem. Vienā dzīvoklī ir trīs bērni, otrā – četri. "Mammas" ir kopā ar bērniem sešas dienas nedēļā gan dienā, gan naktī. Projekta modelis ir daļēji pārņemts no SOS Bērnu ciematu modeļa, pielāgojot to bērniem ar funkcionāliem traucējumiem. Projekta darbība noslēgsies 2020.gada decembrī, kad tiks veikts projekta izvērtējums. Tomēr jau tagad esam veikuši daļēju projekta izvērtējumu, skatoties viena gada griezumā (sk. tabulu 37. lpp.). Veiksmīga projekta realizācijas gadījumā šādu ģimenisku aprūpes modeli plānots ieviest arī citos valsts sociālās aprūpes centros bērniem.

Projekta darbības laikā tiek vērtētas arī bērnu prasmes un prasmju attīstības dinamika, kura tika salīdzināta ar dinamiku pirms bērna iekļaušanas projektā. Visu projektā iekļauto bērnu prasmes ir strauji uzlabojušās viena gada laikā. Kā piemērs parādītas viena bērna sešu prasmju attīstības dinamikas atšķirības gada laikā pirms projekta un projekta darbības laikā (sk. attēlu 38. lpp.).

4. Filiāles iekšējās struktūras reorganizācija

Kopš 2019.gada septembra filiālē esam uzsākuši arī pārējo dzīvokļu struktūras reorganizāciju, pēc iespējas pārveidojot institucionālo modeli tuvāku ģimeniskai videi. Ir likvidētas struktūrvienības "sociālās aprūpes sektors" un "sociālās rehabilitācijas sektors", un katram dzīvoklim ir savs vadītājs (sociālās aprūpes sektora vadītājs). Šis darbinieks ir atbildīgs par bērniem un darba organizāciju savā dzīvoklī. Esam samazinājuši bērnu skaitu katrā dzīvoklī tā, lai tajā būtu 3–5 bērni, ņemot vērā mazās grupas principu. Pētījumos norādīts, ka bērnu skaitam vienā grupā nevajadzētu būt lielākam par 3–4. "Indivīdi, kam ir stipri funkcionālie traucējumi, nereti atrodas agrīnā attīstības līmenī. Viņiem ir sevišķi izteikta vajadzība pēc ģimenes apstākļiem līdzīgas vides, tuvības, procesu nepārtrauktības un uzticības. No šīs vajadzības realizēšanas atkarīga personības pozitīvas attīstības

⁹ Starpinstitucionālā sadarbība ģimeniskas vides nodrošināšanā ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem un labās prakses ieviešana. Pieejams: <http://lm.gov.lv/upload/Vadlinijas.pdf> (skatīts 04.09.2020.)

¹⁰ Quality4Children Standarti bērnu ārpusģimenes aprūpei Eiropā. Pieejams: <https://www.sos-childrensvillages.org/our-work/quality-care/alternative-care> (skatīts 04.09.2020.)

iespēja”.¹¹ Dzīvei mazā grupā ir būtiska nozīme bērna vajadzību nodrošināšanā. “[...] par mazu grupu var saukt tikai tādu, kurā ir trīs līdz četras personas. [...] Mazākās grupās sekmīgi attīstās sociālās spējas un saskarsmes prasmes, tādējādi pieaugot sociālo kontaktu skaitam un kvalitātei. [...] Lielas iestādes sevišķi kaitīgas bērniem un cilvēkiem ar dziļiem garīgās attīstības traucējumiem”.¹²

Tabula. *Izmēģinājuma projekta darbības viena gada izvērtējums*

Stiprās puses:	Iespējas, resursi:
<ul style="list-style-type: none"> • Piesaistes veidošanās ar “mammu” (nemainīga piesaistes persona). • Bērnu prasmju un spēju strauja attīstība. • Ideāls ģeogrāfiskais novietojums (izglītības, medicīnas, rehabilitācijas, sporta iestādes, ārpusmājas aktivitātes). • Mājīga, pielāgota vide. • Bērnu iesaiste ikdienas darbos – ēdiena gatavošana, iepirkšanās, apģērba mazgāšana, telpu uzkopšana u.tml. • Aktīva brīvā laika pavadīšana. • Paredzamais projekta finansējuma apjoms konkrētām vajadzībām. 	<ul style="list-style-type: none"> • Bērnu patstāvības un neatkarības iespēja. • Drošas piesaistes izveidošanās starp bērniem un “mammu”. • Filiāles ģeogrāfiskais novietojums. • Filiāles multiprofesionāļu komandas atbalsts. • Projekta finansējums
Vājās puses:	Riski:
<ul style="list-style-type: none"> • Grāmatvedības un atskaišu kārtēšanas laikietilpība. • “Mammai” jādzīvo atsevišķi no savā vīra un ģimenes. • Pārāk liela slodze vienai “mammai”, ja ir četri bērni ar funkcionāliem traucējumiem. • Nepietiekama sabiedrības iesaiste. • Ir tikai bērni ar funkcionāliem traucējumiem – nedabisks ģimenes modelis. • Nepietiekams, nenoregulēts finansējums bērnu izglītībai, ceļojumiem. 	<ul style="list-style-type: none"> • Darbinieku izdegšana. • Darbinieku maiņa. • Atalgojums, darbinieku resursu trūkums. • Projekta finansējuma izlietojums (gada beigās nav iespējams uzkrāt nākamajam gadam).

Šajā mācību gadā izglītības iestādes uzsākuši apmeklēt 17 bērni, bet mājniecībā mācās 13 bērni. Vienu bērnu ar smagiem funkcionāliem traucējumiem esam iesaistījuši vispārīgākajā izglītības iestādē.

Rehabilitācija un veselības aprūpe tiek nodrošināta tāpat kā pirms diviem gadiem, bet daudz rūpīgāk tiek pievērsta uzmanība tam, lai bērni laicīgi tiktu vesti pie speciālistiem, un bērniem, kuri iepriekš saņēma medikamentozu terapiju uzvedības traucējumu dēļ, tā tiktu samazināta vai atcelta. Bērnu skaita samazināšana dzīvokļos ļauj katram bērnam veltīt vairāk uzmanības, kas būtiski samazina uzvedības problēmas. Katram bērnam ir izstrādāts sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas plāns, kurš tiek pārskatīts reizi trijos

mēnešos sadarbībā ar visiem aprūpes centra multiprofesionāļu komandas speciālistiem. Komandai ir pievienojies mākslas terapeits un vēl viens sociālais darbinieks.

Šobrīd filiālē notiek pāreja uz ēdiena gatavošanu katrā dzīvoklī. Apģērbs un veļa tiek mazgāti katrā dzīvoklī atsevišķi. Bērni iespēju robežās, bet aizvien vēl nepietiekami, tiek vesti uz pasākumiem ārpus institūcijas, piedalās vasaras nometnēs, kultūras pasākumos, izklaides aktivitātēs u.tml. Sakarā ar Covid-19 izplatību un noteiktajiem ierobežojumiem šīs aktivitātes ir samazinātas, un bērni atkal lielāko daļu laika pavada noslēgtā vidē. Diemžēl bērnu iesaistīšana svētdienas skolās tuvākajā apkārtnē ir bijusi neveiksmīga, jo draudzes nevēlas pieņemt savās svētdienas skolās bērnus ar garīgās attīstības traucējumiem. Izņēmums ir Septītās dienas adventistu draudze, kura laipni uzņem bērnus ar dzirdes traucējumiem, arī ar garīgās attīstības traucējumiem.

Ar Latvijas evaņģēliski luteriskās baznīcas ārpus Latvijas (LELBĀL) atbalstu četras reizes notika atbalsta grupa vecākiem, kuriem ir bērni ar funkcionāliem traucējumiem. Katru nedēļu filiālē LELBĀL mācītājs vada ekumēniskus svētbrīžus darbiniekiem un bērniem.

Lai bērnus vairāk integrētu sabiedrībā, esam aktīvi strādājuši pie tā, lai attīstītu brīvprātīgo darbu filiālē. Šobrīd ir noslēgts līgums ar 35 brīvprātīgā darba veicējiem. Lai uzlabotu šo darbu, būtu nepieciešams atsevišķs darbinieks, kurš organizētu brīvprātīgo darba veicēju piesaistīšanu un darbu. Pieredze rāda, ka brīvprātīgā darba veicēji var kļūt arī par uzņemošo ģimeni kādam bērnam.

Nākotnes plāni (2021.gads un vēlāk)

Ievērojot starptautiskajos tiesību aktos un Latvijas normatīvajos aktos noteikto, kā arī valstī realizēto deinstitutionalizāciju, visiem bez vecāku gādības palikušiem bērniem būtu jānonāk mīlošās un gādīgās ģimenēs vai, sliktākā gadījumā, bērniem jānodrošina pakalpojums sabiedrībā, no kuriem viens ir arī ārpusģimenes aprūpe ģimenei pietuvinātā vidē.¹³

Arī Ministru kabineta apstiprinātajā Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādņu 2014.–2020.gadam īstenošanas plānā 2018.–2020.gadam un Pamatnostādņēs sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020.gadam izvirzīti līdzīgi uzdevumi un mērķi, kas paredz stiprināt atbalsta pakalpojumus bērniem ar invaliditāti un viņu ģimenēm, veicināt deinstitutionalizāciju, sekmēt sociālo iekļaušanu, atcelt visus attiecīgos tiesību aktus, lai novērstu personu ar intelektuālu vai psihosociālu invaliditāti institucionalizāciju, veicināt bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu aprūpi ģimeniskā vidē vai tai pietuvinātā pakalpojumā, vai arī sekmēt to atgriešanos ģimenē,

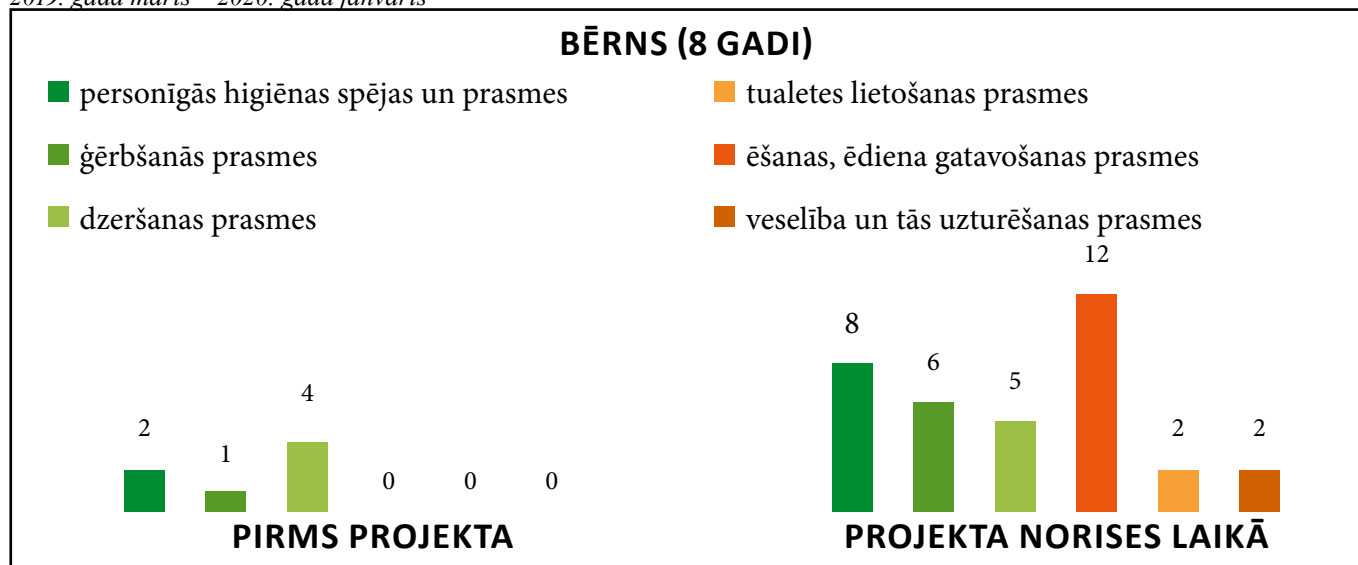
¹¹ Grunevalds K. Dzīves apstākļu normalizēšana personām ar garīga rakstura un citiem funkciju traucējumiem. – Rīga: “Velku fonds”. 2003. 35. lpp.

¹² Turpat, 35.–36. lpp., 45. lpp.

¹³ Rīcības plāns deinstitutionalizācijas īstenošanai 2015.–2020.gadam. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/2015_15_07_ricplans_final.pdf (skatīts 04.09.2020.)

pilnveidot klienta individuālajām vajadzībām atbilstošu pakalpojumu sniegšanu sociālās aprūpes institūcijās.¹⁴

Attēls. *Prasmju attīstības dinamika pirms projekta laika posmā 2017. gada novembris – 2019. gada janvāris un projektā 2019. gada marts – 2020. gada janvāris*

Lai sasniegtu iepriekš minētajos dokumentos izvirzītos mērķus un izpildītu uzdevumus, filiāles teritorijā vai pilsētas vidē būtu jāizveido multifunkcionālas ēkas¹⁵ vai dzīvokļi, kuri būtu pielāgoti bērniem ar funkcionāliem traucējumiem. Tajos īslaicīgi uzturētos bērni, kuri palikuši bez vecāku gādības, vai vecāku bērni, kuri šeit saņemtu atelpas brīža pakalpojumus. Bērni uzturētos dzīvokļos, kurus vada dzīvokļa vadītājs – “mamma” vai “tētis”, kurš ir atbildīgs par ikdienas aprūpi, ēdiena iepirkšanu, pagatavošanu, apģērbu iegādi, izglītības nodrošināšanu, veselības aprūpi, brīvā laika aktivitātēm u.tml. Dzīvoklī nedrīkstētu būt vairāk par četriem bērniem. Šeit pakalpojumu varētu saņemt arī tās ģimenes, kurās tikko ir piedzimis bērns ar funkcionāliem traucējumiem vai uzņemts bērns ar funkcionāliem traucējumiem, un kuriem nepieciešama informācija, apmācība un atbalsts, lai uzsāktu dzīvi kopā ar bērnu. Veselības aprūpi un rehabilitāciju nodrošinātu filiāles Konsultatīvais centrs, kuru vadītu veselības aprūpes sektora vadītājs, un tajā tiktu nodrošinātas konsultācijas filiāles bērniem, ģimenēm, kuras ir uzņēmušas bērnus no institūcijas, kā arī citām ģimenēm, kurās ir bērni ar smagiem funkcionāliem traucējumiem. Konsultatīvajā centrā darbotos speciālistu komanda – pediatrs, bērnu psihiatrs, neirologs, medmāsa, fizioterapeits, mākslas terapeits, logopēds, audiologopēds, psihologs, uztura speciālists, rehabilitologs, ergoterapeits, sociālais darbinieks.

Problemātiskie jautājumi un iespējamie risinājumi

Kā sociālais darbinieks saredzu ne tikai katra bērna individuālās sociālās problēmas, bet arī filiāles darba organizācijas un valsts politikas problēmas bērnu sociālās labklājības jomā, kuras tiešā un pastarpinātā veidā ietekmē katra filiālē dzīvojoša bērna attīstības iespējas. Kopā ar aprūpes centra vadītāju un multiprofesionāļu komandas speciālistiem izstrādājam ieteikumus, kā uzlabot bērnu ikdienu, viņu aprūpi un rehabilitāciju, viņu iespējas nonākt ģimenē. Par tiem informējam VSAC administrāciju, Labklājības ministriju, Tiesībsarga biroju, Saeimas komisijas, kā arī plašāku sabiedrību, iesaistot plašsaziņas līdzekļus. Arī šeit vēlos dalīties ar dažiem svarīgākajiem jautājumiem un ieteikumiem:

1. Spēkā esošie normatīvie akti¹⁶ paredz, ka bez vecāku gādības palikuši bērni tiek sadalīti pēc funkcionālo traucējumu smaguma pakāpes valsts un pašvaldību aprūpes centros – valsts finansējums paredzēts bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, kuriem ir smagi un ļoti smagi garīga rakstura traucējumi. Praktiski tas nozīmē, ka bērni ar smagiem funkcionāliem traucējumiem savu dzīvi ilgstoši pavada tikai starp līdzīgiem bērniem, kas vairo viņu nošķirtību no sabiedrības un samazina attīstības iespējas. Piemēram, Zviedrijas pieredze rāda, ka tikai tad, kad pašvaldības uzņēmās atbildību par cilvēkiem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem un meklēja iespējas uzlabot viņu dzīves apstākļus, notika būtiskas pārmaiņas un pāreja no lielām institūcijām uz aprūpi ģimeniskā un iekļaujošā vidē.¹⁷

¹⁴ Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam. http://www.lm.gov.lv/upload/2013junijs/lmpamn_040613_inv.pdf (skatīts 04.09.2020.)
Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020. gadam. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates2/lmpam_290713_sp.pdf (skatīts 04.09.2020.)

¹⁵ Darbības programma Latvijai 2021.–2027. gadam, 76. lpp. Pieejams: <https://www.esfondi.lv/planosana-1> (skatīts 04.09.2020.)

¹⁷ Grunevalds K. Dzīves apstākļu normalizēšana personām ar garīga rakstura un citiem funkciju traucējumiem. – Rīga: “Velku fonds”. 2003.

¹⁶ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 9.1 pants, pirmās daļas 4. punkts.

2. Šobrīd vecākiem ir likumiska iespēja ievietot bērnu ar funkcionāliem traucējumiem ilgstošā aprūpē institūcijā,¹⁸ kas ir pretrunā ar bērna tiesībām uz ģimeni. Nepieciešami grozījumi normatīvajos aktos – Bērnu tiesību aizsardzības likumā, Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā un atbilstošajos Ministru kabineta noteikumos. Ģimenēm, kurās ir bērni ar funkcionāliem traucējumiem, būtu jānodrošina atbilstošs pakalpojumu klāsts (t.sk. atelpas brīža pakalpojums institūcijā vai ģimenē), lai vecāki, kuri vēlas rūpēties par savu bērnu, to varētu darīt savās mājās, nevis ilgstoši (līdz pilngadībai) šķirt bērnu no ģimenes.
3. Sociālās integrācijas valsts aģentūra (SIVA) šobrīd piešķir ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu institūcijā uz 14 gadiem, ja bērns ar funkcionāliem traucējumiem ir sasniedzis četru gadu vecumu. Terminam būtu jābūt īsākam, jo bērns attīstās, notiek izmaiņas apstākļos, kurus SIVAi būtu atkārtoti jāizvērtē vismaz reizi 2–3 gados.
4. Lai attīstītu bērnu ar funkcionāliem traucējumiem uzņemšanu ģimenēs:
 - Jārīko informatīvās kampaņas, kuru mērķis ir uzrunāt sabiedrību kļūt par jebkura veida uzņemošo ģimeni.
 - Būtu jādomā par interneta vietnes veidošanu, kurā ir ievietotas bez vecāku gādības palikušo bērnu fotogrāfijas un īsi apraksti. Šai vietnei varētu piekļūt tikai ģimenes, kuras ir saņēmušas kādu no uzņemošās ģimenes statusiem. Tā būtu iespēja piesaistīt un uzrunāt uzņemošās ģimenes, sniegt pirmo iepazīšanās informāciju pievilcīgā un atraktīvā veidā, kas šobrīd nenotiek. Mūsu divu gadu pieredze daudzajās sarunās ar uzņemošajām ģimenēm rāda, ka sākotnējam iespaidam ir liela nozīmē bērna iepazīšanas procesā, kas nebūt nenozīmē to, ka pārējā informācija par bērnu tiek noklusēta, bet problēmu un diagnožu uzskaitījumam un skaidrojumam jābūt pēc bērna satikšanas.
 - Būtu jānodrošina atelpas brīža pakalpojums ne tikai institūcijās, bet arī ģimenēs.
 - Jāattīsta asistentu un auklīšu pakalpojumi ģimenēm, kurās ir bērni ar funkcionāliem traucējumiem.
 - Ģimenēm, audžuģimenēm, kurās ir bērni ar funkcionāliem traucējumiem, būtu nepieciešams turpināt maksāt par bērna uzturēšanu pēc 18 gadu vecuma līdz brīdim, kamēr cilvēks var pats sevi uzturēt (piemēram, uzsākt darba attiecības) vai saņemt sabiedrībā balstītus pakalpojumus.
 - Veicināt brīvprātīgo un viesģimeņu kustību ar mērķi piesaistīt ģimenes bērniem ar funkcionāliem traucējumiem.
- Jānodrošina iespēja mājokli pielāgot pirms bērna ievietošanas uzņemošajā ģimenē – atbilstošs finansējums un grozījumi likumdošanā par bērna ievietošanu uzņemošajās ģimenes formās, proti, iespēja saņemt finansējumu mājokļa pielāgošanai un tikai pēc pielāgojumu veikšanas seko bērna ievietošana, nevis otrādi.
- Nepieciešami dienas centri bērniem ar smagiem funkcionāliem traucējumiem, dienas centri pieaugušajiem, grupu dzīvokļi, servisa dzīvokļi cilvēkiem ar funkcionāliem traucējumiem.
- Normatīvajos aktos būtu jānodrošina īpaša kārtība Latvijas pilsoņiem diasporā kļūt par uzņemošajām ģimenēm, jo šobrīd Latvijas pilsoņi, kuri ilgstoši dzīvo ārvalstīs, var uzņemt bērnu no Latvijas, ievērojot ārvalsts adopcijas regulējumu; process ir sarežģīts un finansiāli dārgs.
- Labklājības ministrijai sadarbībā ar Veselības ministriju un Izglītības un zinātnes ministriju būtu jāizstrādā programmas, atbalsta pasākumus iekļaujošas izglītības bērniem ar funkcionāliem traucējumiem īstenošanai.
5. Nepieciešams palielināt algu aprūpētājiem, sociālajiem aprūpētājiem un sociālajiem audzinātājiem, kuri strādā valsts sociālās aprūpes centros ar bērniem. Šobrīd visās VSAC “Rīga” filiālēs trūkst darbinieku, darbā jāpieņem darbinieki, kuri pēc īsa laika izrādās neatbilstoši, ar neatbilstošu kultūras un izglītības līmeni.
6. Problemātisks ir jautājums par bērnu, kuriem ir smaga garīga atpalcība un dziļa garīga atpalcība, pārvietošanu uz aprūpes centriem pieaugušām personām, kurās aprūpes kvalitāte strauji pasliktinās.
7. Aizgādņu iecelšanas jautājumi bez vecāku gādības palikušajiem bērniem, kuri bērnu aprūpes centrā sasniedz 18 gadu vecumu un savu funkcionālo traucējumu dēļ viņiem tiek ierobežota rīcībspēja. Par aizgādņiem tiek ieceltas bērnam svešas personas, kuras savus aizgādņa pienākumus pilda tikai formāli.

Deinstitucionalizācijas process valsts bērnu aprūpes centros

Raksta noslēgumā vēlos norādīt uz satraucošu tendenci pēdējā gada laikā valsts bērnu aprūpes centrus pārvērst par lielām apvienotām institūcijām, pamatojot to ar finansiālu izdevīgumu, neņemot vērā ne tikai bērna intereses un vajadzības, bet arī iepriekš uzstādītos deinstitucionalizācijas mērķus valstī. Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas pētījumā par atkārtotas ārpusģimenes aprūpes vietas maiņām tiek pamatoti norādīts, ka bērnu pārvietošana rada traumas,¹⁹ jo viņi zaudē sev pazīstamo vidi, darbiniekus, kā

¹⁸ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 9.1 pants, pirmās daļas 3., 4. punkts; Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 28. pants, pirmās daļas 3. punkts; Bērnu tiesību aizsardzības likums, 29. pants, trešā daļa.

¹⁹ Bērnu emocionālais traumatisms atkārtotas ārpusģimenes aprūpes maiņas gadījumos, 2020. 42.–43.lpp. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/informativie_materiali/petijumi/?doc=5648 (skatīts 04.09.2020.)

arī tiek ievietoti lielākās bērnu grupās, kas būtiski samazina pakalpojuma kvalitāti. Bērnu pārvietošana var notikt tikai uz uzņemošo ģimeni vai uz būtiski labākiem apstākļiem ģimenei pietuvinātā vidē, īpaši pievēršot uzmanību bērnu skaitam vienā grupā.

Jau 60.–70.gados ārvalstīs veiktie pētījumi un lielajās aprūpes institūcijās gūtā pieredze ārvalstīs lika mainīt lielo institūciju sistēmu, un tika ieviesti tādi jēdzieni kā “dzīves apstākļu normalizēšana” un “mazo grupu princips”, nonākot pie pētījumos balstītiem secinājumiem, ka daudz labāk indivīda vajadzības var nodrošināt mazās grupās. “Runa par mazu grupu var būt tikai tad, ja skaits ir trīs vai četri. Jau piecām personām, kas dzīvo kopā, iespējamo attiecību skaits kļūst tik liels, ka ir grūti vai neiespējami radīt saskanīgu un paredzamu kopību”²⁰ Rīcības plānā deinstitucionalizācijas īstenošanai noteikts, ka viens no pamatprincipiem, kas jāievēro deinstitucionalizācijas procesā, ir “slēdzamo institūciju klientiem nodrošina sabiedrībā balstītus vai ģimeniskai videi pietuvinātus pakalpojumus, nevis pārvieto no vienas institūcijas uz citu”²¹

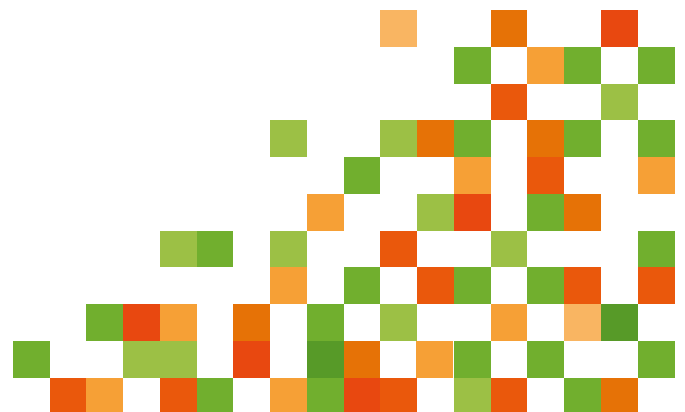
Vēlos uzsvērt, ka kvalitatīvs sociālais darbs bērnu aprūpes institūcijā var notikt tikai tad, ja darba centrā tiek liktas katra bērna individuālās vajadzības un intereses, un svarīgi, lai šāds skatījums būtu visiem iesaistītajiem, sākot no Labklājības ministrijas līdz aprūpētājam sociālās aprūpes centrā.

Izmantotā literatūra:

1. Apvienoto Nāciju Organizācijas Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām īstenošanas pamatnostādnes 2014.–2020. gadam. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/2013junijs/Impamn_040613_inv.pdf
2. Bērnu emocionālais traumatisms atkārtotas ārpusģimenes aprūpes maiņas gadījumos, 2020. Pieejams: http://www.bti.gov.lv/lat/informativie_materiali/petijumi/?doc=5648
3. Bērnu tiesību aizsardzības likums.
4. **Boulbijs Dž.** Drošais pamats. – Rīga: Apgāds Rasa ABC. 1998. 198 lpp.
5. Darbības programma Latvijai 2021.–2027. gadam. Pieejams: <https://www.esfondi.lv/planosana-1>
6. **Grunevalds K.** Dzīves apstākļu normalizēšana personām ar garīga rakstura un citiem funkciju traucējumiem. – Rīga: “Velku fonds”. 2003. 94 lpp.
7. Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām.
8. Pamatnostādnes sociālo pakalpojumu attīstībai 2014.–2020. gadam. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates2/Impam_290713_sp.pdf
9. Prieks dzīvot. – Rīga: “Velku fonds”. 2003. 86 lpp.
10. Rīcības plāns deinstitucionalizācijas īstenošanai 2015.–2020. gadam. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/2015_15_07_ricplans_final.pdf
11. Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums.
12. Starpinstitucionālā sadarbība ģimeniskas vides nodrošināšanā ārpusģimenes aprūpē esošiem bērniem un labās prakses ieviešana, 2019. Pieejams: <http://lm.gov.lv/upload/Vadlinijas.pdf>
13. Quality4Children Standarti bērnu ārpusģimenes aprūpei Eiropā. Pieejams: <https://www.sos-childrensvillages.org/quality4childrent>

²⁰ Prieks dzīvot. – Rīga: “Velku fonds”. 2003. 54. lpp.

²¹ Rīcības plāns deinstitucionalizācijas īstenošanai 2015.–2020. gadam. 5. lpp. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/aktualitates/null/2015_15_07_ricplans_final.pdf (skatīts 04.09.2020.)

Sociālais darbs ar jauniešiem Rīgā pārejā no ārpusģimenes aprūpes uz neatkarīgu dzīvi

Kaspars Jasinkevičs, Mg. sc.

Rīgas pašvaldības Bērnu un jauniešu centra direktors

Rīgā sociālajā darbā ar jauniešu mērķa grupu pārejā no ārpusģimenes aprūpes uz neatkarīgu dzīvi nesēn ir notikušas būtiskas izmaiņas. Līdz 2019.gadam tika realizēta decentralizēta pieeja, kad ar jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes strādāja sociālie darbinieki Rīgas sociālā dienesta (turpmāk – RSD) teritoriālajos centros (turpmāk – TC), bet kopš 2019.gada novembra šo funkciju pārņēma Rīgas pašvaldības bērnu un jauniešu centrs (turpmāk – BJC), koncentrējot resursus vienā struktūrvienībā, ieviešot jaunas darba formas (jaunatnes darbs, *outreach* pieeja, piedzīvojumu izglītība, kopienas darba formas u.c.) un paplašinot sociālā darba ar mērķa grupu tvērumu. Ja iepriekš noteiktā kārtība paredzēja, ka jauniešiem tika vēršas TC pie sociālā darbinieka, kurš gan administrē sociālās garantijas bāreņiem, gan arī veic sociālo darbu ar gadījumu, tad jaunā pieeja paredz agrīnāka kontakta veidošanu ar jauniešiem pirms ārpusģimenes aprūpes izbeigšanas, pārejas aktivitātēm, kā arī pēc novērošanas, kad jauniešiem jau ir uzsācis dzīvot neatkarīgi.

Problēmas nostādne un izmaiņu nepieciešamības pamatojums

Rīgas pilsētas pašvaldībā līdz 2009.gada 30.novembrim bija pieci Rīgas priekšpilsētu / rajonu sociālie dienesti un Rīgas domes Sociālo jautājumu centrs, kas reorganizācijas rezultātā tika apvienoti, un kopš 2009.gada 1.decembra Rīgā ir viens sociālais dienests – Rīgas Sociālais dienests. Tā rezultātā tika centralizētas atbalsta funkcijas (grāmatvedības, saimniecības, personāla un citas jomas), bet saglabāta decentralizēta sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības sniegšana tolaik desmit teritoriālajos centros. Katrs no šiem centriem darbojas kā “mazs sociālais dienests”, nodrošinot visas sociālā dienesta funkcijas operacionālā līmenī.¹ Arī sociālais darbs ar jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes attiecīgi tika organizēts decentralizēti, kas nozīmē, ka pēc pilngadības sasniegšanas un patstāvīgas dzīves uzsākšanas t.s. bāreņiem, lai saņemtu bāreņiem noteiktās sociālās garantijas un sociālos pakalpojumus, bija jāvēršas teritoriālajā centrā atbilstoši savai jaunajai (pēc ārpusģimenes aprūpes izbeigšanās) dzīvesvietai.

Rīgas pilsētas pašvaldībā sociālais darbs un atbalsta sniegšana bāreņiem un bez vecāku gādības palikušiem bērniem (turpmāk rakstā lasīšanas ērtības dēļ tiks lietots

vārds “jaunieši”, ar to saprotot rakstā aprakstītā sociālā darba ar jauniešiem ārpusģimenes aprūpē un pārejā uz neatkarīgu dzīvi mērķa grupu) tika veikta saskaņā ar 2017.gada 26. oktobra Labklājības departamenta iekšējiem noteikumiem Nr. DL-17-13-nts “Kārtība, kādā tiek nodrošināts sociālā darba process darbā ar bāreņiem un bez vecāku gādības palikušu bērnu, kurš ir ārpusģimenes aprūpē un pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās”, kuros paredzēta ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūciju (turpmāk – ārpusģimenes aprūpes institūcija) un RSD obligāti veicamās darbības darbā ar jauniešiem.

Līdz 2019.gada 1.novembrim sociālās garantijas nodrošināja un sociālo darbu ar jauniešiem veica 12 RSD sociālie darbinieki 11 teritoriālajos centros.

Rīgā ir nodalīta sociālo pakalpojumu administrēšana (makro līmenis) no sociālo pakalpojumu nodrošināšanas Rīgas iedzīvotājiem (mikro līmenis). Rīgas domes Labklājības departaments (turpmāk – Labklājības departaments) sociālo pakalpojumu administrēšanā, savukārt, ir atbildīgs par dažādu mērķa grupu vajadzību noskaidrošanu un izvērtēšanu, jaunu sociālo pakalpojumu attīstīšanu, esošo sociālo pakalpojumu monitoringa sistēmas izveidi un monitoringa veikšanu.² Sociālo pakalpojumu monitoringa rezultātā tika konstatēts, ka liela daļa jauniešu pēc ārpusģimenes aprūpes izbeigšanās un patstāvīgas dzīves uzsākšanas izvēlas saņemt tikai normatīvajos aktos noteiktās sociālās garantijas un neuztur kontaktu ar sociālo darbinieku, bet 10% jauniešu vispār neatnāk saņemt pat sociālās garantijas. Tā kā šī situācija bija novērojama regulāri, tad Labklājības departaments to uztvēra kā pazīmi, ka esošā sociālā atbalsta sistēma “pazaudē” nozīmīgu jauniešu daļu, kas potenciāli var vēlāk radīt krīzes situācijas, piemēram, jaunieši pēc vairākiem gadiem nonāk sociālā dienesta redzeslokā kā personas pēc ieslodzījuma, kā bezpajumtnieki, kā vecāki, kuriem nav bērnu aprūpes prasmes un tamlīdzīgi.

2019.gadā sociālo darbinieku redzeslokā bija 530 pilngadīgi jaunieši (vienam darbiniekam vidēji bija 44 klientu lietas), salīdzinoši 2018.gadā – 539 jaunieši. 2019.gadā no iepriekš minētā RSD redzeslokā esošā pilngadīgo jauniešu skaita (530) sociālais darbs ar gadījumu veikts ar 34 jeb 6% Jauniešu, tajā skaitā:

¹ Moors M. Jaunu sociālo pakalpojumu attīstīšana. Sociālais Darbs Latvijā. 2016. Nr.1 41. lpp.

² Turpat, 41.–42.lpp.

- ar septiņiem, kuriem pirms pilngadības sasniegšanas bijuši aizbildņi, kas ir 2% no kopējā aizbildnībā bijušo un RSD redzeslokā esošo jauniešu skaita (341);
- ar 23, kuriem beigusies ārpusģimenes aprūpe institūcijā, kas ir 15% no kopējā institūcijās bijušo un RSD redzeslokā esošo jauniešu skaita (152);
- ar četriem jauniešiem, kuri pirms pilngadības sasniegšanas dzīvoja audžuģimenē, kas ir 13% no kopējā audžuģimenēs bijušo un RSD redzeslokā esošo jauniešu skaita (37).

2018.gadā sociālais darbs ar gadījumu tika veikts ar 71 jeb 13% pilngadīgiem jauniešiem. Tas nozīmē, ka 2019.gadā, salīdzinot ar 2018. gadu, sociālais darbs ar gadījumu ar pilngadīgiem jauniešiem tika veikts par 37 gadījumiem mazāk.³ RSD, apkopojot informāciju par sociālo darbu ar jauniešiem, ir secinājis, ka 2019. gada periodā kopumā ir 113 jaunieši, kas ir reģistrēti RSD kā klienti, bet šie jaunieši neatrodas RSD redzeslokā divu gadu periodā pēc jaunieša pastāvīgas dzīves uzsākšanas, jo nav zināma jaunieša dzīvesvieta. Sociālo darbinieku novērojumi liecina, ka jaunieši pēc ārpusģimenes aprūpes beigšanās vērsas RSD saņemt sociālās garantijas, tomēr dažkārt jauniešiem ir grūtības pārvarēt saskarsmes barjeras, lai saņemtu sociālā darbinieka atbalstu savas sociālās situācijas risināšanā. Līdz ar to būtiska sociālo darbinieku darba sastāvdaļa ir jauniešu motivēšana sadarboties.⁴

Novērojot un analizējot iepriekš aprakstīto situāciju, tika identificētas vairākas problēmas sociālā darba organizācijā ar šo mērķa grupu.

- Sociālais darbs ar Jauniešiem notiek decentralizēti 11 teritoriālajos centros, kuri nav piemēroti jauniešiem, neveidojas jaunatnes darbam raksturīgā vide un jaunatnes darba izpratne.
- Vāja un novēlota sadarbība starp sociālo dienestu un ārpusģimenes aprūpi.
- Sociālā dienesta sadarbība ar jauniešiem nav proaktīva un ir formāla.
- Nav speciālistu darbā ar jauniešiem.
- Maz speciāli mērķētu pakalpojumu jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes.
- Jaunieši nevēlas vērsties sociālajā dienestā pēc palīdzības – ir komunikācijas barjera, bailes, nedrošība, kauns.
- Atbalsts nesasniedz jauniešus, kuriem ir zema sociālā funkcionēšana.

³ Rīgas domes Labklājības departamenta GADAGRĀMATA "Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2019. gadā". 72. lpp. Pieejams: https://ld.riga.lv/files/Gadagramatas/GG_2019.pdf; iegūts no www.ld.riga.lv

⁴ Turpat, 73. lpp

- Ilgstošā laika posmā tika novērots, ka jaunieši pēc ārpusģimenes aprūpes pazūd no sociālo darbinieku redzesloka, kā arī tika uzskatīts, ka Jaunieši nav motivēti sadarboties.

Pamatojoties uz iepriekš minēto, tika pieņemts kopīgs Labklājības departamenta, RSD un BJC vadības lēmums veikt izmaiņas esošajā praksē, lai nodrošinātu efektīvāku atbalstu un jauniešiem draudzīgāku pāreju no dzīves ārpusģimenes aprūpē uz patstāvīgu dzīvi.

Viens no ģimenes un ārpusģimenes aprūpes galvenajiem mērķiem Rīgā ir sagatavot bērnu un jauniešu patstāvīgai dzīvei, tas ir, jauniešiem ģimenē, ārpusģimenes aprūpes institūcijā, aizbildņa ģimenē vai audžuģimenē jāapgūst dažādas sociālās prasmes, kuras nepieciešamas patstāvīgas dzīves uzsākšanai, piemēram, irēt dzīvokli, atrast darbu, veikt pašaprūpi, turpināt mācības un tamlīdzīgi.⁵ Svarīgi ir atbalstīt jauniešu emocionālā un garīgā brieduma pilnveidē, kas ir viens no sociālā darbinieka uzdevumiem. Ja kādu no patstāvīgas dzīves uzsākšanai nepieciešamajām sociālajām prasmēm jauniešiem nav apguvis pietiekami vai nav sasniedzis atbilstošu emocionālo briedumu, tad papildus preventīvajam darbam ar jauniešu ārpusģimenes aprūpē ir nepieciešams atbilstošs psihosociālā darba process.

BJC darbinieku novērojumi liecina, ka jaunieši pēc ārpusģimenes aprūpes, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi, ir viena no neaizsargātākajām sabiedrības daļām. Šiem jauniešiem ir daudz augstāks bezdarba līmenis, zemāks izglītības līmenis, sliktāks garīgās un fiziskās veselības stāvoklis, iesaistīšanās noziedzīgās darbībās. Iemesli šādai situācijai ir pārciestās traumas,⁶ kuras saistītas ar bērnības pieredzi, šķiršanos no bioloģiskajiem vecākiem, vardarbību. Traumatiskā bērnu un jauniešu pieredze neļauj visās ar personības attīstību saistītās jomās (fiziskā, kognitīvā, sociāli emocionālā) sasniegt briedumu 18 gadu vecumā. Statistiski visbiežāk jauniešiem konstatētās trūkstošās prasmes un resursi ir atspoguļoti jau norādītajā Rīgas domes Labklājības departamenta gadagrāmatā.

Ārpusģimenes aprūpē esošo jauniešu vajadzību raksturojums

Pētījumi apliecina, ka pat tie jaunieši, kuriem nav bijusi tik smaga traumatiska pieredze, sasniedzot 18 gadu vecumu, nav pilnībā gatavi patstāvīgai dzīvei. Jaunieši domā un uzvedas citādi nekā nobriedis pieaugušais.⁷ Jauniešu smadzenes funkcionē citādi nekā pieaugušajiem – īpaši tas attiecas uz uzvedību. Smadzeņu daļa, kas atbildīga par uzvedību – pieres daiva – pilnībā nobriest tikai aptuveni 24 gadu vecumā. Šī ir

⁵ Rīgas domes Labklājības departamenta GADAGRĀMATA "Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2019. gadā". 72. lpp. Pieejams: https://ld.riga.lv/files/Gadagramatas/GG_2019.pdf; iegūts no www.ld.riga.lv

⁶ Pētījums "Bērnu emocionālais traumatisms". Nodibinājums "Latvijas Tiesnešu mācību centrs". 2020. 42. lpp. Iegūts no: http://www.bti.gov.lv/lat/informativie_materiali/petijumi/?doc=5648&page=

⁷ Ashford, J. B., LeCroy, C. W., & Williams, L. R. Human behavior in the social environment: A multidimensional perspective. – Boston, MA: Cengage Learning. 2018. P. 289

smadzeņu daļa, kas atbild par spēju regulēt emocijas, spēju organizēt, plānot, spēju saskatīt rīcības iespējamās sekas, spēju sevi motivēt, spēju saprast sevi un citus. Jauniešiem šajā vecumā ir savas identitātes meklējumu, izaicinājumu, uzdrīkstēšanās posms, kur liela nozīme ir vienaudžu ietekmei.

Latvijā veiktā pētījuma rezultāti norāda, ka jauniešiem ir raksturīga izteikti pretrunīga, nekritiski izvērtēta pieeja situācijas novērtējumā – jaunieši ir kopumā optimistiski noskaņoti, apmierināti ar dzīvi, tajā pašā laikā viņi ieguvuši vien salīdzinoši zemu izglītības līmeni, daļa nestrādā un negūst ienākumus, tāpēc tiek rekomendēts pārejas posmā, 6–12 mēnešus pirms patstāvīgas dzīves uzsākšanas, piedāvāt iespēju piesaistīt mentoru jeb atbalsta personu, kura turpinās jauniešu atbalstīt arī pēc došanās prom no ārpusģimenes aprūpes iestādes, kā arī kopā ar jauniešu sastādīs individuālās attīstības plānu, kurā tiek iekļauti pārejas periodā nepieciešamie atbalsta pasākumi.⁸

Iepriekš minētais nozīmē, ka liela daļa jauniešu 18 gadu vecumā vēl nav spējīgi pilnībā uzņemties atbildību par savu dzīvi. Bioloģiskajā ģimenē dzīvojošiem jauniešiem atbalstu sniedz vecāki, bet jaunieši no ārpusģimenes aprūpes atbilstoši normatīvajam regulējumam ir spiesti uzsākt patstāvīgu dzīvi bez vecāku atbalsta. Tādējādi ir ļoti svarīgi sniegt atbalstu jauniešiem līdz brīdim, kad viņi ir fizioloģiski, sociāli un garīgi nobrieduši patstāvīgai dzīvei.

Lielā mērā tieši normatīvā bāze, kura koncentrējas uz sociālajām garantijām, neļāva uzlūkot jauniešus kā īpašu grupu, kuriem vajag ne tikai sociālās garantijas, bet arī psihosociālu atbalstu. Iepriekšējā sociālā darba organizatoriskā struktūra bija decentralizēta, fragmentēta, reaģējoša un rezultātā neatbilstoša – īpaši to jauniešu vajadzībām, kuriem atbalsts būtu visnepieciešamākais.

Jaunās sociālā darba prakses raksturojums

2019. gada nogalē RPBJC no RSD pārņēma Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 12.panta sestajā daļā noteikto funkciju. Lai to īstenotu, 2019. gada novembrī Rīgas pašvaldības bērnu un jauniešu centrs izveidoja struktūrvienību Jauniešu atbalsta centrs (turpmāk – JAC).

JAC ir struktūrvienība, kura veic preventīvu un psihosociālu darbu ar jauniešiem pirms un pēc ārpusģimenes aprūpes izbeigšanas, to uzsākot 12 mēnešus pirms pilngadības sasniegšanas un turpinot darbu ar pilngadību sasniegušajiem jauniešiem un bez vecāku gādības palikušajiem jauniešiem līdz 24 gadu vecumam, nodrošinot individuālu sociālās rehabilitācijas pakalpojumu. Vienlaicīgi JAC rūpējas arī par materiālo vajadzību nodrošināšanu, palīdzot sagatavot jauniešiem dokumentus, kuri nepieciešami sociālo garantiju saņemšanai, un nodod RSD materiālās palīdzības

administrēšanai. Pēc būtības JAC realizē vienas pieturas aģentūras principu.

JAC darbības iecerētie rezultāti ir definēti ļoti praktiski:

- Jaunieši spēj pastāvīgi funkcionēt (atrast darbu, noturēties tajā, atrast dzīvesvietu, nepazaudēt to, samaksāt rēķinu, iesniegt iesniegumu, spēt orientēties notiekošajos sabiedrības procesos).
- Jaunieši spēj nodrošināt ikdienas vajadzību realizāciju (ēdiena gatavošana, personiskās higiēnas ievērošana, personiskās un tuvākās apkārtējās vides kārtības uzturēšana utt.).
- Jaunieši spēj piedalīties mācību procesā patstāvīgi vai izmantojot JAC un izglītības iestādes piedāvāto atbalstu.
- Jauniešiem ir zināšanas par nākotnes profesijas apguves iespējām un darba meklēšanas resursiem, par darba tiesisko attiecību nodibināšanu; ir atrasts darbs.
- Jauniešiem ir motivācija ievērot sociāli pieņemamu uzvedību.
- Jauniešiem ir psihoemocionālā stabilitāte un paškontrolē.
- Jaunieši spēj veidot attiecības, ievērojot savu un citu personu drošību, labsajūtu un attīstību.
- Jaunieši spēj iesaistīties dažādos projektos, īstenot tos, plānot un organizēt savu brīvo laiku radošās un veselībai drošās aktivitātēs.

Jauniešu atbalsta centra darbinieku sastāvu veido JAC vadītājs, 2 vecākie sociālie darbinieki un 7 jaunatnes lietu speciālisti. JAC vadītājs plāno un organizē Jauniešu atbalsta centra darbu un atbild par centram noteikto uzdevumu izpildi kopumā, nosaka JAC darbinieku pienākumus, uzdevumus un darba prioritātes, un dod norādījumus darbiniekiem.

JAC vecākais sociālais darbinieks koordinē jaunatnes lietu speciālistu darbu, ir atbildīgs par jaunieša personas lietu un patstāvīgas dzīves plāna realizāciju, pārbauda starpprofesionālo un starpinstitucionālo sadarbību.

JAC jaunatnes lietu speciālisti veic novērošanu un apzina jauniešu vajadzības, iesaistās jauniešu individuālās programmas izstrādāšanā un realizēšanā, plāno un organizē jauniešu pasākumus, interešu grupas, atbalsta grupas, nodrošina atbalstu jauniešu ikdienas aktivitātēs, veicina jauniešu psihoemocionālo stabilitāti, nodrošina atbalstu jauniešu sociāli pieņemamas uzvedības nostiprināšanā, palīdz jauniešiem karjeras attīstības plānošanā.

Veidojot darbinieku komandu, tika domāts, ka darbiniekiem, kas strādā ar jauniešiem, ir jābūt profesionāliem, apmācītiem, vienlaicīgi tādiem, kas paši ir “jauneklīgi”, aizrautīgi, motivēti un vēlētos strādāt tieši ar jauniešiem. Piemēram, jauniešu sazinās ar jaunatnes lietu speciālisti pa tālruni, ierodas uz konsultāciju

⁸ Jauniešu drošumspējas veicināšana ārpusģimenes aprūpē. Pētījuma ziņojums. GfK Custom Research Baltic. 2014. 35.–36.lpp. Iegūts no: <https://www.sosbernuciemati.lv/storage/712783330061bf3712212d6aa0f06d955ed83194-UjpWTVyvgTq.pdf>

un ir izbrīnīta, jo domājusi, ka būšot “nīgra sieviete” priekšā, bet izrādās, ka speciāliste ir tāda pati jauna sieviete.

Šobrīd JAC redzeslokā ir 659 Jaunieši vecumā no 17 līdz 24 gadu vecumam, 516 pilngadīgi un 143 nepilngadīgi jaunieši. 108 jaunieši dzīvo ārpus Rīgas un 26 ārpus Latvijas. 300 jaunieši turpina mācības un 195 strādā. 13 pilngadīgiem jauniešiem ir individuālā sociālās rehabilitācijas programma ar izmitināšanu.

Par pamatu sociālajam darbam ar jauniešiem tiek izmantots starptautiskās SOS Bērnu ciematu asociācijas un CELCIS, Stretklaidas universitātes, izstrādātās vadlīnijas “Sagatavošana patstāvīgai dzīvei”.⁹ Vadlīniju pamatā ir vērtības, kuras sakņojas ANO Bērnu tiesību konvencijā.¹⁰ Vadlīniju pamatā ir četri principi:

- Ilgstošu rūpēs un cieņā balstītu attiecību veidošana ar jauniešiem, kurš uzsāk patstāvīgu dzīvi.
- Aktīva līdzdalība.
- Visu bērnu un jauniešu cilvēktiesību ievērošana un aizsardzība.
- Nepieciešamība ievērot starpnozaru pieeju.

Šie principi ir izmantoti, veidojot JAC struktūru un organizējot sociālā darba procesu, kā arī veido obligātus priekšnosacījumus veiksmīgam darbam ar jauniešiem.

Vēl viena no pieejām darbā ar jauniešiem ir motivējošās intervijas.¹¹ Motivējošās intervēšanas pamatprincipi tiek ievēroti visā visā preventīvā un psihosociālā darba procesā.

Visi JAC darbinieki tiek apmācīti, kā minēto pieeju izmantot praksē. Motivējošās intervēšanas pamatprincipi ir:

1. Izrādīt empātiju.
2. Izpētīt jaunieša pretrunas (ambivalenci):
 - kāda ir atšķirība starp to, kā jauniešiem pašreiz klājas, un kā viņš vēlētos, lai viņam iet;
 - kāda ir atšķirība starp pašreizējo un vēlamu situāciju;
 - kāda ir atšķirība starp to, kā iet pašam un kā iet citiem;
 - pretrunu atzīšana var palīdzēt motivācijas radīšanā;
 - jābūt uzmanīgiem, jo šī pretrunu atzīšana var radīt nepatiku.

⁹ Prepare for leaving care. Practice Guidance. SOS Children's Villages International and CELCIS, Centre for Excellence for Looked After Children in Scotland, University of Strathclyde. 2017. Iegūts no: <https://www.sos-childrensvillages.org/prepare-for-leaving-care> (skatīts 06.09.2020.)

¹⁰ Bērnu tiesību konvencija. ANO. Latvijas Vēstnesis. 19.11.2002. Nr. 168. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150> (skatīts 02.09.2020.)

¹¹ Miller, W. R., & Rollnick, S. Motivational interviewing preparing people for change. – New York: Guilford Publications. 2002. Iegūts no: <https://epdf.pub/motivational-interviewing-preparing-people-for-change.html> (skatīts 04.09.2020.)

3. Virzība uz priekšu līdz ar jaunieša pretestību:

- saprast, kā jauniešis uztver pats sevi, savu situāciju un citus cilvēkus;
- parādīt jauniešim, ka viņš ir saprasts;
- izvairīties no pārlietu lielas argumentēšanas un vēlmes koriģēt;
- izdarīt apstiprinājumu caur dzirdētā apkopojumu vai atspoguļošanu;
- mainīt sarunas fokusu.

4. Atbalstīt jauniešu pašefektivitāti:

- censties stiprināt jaunieša ticību sev un savai varēšanai;
- dot cerību un ticību jauniešim, ka tas ir vajadzīgs;
- izpētīt jaunieša iepriekšējo pieredzi saistībā ar pašefektivitāti, attīstīt to tālāk.

Nosaukto vadlīniju un pamatprincipu izmantošana darbā ļauj veiksmīgi sadarboties ar Jauniešiem un sniegt nepieciešamo atbalstu.

Jaunās darba pieejas ietvaros ir izveidota sistēma un vienošanās ar Rīgas bāriņtiesu, ka JAC saņem informāciju par visiem Jauniešiem no 17 gadu vecuma, kuri atrodas ārpusģimenes aprūpē neatkarīgi no aprūpes formas. Saņemot informāciju gadu pirms jaunieša pilngadības, jaunatnes lietu speciālistam ir iespēja laicīgi izveidot kontaktu ar jauniešiem un iesaistīties patstāvīgas dzīves plānošanas procesā. Būtiski, ka JAC darbinieki tiek ar cilvēkiem, kuri par Jauniešiem rūpējušies līdz šim. Šajā posmā jau tiek plānots, kāds varētu būt jaunieša turpmākais dzīves ceļš, kad viņš vai viņa atstās ārpusģimenes aprūpi. Jaunieši tiek iesaistīti kopīgos JAC pasākumos. Šajā posmā tiek nodrošināta attiecību veidošanās un pēctecība pārejai no aprūpes uz atbalstu. Jauniešiem tiek radīta drošība, ka nepieciešamais atbalsts būs pieejams arī turpmāk.

Darbinieku attiecības ar jauniešiem ir pamats jebkāda atbalsta sniegšanai un izmaiņu veikšanai. JAC nav konkrēti pieņemšanas laiki, speciālisti cenšas būt elastīgi un pretimnākoši jauniešiem, galvenais ir satikties un izveidot kontaktu ar jauniešiem. Piemēram, ja jauniešis strādā katru darba dienu, tad vienojas par tikšanas laiku vakarā, kad jauniešis ir brīvs. Tikšanās var notikt arī jebkur citur, piemēram, centrā pie Origo, Hesburgerā vai pie Ķengaraga veselības centra. Bieži pirmās tikšanās arī notiek ārpus JAC telpām. Darbs norisinās neformālā gaisotnē, jauniešiem tiek piedāvāta tēja, kafija un kāda uzskoda konsultācijas laikā. Mērķis ir likt jauniešiem justies gaidītiem un dot ziņu, ka JAC darbiniekiem rūp, kas ar jauniešiem notiek pēc pilngadības sasniegšanas. Ja starp jauniešiem un darbiniekiem izveidojas pozitīvas, cieņpilnas, uzticībā balstītas attiecības, tikai tad mēs varam runāt par iespēju sniegt atbalstu jauniešiem. Piemēram, kad ir nodibināts kontakts, jaunieši jautā, raksta un zvana ne tikai par sociālajām garantijām, bet arī par ikdienišķiem jautājumiem, situācijām un procesiem citās institūcijās. Tādēļ ir nepieciešams uzsākt darbu vienu gadu pirms jaunieša pilngadības, lai būtu laiks izveidot attiecības, kuras nodrošinātu iespēju turpmāk sadarboties ar jauniešiem.

Darbinieki savu darbību organizē tā, lai jauniešiem būtu maksimāli un patstāvīgi piedalītos savas dzīves plānošanā un veidošanā. Tas nozīmē, ka katrs lēmums un darbība tiek organizēta tā, lai jauniešiem pašiem būtu iespējams pieņemt lēmumus un rīkoties. Vienlaicīgi ir ļoti svarīgi novērtēt un saprast jauniešu vajadzības un brieduma pakāpi, lai sniegtu atbalstu tur, kur tas ir nepieciešams, bet nedarītu to, ko jauniešiem pašiem spēš un var izdarīt.

Lai sadarbotos ar jauniešiem, liela nozīme ir videi. JAC vide ir jauniešiem draudzīga, droša un jauniešu vajadzībām atbilstoša, tur iespējams saņemt emocionālu atbalstu. Tiek stimulēti jauniešu pašus iekārtot JAC vidi. Piemēram, organizējot grafiti zīmēšanu centra telpās, organizējot sienu krāsojumu. JAC teritorijā ir sporta laukums, trenāžieru zāle, telpas dažādu aktivitāšu un nodarbību veikšanai. Vienlaicīgi JAC ir vieta, kur jebkurš jauniešs var iedzert tēju, tiek cepta silta maize. Svarīgi, lai jaunieši justos droši un neformāli. JAC jaunieši sastopas ar pieaugušo pasauli, mācās sociāli pieņemamu uzvedību, apgūst nepieciešamās prasmes un zināšanas, bet pats svarīgākais – saņem cieņpilnu pieaugušo attieksmi un nostiprina pozitīvu pašvērtējumu. Būtiski ir izmantot jauniešiem atbilstošus komunikācijas rīkus, (*Facebook, WhatsApp* u.c.), atbilstošu valodu, izteicienus. Izveidojot profilu *Facebook*'ā, jaunieši labprāt seko līdzi un piedalās pasākumos. Liela piekrišana no jauniešiem ir *WhatsApp* aplikācijai, ar kuras palīdzību var ātrāk sazināties ar jaunatnes lietu speciālistu, nosūtīt līguma paraugus, rēķinus, maksājuma uzdevumus.

JAC jaunieši saņem individuālu uzmanību un atbalstu, un JAC ir arī vieta, kur tiek organizēti kopīgi jauniešu interesējoši pasākumi. Piemēram, jaunieši ierodoties JAC un saņemot nepieciešamo uzmanību un attieksmi, nākamajā tikšanās reizē jau atveda līdzi savu draudzeni (arī pilngadīgo jauniešu), kura līdzi šim nav bijusi RSD redzeslokā. Vai, piemēram, karjeras dienas pasākums, kura laikā uzņēmēji JAC teritorijā izveido darbnīcas, lai jaunieši labāk iepazītu gan darba devējus, gan iespējamo profesiju, un futbola turnīrs, kura laikā jaunieši saturīgi pavada brīvo laiku, apgūst nepieciešamās sociālās iemaņas, sadarbojas mērķa sasniegšanā.

Šiem pasākumiem var būt dažādi mērķi un formas. Sportiskās aktivitātes, mākslas, radošās nodarbības, diskusijas, tikšanās ar populāriem cilvēkiem, vides iekārtošana, dažādi neformāli pasākumi. Atbilstošs pasākums var nodrošināt jaunieša iesaistīšanos un sekmēt sadarbību, piemēram, jauniešiem bija neaktīvs, neveidojās kontakts, bet pēc interesējoša pasākuma apmeklēšanas viņš sāka apmeklēt JAC, ieradās uz konsultācijām. Ir piemēri, kad notiek pretēji – pēc pirmās konsultācijas sāk aktīvi apmeklēt JAC rīkotos pasākumus. Tomēr JAC nav tikai brīvā laika pavadīšanas vieta vai sporta klubs. JAC ir vieta, kur jaunieši var smelties nepieciešamo drosmi, pašcieņu, zināšanas un prasmes, lai spertu nākamos soļus. Atsevišķi jaunieši ir atzīmējuši, ka uz RSD dodas nelabprāt. Ir bijušas situācijas, kad jaunieši raksta ziņas ar jautājumiem, vai var neatbildēt uz kādas institūcijas zvaniem, jo katru reizi, beidzot zvanu, ir asaras acīs un "nespēj funkcionēt normāli visu atlikušo dienu".

Katram jauniešim ir savs JAC darbinieks, kurš kopā ar jauniešu izveido individuālu patstāvīgas dzīves plānu, kurā atbilstoši

jauniešu vajadzībām, velemēm un reālai situācijai iezīmē mērķus, uzdevumus un nepieciešamās darbības. Uzsvars tiek likts uz katra jaunieša individuālajām spējām, talantiem un prasmēm. Veidojot plānu, ir svarīgi nekonzentrēties uz problēmām, bet saredzēt jauniešu stiprās puses.

JAC darbinieki sadarbībā ar RSD pārliecinās par jauniešu pamatvajadzību nodrošināšanu un sniedz nepieciešamo atbalstu (ienākumi, mājoklis). Ļoti nozīmīga ir atbalsta sniegšana jauniešiem izglītības ieguvē, karjeras izvēlē un darba atrašanās. JAC darbinieki cenšas sniegt atbalstu ne tikai formālās izglītības ieguves atbalstam, bet palīdz jauniešiem apgūt praktiskas prasmes un zināšanas. Piemēram, tiek organizēta friziera vai galdnieka arodapmācība tieši pie meistara, jo ne visi jaunieši var iekļauties standarta mācību procesā. Svarīgi arī, lai tas saskan ar jaunieša paša vēlmēm un interesēm. Īpaši būtiski tas ir jauniešiem, kas ir "izkrituši" no izglītības sistēmas vai kuru individuālā situācija neļauj iegūt formālu izglītību.

Raksta noslēgumā ir vērtīgi sniegt apkopojošu rezumējumu par galvenajām jaunās un "vecās" prakses atšķirībām, galvenajiem secinājumiem, ko var izdarīt jau šobrīd, nepilnu gadu kopš jaunās darba pieejas uzsākšanas, un īsi iezīmēt tuvākās nākotnes plānus.

Jaunās un iepriekšējās darba ar jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes pieejas salīdzinājums

Iepriekš	Šobrīd
Decentralizēti, darbu veic Teritoriālā centrā sociālais darbinieks, to apvienojot ar citiem pienākumiem.	Darbs tiek organizēts centralizēti Jauniešu atbalsta centrā, to veic JAC vadītājs, 2 vecākie sociālie darbinieki un 7 jaunatnes lietu speciālisti.
Pārsvārā koncentrējās uz sociālo garantiju piešķiršanu, jauniešiem ir prasītājs, kurš saņem pabalstu.	Palīdz sagatavot dokumentus garantiju saņemšanai, to veic, mācot jauniešiem prasmes, darbs koncentrējas uz atbalstu, preventīvu un psihosociālu darbu.
Jaunieši tiek iesaistīti institucionālā vidē.	Jauniešiem atbilstoša, neformāla vide.
Jaunieši netika iesaistīti aktivitātēs vai grupās, programmās.	Jaunieši tiek iesaistīti dažādās aktivitātēs un programmās jauniešu atbalsta centrā.
Pasīva darbinieku rīcība.	Proaktīva darbinieku rīcība.
Formāli darbu uzsāk 6 mēnešus pirms ārpusģimenes atstāšanas, bet faktiski bija jāsaņem, līdz jauniešiem atrod dzīves vietu un tikai tad tika konstatēts, kurš sociālais darbinieks strādās ar Jauniešu.	Darbu uzsāk 12 mēnešus pirms pilngadības sasniegšanas, veido kontaktu, iepazīst jauniešu un viņa situāciju kopā ar ārpusģimenes nodrošinātājiem un ir iespēja saņemt atbalstu, vēl pirms jauniešiem uzsācis patstāvīgu dzīvi.
Tikai ar daļu jauniešu tiek veikts sociālais darbs ar gadījumu, kas lielā mērā ir atkarīgs no paša jaunieša vēlmēm.	Ar visiem jauniešiem tiek veikts gan preventīvais, gan psihosociālais darbs, tā intensitāte saistīta ar konkrētā jaunieša vajadzībām.
Jauniešiem tiek uztverts kā pieaugušais, kuram nav vajadzīgs speciāls atbalsts.	Pret jauniešiem izturas, respektējot viņu vajadzības un izprotot, ka viņu smadzenes vēl attīstās.
Nav speciālas apmācības un pieejas darbā ar jauniešiem.	Darbinieki ir apmācīti strādāt ar jauniešiem.

Secinājumi

- Jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes nepieciešams atbalsts vairākus gadus pēc pilngadības sasniegšanas.
- Jaunā sociālā darba prakse ļauj savlaicīgi dibināt attiecības ar jauniešiem, nodrošinot nepārtrauktību un pēctecību.
- Pozitīvas attiecības starp speciālistiem un jauniešiem ir obligāts priekšnoteikums darbam ar jauniešiem.
- Institucionālā pieeja nedod vajadzīgo rezultātu, jo atgrūž jauniešus, nav tiem draudzīga un atbilstoša, tāpēc nepieciešams izmantot neformālu elastīgu pieeju.
- Nepieciešams novērtēt dažādas jauniešu vajadzības un intereses, un darbu organizēt atbilstoši tām.
- Cieņpilna, cilvēktiesībās balstīta un jauniešus izprotaša attieksme no speciālistiem ļauj jauniešiem saņemt atbalstu, iesaistīties JAC darbībā, iesaistīt arī tos jauniešus, kuri pirms tam nesadarbojās, apgūt zināšanas un jaunas sociālās prasmes.
- Jaunā sociālā darba prakse ļauj koncentrēt pieredzi, resursus, zināšanas.
- Jaunatnes lietu speciālistiem ir jābūt “jauneklīgiem”, tādiem, kas vēlas un prot sadarboties ar jauniešiem.
- Izmantojot gan individuālas konsultācijas un tikšanās, gan kopīgas aktivitātes, iespējams daudz plašāk un daudzveidīgāk uzrunāt jauniešus un sniegt viņiem atbalstu.

Nākotnē plānotās aktivitātes

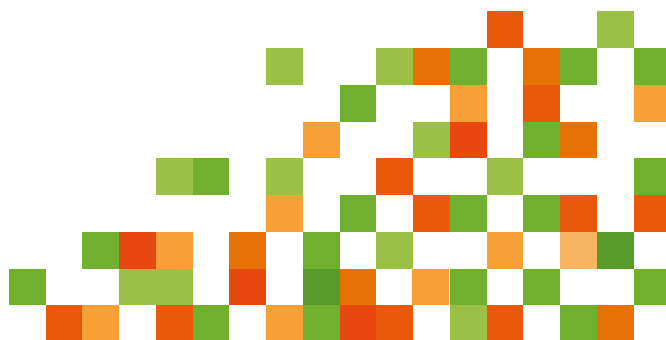
- Piesaistīt karjeras konsultantus un izveidot darba meklētāju punktu.
- Attīstīt sadarbību ar jauniešu organizācijām un sekmēt JAC Jauniešu iesaisti tajās.
- Izvērtēt iespēju sadarbībai vai izveidot sabiedrības veselības speciālistu štata vietas jauniešu veselības veicināšanai.
- Attīstīt jauniešu ģimenes locekļu iesaisti sadarbības procesā.
- Attīstīt jauniešu pašorganizēšanās prasmes, jauniešu organizāciju veidošanu.

Šī raksta iecere bija ne tikai raksturot sociālo darbu ar jauniešiem Rīgā, bet arī parādīt, kā sociālā darba organizācija notiek vairākos prakses līmeņos – gan makro, gan mikro līmenī. Abi līmeņi ir sociālā darba sastāvdaļa. Jebkura sociālā darba aktivitāte notiek kādā organizatoriskā ietvarā, kuram ir sociālā darba (kā profesijas) mērķis. Vislabāk ir, ja abi līmeņi papildina viens otru un strādā saskaņoti. Rakstā aprakstīts prakses piemērs, kā makro līmenis, veicot datu apkopošanu un

analīzi par mikro līmeņa praksi, nonāk pie secinājuma, ka esošā prakse neatbilst mērķa grupas vajadzībām. No esošās prakses monitoringa un jauniešu vajadzību analīzes rodas izpratne par nepieciešamajām organizatoriskajām un sociālā darba mikro līmeņa praksēm izmaiņām, kuras arī tiek ieviestas un ietekmē mērķa grupas dzīves kvalitāti.

Izmantotās literatūras un avotu saraksts

1. **Ashford, J. B., LeCroy, C. W., & Williams, L. R.** Human behavior in the social environment: A multidimensional perspective. – Boston, MA: Cengage Learning. 2018.
2. Bērnu tiesību konvencija. ANO. Latvijas Vēstnesis. 19.11.2002. Nr. 168. Iegūts no: <https://likumi.lv/ta/lv/starptautiskie-ligumi/id/1150>;
3. Jauniešu drošumspējas veicināšana ārpusģimenes aprūpē. Pētījuma ziņojums. 2014. GfK Custom Research Baltic. Iegūts no: <https://www.sosbernuciemati.lv/storage/712783330061bf3712212d6aa0f06d955ed83194-UjpWTyvgTq.pdf>;
4. **Miller, W. R., & Rollnick, S.** Motivational interviewing preparing people for change. – New York: Guilford Publications. 2002. Iegūts no: <https://epdf.pub/motivational-interviewing-preparing-people-for-change.html>;
5. **Moors M.** Jaunu sociālo pakalpojumu attīstīšana. Sociālais Darbs Latvijā. 2016. Nr.1 41.–45.lpp.;
6. Pētījums “Bērnu emocionālais traumatisms”, Nodibinājums “Latvijas Tiesnešu mācību centrs”. 2020. Iegūts no: <http://www.bti.gov.lv/lat/informativie-materiali/petijumi/?doc=5648&page=;>
7. Prepare for leaving care. Practice Guidance. SOS Children’s Villages International and CELCIS, Centre for Excellence for Looked After Children in Scotland, University of Strathclyde. 2017. Iegūts no: <https://www.sos-childrensvillages.org/prepare-for-leaving-care>;
8. Rīgas domes Labklājības departamenta GADAGRĀMATA “Sociālā sistēma un veselības aprūpe 2019. gadā”. Iegūts no: https://ld.riga.lv/files/Gadagramatas/GG_2019.pdf

Ģimenes asistenta pakalpojums – resurss sociālajā darbā

Guna Krēgere-Medne, Mg. soc. d.

SAIF Kurzemes ģimeņu atbalsta centra “Liepāja” vadītāja, ģimenes asistenta pakalpojuma nodrošinātāja vairākās pašvaldībās jau 6 gadus. SAIF Kurzemes ģimeņu atbalsta centrs “Liepāja” šobrīd nodrošina ģimenes asistenta pakalpojumu gandrīz 70 ģimenēs.

Latvijas sociālo pakalpojumu jomā aug pieprasījums pēc atbalsta pakalpojumiem, kas tiek nodrošināti ģimenes dzīvesvietā vai noteiktā vidē, līdz ar to rodas nepieciešamība veidot tādu pakalpojuma saturu, kas dod iespēju saglabāt zināmu elastību, ņemot vērā indivīda un ģimenes vajadzības. **Ģimenes asistenta pakalpojums** joprojām ir salīdzinoši jauns “spēlētājs” sociālo pakalpojumu jomā. Ģimenes asistenta pakalpojums tiek piešķirts gan ģimenēm ar bērniem, kurām trūkst sociālo prasmju un iemaņu, gan jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes, gan personām ar garīga rakstura traucējumiem. Dažādās pašvaldībās ir izveidojusies dažāda pieredze ar asistējamo cilvēku un ģimeņu loku. Daudzveidība iezīmējas arī piešķiramajā stundu skaitā cilvēkam vai ģimenei, atšķirīgajā ģimenes asistenta bāzes izglītībā un prasībās ģimenes asistentam. Ģimenes asistenta darbs ir uz uzdevumu orientēta sadarbība ar individuālu klientu vai ģimeni tās dzīves telpā, līdz ar to tas prasa noteiktu bāzes zināšanu un kompetenču kopumu, kas laika gaitā ir jāturpina attīstīt un pilnveidot gan izglītojoties, gan supervizējot sava darba situācijas, kā arī veidojot tieši ģimenes asistenta nākotnes profesijas identitāti.

Īsi definējot ģimenes asistenta pakalpojumu, var teikt, ka tas ir sociālais pakalpojums personai vai ģimenei, kuras spējas sociāli funkcionēt un iekļauties sabiedrībā dažādu sociālu, psiholoģisku vai fizisku traucējumu dēļ ir apgrūtinātas. Pakalpojums nodrošina gan jaunu sociālo prasmju apguvi, gan jau apgūto prasmju nostiprināšanu un pilnveidošanu, kā arī sniedz konsultatīvu, izglītojošu, asistējošu un emocionālu atbalstu dzīvesvietā un sociālajā vidē. Ģimenes asistenta nodrošināšanas līdzšinēja prakse liecina, ka pakalpojums parasti vienai ģimenei vai personai tiek nodrošināts uz laiku līdz 6 mēnešiem, vidēji 10 stundas nedēļā, ar iespēju sadarbību pagarināt, ja klientam tas nepieciešams. Taču ir tāda ģimenes asistenta pakalpojuma prakse, kad pakalpojums tiek saņemts ilgstoši, piemēram, ir ģimenes un personas, kur pakalpojuma nodrošināšana turpinās jau divus vai pat trīs gadus.

2020. gada jūlijā projekta “Profesionālā sociālā darba attīstība pašvaldībās” aktivitātes “Ģimenes asistenta pakalpojuma aprobēšana” ietvaros ir uzsākts īstenot projekta aktivitāti “Ģimenes asistenta pakalpojuma klātienē mācību programmas satura izstrāde un mācību īstenošana”. Līdz 2020. gada beigām pēc izstrādātās 100 akadēmisko stundu mācību programmas tiks izglītoti 50 ģimenes asistenti no 38 Latvijas pašvaldībām.

Projekta ietvaros tika noteiktas šādas prasības topošajam ģimenes asistentam – vismaz vidējā vai pirmā līmeņa augstākā profesionālā izglītība, motivācija ieguldīt laiku mācoties un motivācija divus gadus pēc mācību beigšanas veikt ģimenes

asistenta darbu. Lai uzsāktu ģimenes asistenta darbu pašvaldībā, nepieciešams apgūt 100 akadēmisko stundu ievadapmācību, kas veidotu vienotu zināšanu un kompetenču pamatbāzi.

Projekts paredz, ka ģimenes asistenta pakalpojuma saņēmējs būs persona vai ģimene, kuru spējas sociāli funkcionēt un iekļauties sabiedrībā ir apgrūtinātas dažādu sociālu, garīgu, darbnespējas, invaliditātes, atkarības, vardarbības vai ilgstošas nabadzības negatīvo seku dēļ, kā arī pēc brīvības atņemšanas soda izciešanas un citu faktoru dēļ, un kam saskaņā ar sociālā darba speciālista sniegto atzinumu nepieciešams ģimenes asistenta pakalpojums. Pakalpojumu saņems ģimenes ar bērniem, cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem un jaunieši pēc ārpusģimenes aprūpes.

Liels darbs tika ieguldīts arī mācību satura izstrādē, kurā iesaistījās vairākas nevalstiskās organizācijas ar vairāku gadu pieredzi ģimenes asistenta pakalpojuma nodrošināšanā, ģimenes asistentu izglītošanā un atbalstīšanā, kā arī eksperti, kuriem ir pieredze ģimenes asistentu pakalpojuma organizēšanā un supervizēšanā.

Mācību programmas 100 akadēmiskās stundas ir iedalītas piecos mācību moduļos:

1.modulis. Ģimenes asistenta pakalpojuma saturs.

2.modulis. Ģimenes asistenta sadarbības veidošanas prasmju attīstīšana un pilnveidošana. Komunikācijas, sarunas vadīšanas, kontakta nodibināšanas prasmju attīstīšana.

3.modulis. Paņēmieni un metodes, kā efektīvi palīdzēt klientiem apgūt un attīstīt sadzīves un sociālās prasmes.

4.modulis. Ģimenes asistenta darbs ar noteiktām mērķa grupām:

- 4.1. Darbs ar ģimenēm ar bērniem.
- 4.2. Darbs ar personām un ģimenēm ar garīga rakstura traucējumiem.
- 4.3. Darbs ar jauniešiem pēc ārpusģimenes aprūpes.

5.modulis. Ieskats tiesiskajā regulējumā. Atskaišu sagatavošana, sadarbības principi.

Katru moduli ir izstrādājuši un vadījis attiecīgās jomas profesionāļi, kuriem ir pieredze ģimenes asistenta pakalpojuma nodrošināšanā. Katra moduļa plāns veidots, lai zināšanas mītos ar praktiskajiem uzdevumiem, refleksijām un grupu darbu uzdevumiem. Katra tēma noslēdzas ar “Noslēguma

jautājumiem” topošajam ģimenes asistentam, kas ir kā mācību turpinājums – apzināšanai par iegūto pieredzi katrā dienā.

Gaidas no ģimenes asistenta pakalpojuma

Dažādās formālās un neformālās tikšanās reizēs, izstrādājot ģimenes asistenta mācību programmas saturu, runājot ar Latvijas sociālajiem darbiniekiem, esam jutuši, ka sociālo pakalpojumu joma savā ziņā ir “izslāpusi” pēc pakalpojumu dažādības. Līdz ar to reizēm jūtamas milzīgas gaidas no pieejamajiem pakalpojumiem un pakalpojumu sniedzējiem, tajā skaitā arī no ģimenes asistentiem. Gaidas varētu iedalīt divās grupās: sociālā darba prakses realitātē balstītajās un gaidās, kas nav balstītas sociālā darba prakses realitātē.

Realitātē balstītās gaidas jeb tas, ko varam sagaidīt no ģimenes asistenta:

- Ģimenes asistents strādās sadarbībā ar sociālo darbinieku, kurš ir personas un ģimenes sociālā gadījuma vadītājs, veidos profesionālas attiecības.
- Ģimenes asistents savā darbībā nodrošinās atbalstu mācību procesā un sociālo prasmju apgūšanā, saskarsmē, pašaprūpē, bērnu aprūpē un audzināšanā, personīgā un ģimenes budžeta plānošanā, māsaiimniecības vadīšanā un mājas darbu veikšanā; nodrošinās atbalstu mājokļa, nodarbinātības, izglītības, veselības grūtību risināšanā, lai veicinātu individuālā klienta vai ģimenes stabilitāti un resursu aktivizēšanu; pamanīs riskus bērnu drošībai, ja tādi radīsies.
- Ģimenes asistents atbalstīs individuālo klientu vai ģimeni ikdienas dzīves plānošanā, palīdzēs atrast trūkstošos resursus un palīdzēs sadarboties ar dažādām iestādēm un speciālistiem.
- Ģimenes asistents sniegs atbalstu un izglītos vienkāršos sadzīves uzdevumos, kas skar individuālo klientu vai ģimeni.
- Ģimenes asistents sadarbībā ar ģimeni informēs sociālo darbinieku par sasniegto un kopā ar ģimeni un sociālo darbinieku vienosies par turpmāk veicamo.

Nereālas gaidas jeb tas, ko nevajadzētu gaidīt no ģimenes asistenta:

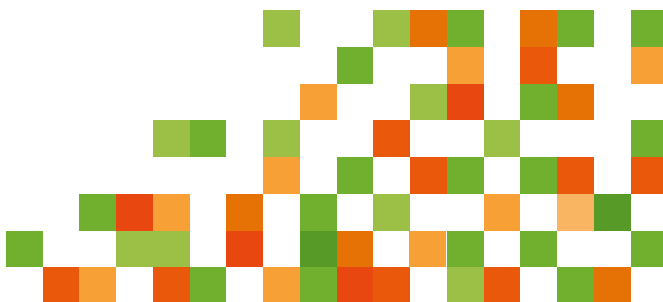
- Ģimenes asistents neveiks sociālo darbu ar gadījumu, neveiks ģimenes terapiju.
- Nepieņems lēmumus klienta vietā, bet centīsies darīt un plānot kopā ar klientu.
- Nedarīs māsaiimniecības darbus klienta vietā: negatavos ēst, neuzkops māju, nemazgās veļu, nebūs tiesīgs uzņemties klienta finanšu pārraudzību, bet veicinās šīs prasmes, lai klients kaut daļēji spētu tās pats pielietot dzīvē.
- Visticamāk, ģimenes asistents nespēs pilnībā izmainīt ģimenes sistēmas funkcionēšanu vai ģimenes sistēmas kārtību, bet iegūtās zināšanas palīdzēs ieraudzīt ģimeni kā sistēmu un izprast, kāpēc kārtība nostiprinājusies tieši tāda.

- Neveiks ikdienas ģimenes kontroli, bet centīsies veidot profesionālas attiecības, lai ģimenes mācītos vaicāt pēc palīdzības, ja tāda nepieciešama.

Ģimenes asistentu izglītošanas mērķis ir sniegt zināšanas un izpratni par nepieciešamajām pamata zināšanām un attīstīt noteiktu kompetenci darbā ar ģimeni, kas ietver:

- izpratni par ģimenes asistenta darba mērķi, uzdevumiem un atbildību;
- apzināšanos, kā veidojas ģimenes asistenta identitāte;
- izpratni par ģimenes asistenta darba robežām;
- prasmi piemēroties mainīgiem apstākļiem (dažādas ģimenes, dažādas ģimeņu vajadzības; dažāda sadarbība, motivācija u.c.)
- spēju komunicēt ar dažādiem cilvēkiem, dažādām ģimenēm, ievērojot profesionālas un vispārējās ētikas pamatprincipus;
- spēju un izpratni sadarboties ar visu ģimenes sistēmu, ieraudzīt ģimenes sistēmas modeli (kādas funkcijas katrs pilda, kāda ir šī ģimene, uz kuru dodos, kāds komunikācijas tīkls ir šajā ģimenē, kurš ir, kurš nav iesaistīts ģimenes dzīves plānošanā u.tml.)
- spēju veidot sadarbību ar sociālo darbinieku un citu institūciju pārstāvjiem (medicīnas darbinieki, mācību iestādes u.c.);
- spēju motivēt un atbalstīt klientu pārmaiņām;
- spēju risināt dažādas konfliktsituācijas;
- spēju izvērtēt un piesaistīt resursus;
- spēju nodrošināt klientu ar praktisku, informatīvu un garīgi emocionālu atbalstu;
- spēju novērtēt pārmaiņas klienta dzīvē;
- spēju analizēt un izvērtēt savu profesionālo darbību;
- spēju jautāt un pieņemt palīdzību;
- spēju pazīt dažādas riska situācijas un rīkoties;
- spēju sadarboties ilgtermiņā, veidot ilgstošas attiecības.

Ģimenes asistentu darba vide jau šobrīd iezīmē plašu darāmo darbu loku un arī grūtības, ar kurām nākas saskarties praktizējošiem ģimenes asistentiem. Līdz ar to jau laikus jādomā par iespējamiem turpinājumiem bāzes apmācības programmai, jāplāno supervīziju nodrošināšana ģimenes asistentiem, par ģimenes asistentu kopības un identitātes veidošanu, īpaši, ja pašvaldībā strādās viens ģimenes asistents. Šīs tālākās aktivitātes būs nepieciešamas, lai saglabātu ģimenes asistenta pakalpojuma būtību, kas ir balstīta sadarbībā, kā arī, lai atbalstītu ģimenes asistentu jau iepriekš minēto principu uzturēšanā – cieņa, pieņemšana, cilvēks kā vērtība, cilvēka un ģimenes vajadzības, empātija, atbalsts; sistēmiskā domāšana, kad redzam un pazīstam kopsakarības, cēloņus un sekas, kas palīdz empātiski pieņemt konkrētā cilvēka un ģimenes situāciju; izpratne par ģimenes sistēmas darbības principiem.

Intervija ar ģimenes asistentēm Aivu Ozolu un Lailu Dembovsku

Kristīne Veispale, Mg. hr., Bc. soc. d.
Sociālo darbinieku biedrības biedre

Aiva Ozola ir ģimenes asistente SIA “RB Ģimenes asistentu serviss” Rīgā.

Laila Dembovska ir ģimenes asistente biedrībā “Latvijas Samariešu apvienība” Tukuma novadā, sociālā darbiniece darbam ar ģimenēm un bērniem Engures novada sociālajā dienestā un valdes locekle, Tukuma koordinatore biedrībā “Palīdzēsim viens otram”.

K.V. Pastāstiet par savu pieredzi un izglītību, ceļu līdz ģimenes asistenta darbam.

A.O. Sākotnēji mācījos par sociālo pedagogu, tomēr vēlāk nomainīju augstskolu un ieguvu sociālā darbinieka izglītību ar kvalifikāciju sociālajā pedagogijā. Saprātu, ka sociālā pedagoga darbs ir šaurāks, vairāk saistīts ar izglītības jomu. Savukārt sociālais darbs dod iespēju praktizēt ar dažādām klientu grupām, strādāt gan sociālajā dienestā, gan citos sociālajos pakalpojumos. Zināšanas sociālajā pedagogijā noder ģimenes asistenta darbā.

Par ģimenes asistenti es sāku strādāt pirms 7 gadiem – 2013. gadā. Mani uzrunāja kolēģe, kura bija viena no pirmajām ģimenes asistentēm cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem Rīgā. Pati pirms tam strādāju biedrības “Rīgas pilsētas “Rūpju bērns”” struktūrvienībā grupu dzīvokļos cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem “Šūpoles”. Vēlāk strādāju ārzemēs, bet nolēmu tomēr atgriezties Latvijā. Pirmais klients man bija puisis, kurš bija uzsācis patstāvīgu dzīvi pēc grupu dzīvokļu pakalpojuma, un viņš man atsūtīja ļoti sirsnīgu vēstuli, ka viņam ir nepieciešams asistents. Sāku kārtot dokumentus un kļuvu par ģimenes asistenti. Uzsākt darbu nebija grūti, jo klients man bija zināms.

Šobrīd strādāju SIA “RB Ģimenes asistentu serviss” par ģimenes asistenti Rīgā. Katru dienu eju pie kāda no klientiem, katru dienu esmu līdzās, atbalstu, mācu, iedrošinu.

L.D. Man ir augstākā izglītība ekonomikā, 20 gadus biju grāmatvede. Šobrīd mācos par sociālo darbinieci. Mana dzīve pilnībā pārmainījās pirms trīs gadiem, kad pēc smagas slimības zaudēju savu dēlu. Mums centās palīdzēt gan cilvēki, gan organizācijas. Es zinu, ko nozīmē lūgt palīdzību, un tāpēc tik ļoti arī izprotu to, ko nozīmē dot. Mana dēla vēlēšanās bija palīdzēt cilvēkiem, un tāpēc arī tagad manas dzīves vadmotīvs ir palīdzēt ģimenēm un cilvēkiem, kuri nonākuši grūtībās. Papildus darbojos arī biedrībā “Palīdzēsim viens otram”. Tā ir sabiedriskā labuma organizācijā, kas no nelielas Facebook grupas, kuras dalībniekus saistīja vēlme palīdzēt dažādās grūtībās nonākušiem cilvēkiem, tās vadītāja Edija

Pipara vadībā dažu gadu laikā ir izaugusi par nozīmīgu labdarības organizāciju.

K.V. Kas ir klienti, ar kuriem jūs šobrīd strādājat?

A.O. Galvenokārt mani klienti ir cilvēki ar garīga rakstura traucējumiem, pilngadīgas personas, kā arī ģimenes ar bērniem, kurās kāds no vecākiem ir ar garīga rakstura traucējumiem. Liela daļa no klientiem ir uzsākuši patstāvīgu dzīvi pēc ārpusģimenes aprūpes iestādēm, pārgājuši uz patstāvīgu dzīvi no grupu dzīvokļiem. Jāsaprot būtu tas, ka cilvēkiem ar intelektuāliem attīstības traucējumiem atbalsts dažādās dzīves situācijās ir nepieciešams pastāvīgi. Tas nav īstermiņa pakalpojums.

L.D. Klienti ir visdažādākie, katrai ģimenei ir sava situācija, savas grūtības un problēmas, kas visbiežāk ir saistītas ar sadzīves organizēšanu, pamatvajadzību nodrošināšanu, pašaprūpi un bērnu aprūpi un audzināšanu. Vairākas ģimenes ir ar pusaudžiem, kuriem ir problemātiska uzvedība, grūtības mācībās. Tādēļ šobrīd apgūstu papildu zināšanas, mācos par grupu vadītāju programmā “Ceļvedis, audzinot pusaudzi”. Ģimenes asistents strādā ar ģimeni no 3 līdz 6 mēnešiem vai līdz gadam, to izvērtē gadījuma vadītājs sociālajā dienestā.

K.V. Kas ir grūtākais ģimenes asistenta darbā?

A.O. Grūtākais ir uzlabot ģimenes situāciju un palīdzēt tām ģimenēm, kurās kāds no ģimenes locekļiem cieš no atkarību izraisošo vielu lietošanas. Kamēr ir saasināta atkarības problēma, citas grūtības ir praktiski neiespējami risināt. Vēl ir jāspēj pieņemt tās situācijas, kurās speciālisti gaida no ģimenes izmaiņas pārāk ātri. Nemotivēti klienti, kuri sadarbojas tikai tāpēc, ka ir iesaistīta bāriņtiesa.

Praksē biežāk esam orientēti uz mērķu sasniegšanu, rezultātiem, bet darbs ar ģimeni ir process. Reizēm arī man kā ģimenes asistentei ir tādi novērojumi un sajūtas, ka nekas nemainās, bet tad ir jāapsēžas kopā ar klientu un jāizrunājas, kā viņš pats redz izmaiņas savā dzīvē. Tad mēs varam konstatēt, ka tomēr pārmaiņas notiek, bet ne vienmēr tās sakrīt ar speciālistu gaidām. Līdz ar to ir ļoti svarīgi uz klausīt klienta viedokli, iesaistīt klientu.

L.D. Mans moto – nekad nepadoties, ar paceltu galvu tik uz priekšu. Grūtības ir risināmas, tikai jāmeklē risinājums. Darbā ar pusaudžu vecuma bērniem reizēm pietrūkst ideju, nav kur pasmelties, tādēļ arī turpinu pati meklēt dažādas pieejas un mācīties. Tukuma novadā esam 8 ģimenes asistenti, mums ir cieša sadarbība komandā, regulāri

tiekamies. Papildus mums ir regulāras sanāksmes ar sociālā dienesta sociālajiem darbiniekiem, arī supervīzijas. Sadarbība palīdz risināt sarežģītās situācijas, piesaistīt papildu resursus. Kā liels pluss ir tas, ka es darbojos arī biedrībā “Palīdzēsim viens otram” – es varu ģimenei piesaistīt vēl papildu atbalstu, piemēram, organizēt dažādus pasākumus, ekskursijas. Ir jāparedz resursi vietējā kopienā, tikai kopā var atrast labāko iespējamo risinājumu.

K.V. Kādas zināšanas un prasmes nepieciešamas ģimenes asistentam?

A.O. Ģimenes asistenta darbā noder gan iegūtā izglītība sociālajā darbā, gan sociālajā pedagoģijā, jo klienti ir dažādi, ar plaša spektra problēmām – gan pieaugušie, gan bērni. Ģimenes asistente nav ne draudzene, ne māsa, ne mamma; ir jāveido uz cieņu balstītas sadarbības attiecības, izskaidrojot klientam saprotamā veidā katras puses atbildību šajā sadarbībā. Jāizprot darba jēga un būtība – galvenokārt atbalsts un izglītība, nevis kontrole un uzraudzība. Spēja uz klausīt un būt līdzās visdažādākajās dzīves situācijās. Esmu palīdzējusi gan organizēt kāzas, gan bēres, gan sagaidījusi mājās mammu no dzemdību nama, gan organizējusi dzīvokļa tīrīšanu no blaktīm, gan pavadījusi klientus uz policiju un miljons citas dzīves situācijas, kurās klientiem jāpalīdz vai jāiemāca risināt pašiem. Empātija. Šajā darbā noder arī uzkrātā pieredze, ir “jājūt” klients, jāspēj izvērtēt, kurā brīdī klients gatavs mācīties, kad nepieciešams uz klausīt, kad būt līdzās klusējot, jāpalīdz klientam pašam pieņemt lēmumi. Jāspēj arī pazīt situācijas, kad ģimenes asistenta darba robežas tiek pārkāptas. Jāievēro ētika, konfidencialitāte, zināšanas par cilvēka attīstību, krīzēm, konfliktsituāciju risināšana. Jāspēj būt elastīgam. Ģimenes asistentiem tiek nodrošinātas arī supervīzijas, kurās pārrunājam gan sarežģītākos gadījumus, gan aktuālos jautājumus par sadarbību un robežām.

L.D. Vispirms, domāju, ka ģimenes asistentam ir no sirds jāvēlas strādāt, jābūt motivācijai. Spējai būt līdzās visdažādākajās dzīves situācijās. Jābūt augstākajai izglītībai – sociālā darbinieka izglītība ļoti noder šajā darbā. Labām komunikācijas prasmēm. Jāspēj būt elastīgam un ar prasmi mācīt, ka var dzīvot citādi un mācēt sadarboties. Būt radošam, prast organizēt un parādīt ģimenei, kā var lietderīgi pavadīt brīvo laiku. Zināšanas un pieredze māsaiņniecības vadīšanā un budžeta plānošanā. Izpratne par bērnu vecumposmu attīstību, prasme sniegt atbalstu un mācīt klientam pašaprūpes prasmes, higiēnas jautājumus u.c.

K.V. Kas jums darbā sagādā gandarījumu? Vai ir kāda situācija, piemērs, ar kuru varat padalīties?

A.O. Visvairāk priecē klientu smails un tas, ka redzi pozitīvas izmaiņas klienta dzīves situācijā. Vienu reizi man kliente vaicāja: “Vai jums kāds piemaksā par sirds siltumu?” Es saku: “Nē, tādas piemaksas nav, maksā visiem vienādi...” Vislabāk manu darbu var raksturot klienti, tāpēc var uzrunāt kādu no klientiem – ja piekritīs, tad pastāstīs, kā viņi redz mūsu sadarbību.

Trīs bērnu mamma Sanita (vārds mainīts) stāsta, ka Aiva ir viņas ģimenes asistente jau vairākus gadus. Aiva bijusi līdzās arī situācijā, kad pēkšņi nelaimes gadījumā bērni zaudēja tēti,

un Sanitai bija jātiek galā ar visu vienai pašai. Tajā brīdī Aiva sniegusi gan emocionālu, gan praktisku atbalstu. Sanitai ir garīga rakstura traucējumi, no bērnības vairāk runā krievu valodā, ir grūti apgūt latviešu valodu, tādēļ nepieciešams atbalsts arī dažādu iestāžu apmeklējumos, piemēram, iesniegumu uzrakstīšanā, dokumentu pārtulkošanā un izskaidrošanā. Aiva palīdzot arī saprast, kad un kādi rēķini jāmaksā, lai neuzkrātos parādi. Palīdz plānot budžetu un iepirkties, augustā kopā gājušas pirkt bērniem drēbes un skolas piederumus. Aiva sniegusi arī atbalstu, kad bija jāiet uz policiju, jo dēls, kurš ir pusaudžu vecumā, pārkāpis likumu. Palīdz komunikācijā ar bērnudārzu. Aiva esot ļoti laba asistente, pie Sanitas nākot divas reizes nedēļā. Vienmēr visu paskaidro, iemāca ko jaunu. Sanita vēlētos, lai Aiva blakus ir biežāk, bet saprot, ka jāmacās pašai tikt galā ar ikdienas pienākumiem. Sanita ir ļoti priecīga, ka ir satikusi Aivu, un vēl Aivai būt tikpat dzīvespriecīgai kā vienmēr. Viņa esot saulesstariņš.

L.D. Katrs brīdis, kad tu redzi, kā ģimene mainās. Kad klients saka: “es māku tagad sakrāt naudiņu”, “esmu dzesis dzīvokļa parādu”, “esmu atradis darbu”. Protams, arī situācijas, kad tu aizej pie ģimenes, bērni priecīgi skrien tev pretī, un tu redzi, ka tevi gaida. Dalība kopīgajos pasākumos. No sirds priecājos par katru bērnu, pieaugušo, kuram izdodas palīdzēt uzlabot situāciju.

K.V. Kādi būtu jūsu ieteikumi pakalpojuma pilnveidošanai un attīstīšanai Latvijā?

A.O. Attīstot ģimenes asistenta pakalpojumu, ieteikums varētu būt kopīga mācību programma, noteikti jābūt supervīzijai. Plānojot ģimenes asistentu darbu, ir jābūt gan tādiem ģimenes asistentiem, kuri var strādāt dienas laikā, gan tādiem, kuri var strādāt vakaros un brīvdienās, jo klientu situācijas ir visdažādākās. Papildus jāizvērtē, kāds ir visefektīvākais veids, kā nodrošināt ģimenes asistenta darba uzraudzību, jo reizēm ir sajūta, ka mums tomēr neuzticas. Ir tādas situācijas, kurās mērķis un rezultāts, kā jau minēju, netiek sasniegts uzreiz kā plānots, tad var rasties jautājums, ko īsti ģimenes asistents dara. Atslēgas vārds šādām situācijām ir sadarbība, cieša sadarbība starp sociālo darbinieku, klientu un ģimenes asistentu. Līdzvērtīgas, cieņpilnas attiecības ar ikvienu mūsu darbā.

L.D. Mācības ģimenes asistentiem, iespēja iegūt sertifikātu. Jāattīsta pakalpojums ārpus pilsētas, pakalpojuma cenā jāiekļauj transporta izmaksas nokļūšanai ģimenēs, kuras dzīvo viensētās, tālu no sabiedriskā transporta. Sadarbība starp ģimenes asistentiem, supervīzija, sadarbība un atbalsts no sociālā dienesta – tie ir priekšnosacījumi kvalitatīvam pakalpojumam, ko novērtēju, strādājot Tukuma novadā. Un prieks, ka ģimenes asistenta pakalpojums Latvijā attīstās.

Izstrādāta jauna metodika sociālajam darbam ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām

Ruta Kaupe

Projekta vadītāja, biedrības "DIA+LOGS" valdes priekšsēdētāja, neformālās izglītības programmu vadītāja

Agita Sēja

Nevalstisko organizāciju sociālā darba eksperte, biedrības "DIA+LOGS" sociālā darbiniece

Madara Lapsa

Pašvaldību sociālā darba eksperte, Liepājas pilsētas domes Sociālā dienesta Atkarību profilakses centra vadītāja, jaunatnes lietu speciāliste

Labklājības ministrijas projekta "Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās" ietvaros Latvijā īstenota aktuāla un praktiski noderīga iniciatīva "Metodikas izstrāde sociālajam darbam ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām (pilngadīgas un bērni)". Nepilnu divu gadu laikā izstrādāts apjomīgs metodiskais materiāls ar sociālā darba praksē izmantojamiem pielikumiem, izveidotas un novadītas klātienes mācības (88 akadēmiskās stundas) sociālajiem darbiniekiem, kuru gaitā aprobēta mācību programma un metodiskais materiāls, kā arī izveidots un uzfilmēts e-mācību kurss (5 nodarbības).

Šajā rakstā atspoguļota metodikas izstrādes un aprobēšanas gaita un darba rezultāti, kurus praksē var izmantot sociālie darbinieki darbā ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām.

Projektu īstenoja **biedrība "DIA+LOGS", atbalsta centrs visiem, kurus skar HIV/AIDS**, kopā ar atkarību jomas speciālistiem, iesaistot metodikas aprobācijā sociālo dienestu sociālos darbiniekus.

Biedrība "DIA+LOGS", atbalsta centrs visiem, kurus skar HIV/AIDS, darbojas Rīgā jau kopš 2002.gada, sniedzot profilakses pakalpojumus HIV visvairāk apdraudētajām mērķgrupām. Latvijā lielākā no tām ir cilvēki ar atkarībām. Esam valstī lielākie narkotiku radītā kaitējuma mazināšanas¹ pakalpojumu nodrošinātāji, kas nozīmē praktisku ikdienas saskarsmi un darbu ar atkarīgajiem. HIV profilakses un psihosociālā atbalsta pakalpojumus sniedzam Rīgas centrā, ielu darbā un divu mobilo vienību izbraukumos Rīgā un Pierīgā, nodrošinot šļirču apmaiņu, HIV, hepatītu B un C, sifilisa eksprestestus, prezervatīvu izdali, psihologa un sociālā darbinieka konsultācijas, informāciju, līdzīgs–līdzīgam atbalstu. Pakalpojumu nepārtrauktību nodrošina Rīgas domes Labklājības departamenta un Slimību profilakses un kontroles centra finansējums. Nodarbojamies ar atkarību skarto cilvēku

atbilstošu izglītošanu, viņu interešu aizstāvības darbu, sociāli atbalstošu palīdzību, līdzbiedru iesaisti aktivitātēs. Īstenojam pētījumus, no kuriem apjomīgākais ir ikgadējais (kopš 2006. gada) injicējamo narkotiku lietotāju (500 respondentu) kohortas pētījums. Ir īpaša sociālo mentoru atbalsta programma jaundiagnosticēto HIV pacientu atbalstam un inficēto narkotiku lietotāju līdzestības² veicināšanai. Mūsu pakalpojumi ir kā pirmais solis kontakta veidošanā ar grūti sasniedzamajiem cilvēkiem, kuriem sociālais un veselības uzlabošanas atbalsts ir ļoti būtisks. Vēlāk, ja tas viņiem nepieciešams, veidojam sasaisti ar sociālajiem dienestiem un veselības aprūpes iestādēm. Mēs strādājam ar izpratni un cieņu pret ikvienu, tādā veidā iegūstot mērķa grupas un līdzcivēku uzticēšanos, ko palīdz stiprināt personu ar līdzīgu pieredzi (līdzbiedru) regulāra iesaistīšanās mūsu darbā. Par regulāriem klientiem varam saukt vismaz pusotru tūkstoši cilvēku, kuri injicē narkotikas (1263 personas mūsu speciālistu pakalpojumus ir saņēmušas katra vismaz 10 reizes³). Slimību profilakses un kontroles centra Elektroniskā datu uzskaites sistēma (EDUS) uzrāda, ka kopš 2012. gada pie mums ir vērsušies vairāk kā astoņi tūkstoši klientu. Kopumā gada laikā tiek izsniegts ap 800 000 tīru šļirču un savākts vairāk par pusmiljonu izlietoto šļirču; veicam ap diviem tūkstošiem HIV testu, sniedzam vidēji 3 900 sociālā darbinieka, psihologa, medicīnas māsu konsultācijas. Liela mūsu darba daļa ir mācību nodrošināšana – specifisku izglītības programmu izstrāde un vadīšana gan mērķgrupām (tostarp jauniešiem), gan sociālā darba speciālistiem.

Metodikas izstrādē darbojās starpprofesionāla komanda: ekspertu grupas vadītājs (R. Kaupe, "DIA+LOGS"), sociālā darba speciālisti sociālajos dienestos (M. Lapsa, Liepāja, un A. Veidemanis, Rīga), sociālā darba speciālists nevalstiskajā organizācijā (A. Sēja, "DIA+LOGS"), narkologs-psihiatrs (I. Landsmane, Rīgas psihiatrijas un narkoloģijas centrs),

¹ Narkotiku radītā kaitējuma mazināšana (angļu val. *harm reduction*) – HIV profilakses pakalpojumu programmas injicējamo narkotiku lietotājiem, kas ietver šļirču maiņu, eksprestestus infekciju slimībām, prezervatīvu izdali, informāciju, un opioīdu atkarīgo ilgtermiņa farmakoterapijas programmas.

² Līdzestība – ilgstošs, dinamisks, komplekss un saskaņots uz sadarbību vērst process starp informētu, mērķtiecīgu un neatlaidīgu ārstniecības procesa dalībnieku un profesionāli. Līdzestību kā procesu raksturo saskaņotība / atbilstība (angļu val. *concordance*) un neatlaidība (angļu val. *persistence*).

³ Slimību profilakses un kontroles centra Elektroniskā datu uzskaites sistēma (EDUS)

psihoterapijas speciālists (A. Bogdanova), izglītības eksperti (A. Pastore, "Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi", un dr. paed. L. Ose), kopienu eksperts (A. Molokovskis). Pilotprojektā – klātienes mācību programmas un metodiskā materiāla aprobēšanā – līdzdarbojās divdesmit sociālo dienestu sociālie darbinieki no Daugavpils, Rīgas, Valmieras un Burtnieku, Ilūkstes, Jelgavas, Ķekavas, Ludzas, Olaines, Ozolnieku, Preiļu, Rēzeknes, Salaspils, Saldus, Siguldas, Smiltenes, Talsu, Tukuma, Viļānu, Cēsu novadiem.

Kāpēc ir tik svarīgi, lai sociālie darbinieki būtu zinoši un prasmīgi darbā ar atkarīgiem klientiem?

Pirmkārt, tāpēc, ka nereti problēmas sociālajā funkcionēšanā cilvēkam ir radušās atkarības dēļ.

Otrkārt, aplūkojot Labklājības ministrijas pasūtīto sociālā darba pašvaldībās situācijas izvērtējuma pētījumu, redzams, ka 46–49% aptaujāto sociālo darbinieku strādā ar personām ar atkarībām (piemēram, ar tiem, kuri atkarīgi no alkohola, narkotikām, datorspēlēm u.tml.).⁴

Treškārt, atkarīgs cilvēks rada problēmas ne tikai sev, bet arī apkārtējiem – ģimenes locekļiem, kuri, iespējams, kļūst līdzatkarīgi: bērniem rodas problēmas mācībās, uzvedības traucējumi; ģimeni piemeklē ekonomiskas dabas problēmas. Bieži vien atkarība ir saistīta ar bezdarbu, noziedzību, dažādām veselības problēmām, tostarp HIV, hepatītiem. Nereti atkarība ir cēlonis bērnu pamešanai novārtā, nespējai nodrošināt bērniem drošu vidi, kam seko vecāku aizgādības tiesību atņemšana un bērni tiek ievietoti institūcijās vai audžuģimenēs. Atkarība rada problēmu kompleksu, ar ko saskaras gan atkarīgs cilvēks, gan viņa tuvinieki.

Ceturtkārt, joprojām sabiedrībā valda stigma un aizspriedumi pret cilvēkiem ar atkarībām, diemžēl arī daļa sociālo darbinieku mēdz uzskatīt, ka atkarība ir izlaidība, ka atkarīgam cilvēkam "vajag tikai saņemties" un tamlīdzīgi.

Gan rakstot metodisko materiālu, gan mācot sociālos darbiniekus klātienē, gan veidojot e-mācību kursu, centāties parādīt atkarības cēloņus, būtību, atkarīga cilvēka portretu ar nolūku veicināt izpratni par viņu kā personību ar savām vērtībām un spējām. Mēs devām iespēju iegūt zināšanas, uzzināt un izmantot metodes, apgūt un attīstīt prasmes, kas balstās uz cilvēka stiprajām pusēm un resursiem, aicinājām cienīt cilvēku un viņa izvēles. Aplūkojām atkarīgu cilvēku ģimenes sistēmā, uzsvērām, ka darbs ar atkarīgo vienmēr ir darbs arī ar ģimeni (ja tāda ir), jo, mainoties vienam cilvēkam ģimenē, ir jāmainās arī citiem ģimenes locekļiem. Aplūkojām ģimenes locekļu lomas līdzatkarības skatījumā (upuris, agresors, vajātājs) un mudinājām sociālos darbiniekus ieskatīties sevī – vai arī mēs neesam iekļuvuši šajā trijstūrī.

Mēs akcentējam, ka sociālā darbinieka personība (zināšanas, prasmes, izmantotās metodes) veicina pārmaiņas atkarīga cilvēka dzīvē, tāpēc, lai sekmīgi strādātu ar atkarīgu klientu, ir ļoti jāpazīst sevi – savas stiprās un vājās puses.

Mēs ceram, ka mūsu darbs – metodiskais materiāls, klātienes mācības un e-mācību kurss – ļaus ikvienam paraudzīties uz atkarīgu cilvēku no cita skatu punkta.

Metodiskais materiāls sociālajam darbam ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām

Mūsu speciālistu komandas veidotā metodiskā materiāla izstrādes mērķis bija radīt praktisku un ikdienas darbā izmantojamu rokasgrāmatu ikvienam pašvaldību sociālajos dienestos praktizējošam sociālajam darbiniekam, kurš savā ikdienas profesionālajā darbā strādā ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām. Mēs ceram, ka esam radījuši metodisko materiālu, kas būs noderīgs ne vien pašvaldību darbiniekiem, bet arī nevalstisko organizāciju jomā strādājošajiem, ne tikai sociālajiem darbiniekiem, bet arī pārējiem profesionāļiem, kuri savā ikdienas profesionālajā praksē saskaras ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām, proti, psihologiem, sociālajiem pedagogiem un citiem. Aprakstot labo praksi darbā ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām, esam ne vien aplūkojuši sociālo darbu ar atkarīgiem un līdzatkarīgiem klientiem Latvijas sociālajos dienestos un snieguši ieskatu ārvalstu pieredzē, bet arī raksturojuši nevalstisko organizāciju lomu un nozīmi atkarību profilaksē un sociālā darba mikropraksē ar atkarīgiem un līdzatkarīgiem klientiem.

Metodiskais materiāls sastāv no deviņām nodaļām un 32 pielikumiem, kuri apkopoti atsevišķā mapē. Pirmajās divās nodaļās ir sniegta atkarības un līdzatkarības skaidrojums, gan aplūkojot atkarības un līdzatkarības būtību, formas, cēloņus, pazīmes un attīstību, gan sniedzot atkarīgās un līdzatkarīgās personas raksturojumu, īpaši pievēršoties kognitīvās un emociju sfēras īpatnībām un izmaiņām slimības ietekmē.

Visu metodisko materiālu caurvij pārlicība, ka atkarība ir biopsihosociāla saslimšana, kas ietekmē ne tikai atkarīgo vai līdzatkarīgo personu, bet arī visas viņa dzīves sfēras, tostarp attiecības. Cilvēku lomām attiecībās ar atkarīgu personu metodiskajā materiālā pievērsta īpaša uzmanība, gan rakstot par attiecībām atkarīgās personas ģimenē starp dažādiem ģimenes locekļiem vai citās privātās attiecībās, gan profesionālajā attiecībām ar atkarīgo personu. Savstarpējo attiecību – uzticēšanās, godīguma, cieņas – nozīmīgums akcentēts arī metodiskā materiāla 4. nodaļā "Sociālā darba prakse", aprakstot sociālajam darbiniekam nepieciešamās kompetences darbā ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām un faktorus, kas ietekmē sociālo darbu ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām.

Sociālais darbs ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām vienmēr ir bijis izaicinājums profesionāļiem vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, jau tadēļ, ka trūkst jebkādas kvalitatīvas teorētiskās literatūras latviešu valodā par atkarību un līdzatkarību – gan medicīnas, gan psiholoģijas nozarēs, par sociālā darba jomu pat nerunājot. Otrkārt, trūkst praktisku, ikdienā lietojamu rokasgrāmatu un metodisko materiālu. Treškārt, atkarības

⁴ BISS (2017). Pašvaldību sociālo dienestu un sociālā darba speciālistu darbības efektivitātes novērtēšanas rezultāti un to analīze. Gala ziņojums, 20. lpp. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/upload/projekts/faili/5_gala_zinojums_saskanots.pdf

un līdzatkarības jautājumi nekad nav saistīti tikai ar sociālo darbu, un strādāt ar atkarīgām personām, balstoties tikai sociālā darba metodēs un pieejās, nozīmē jau sākotnēji ierobežot savu profesionālo veikumu un iedarboties vien uz atsevišķām klienta personības un dzīves jomām. Sociālais darbs ar atkarīgo un līdzatkarīgo personu no sociālā darbinieka prasa zināšanas psiholoģijā, narkoloģijā, antropoloģijā un citās zinātnēs, vienlaikus nepretendējot būt šo jomu speciālistam. Minēto iemeslu dēļ sociālo darbinieku (un citu speciālistu) vidū joprojām sastopams izpratnes trūkums par atkarības un līdzatkarības jautājumiem un no tā izrietošs amatierisms un sadzīviska, ne profesionāla pieeja atsevišķos sociālā darba ar atkarīgajām personām aspektos. Šajā metodiskajā materiālā esam centušies kļiedēt vairākus mītus par atkarību un līdzatkarību, kā arī sniegt padziļinātu skaidrojumu par vairākiem jautājumiem šajā jomā, piemēram, skaidrojot atveseļošanās no atkarības posmus un sniedzot piemērus, kurā no posmiem katrs no Latvijā pieejamajiem pakalpojumiem ierindojams. Nereti saskaramies ar situāciju, kad pat jomas speciālisti vienu vai otru pakalpojumu dēvē, piemēram, par sociālo rehabilitāciju, lai gan pēc pakalpojuma apraksta, satura un sasniedzamajiem mērķiem skaidri noprotams, ka tas ir, piemēram, atveseļošanās procesa motivācijas posma pakalpojums vai pat pakalpojums ārpus atveseļošanās procesa, piemēram, indikatīvā profilakse. Stingri un noteikti iestājoties pret diletantismu un neprofesionalitāti, vienlaikus esam centušies atspoguļot dažādas iespējamās pieejas, kuras darbojas un palīdz atkarīgam klientam, neieņemot vienu vienīgu teorētisku vai prakses pozīciju kā pareizo. Piemēram, atzīstam, ka var būt efektīva gan 12 soļu anonīmo pašpalīdzības kustību pieeja, kura apgalvo, ka rūpes par savu skaidrību nekad nebeidzas un atveseļošanās no atkarības turpinās visa mūža garumā, gan *SMART Recovery* kustība, kura iestājas par to, ka atkarīgais cilvēks uzskatāms par atveseļojušos tad, kad ir panākta domāšanas un uzvedības izmaiņas un ilgstoša un stabila remisija.

Metodiskā materiāla 5. nodaļā “Sociālais darbs ar atkarīgām pilngadīgām personām, līdzatkarīgām personām un atkarīgo tuviniekiem” tiek aprakstīta gadījuma vadīšana sociālajā darbā ar atkarīgu personu, sociālā darba ar līdzatkarīgajiem specifika un piedāvāti instrumenti un ieteikumi darbā ar mērķgrupu – ģimenes un vides terapija, atbalsta grupu veidošanas un vadīšanas principi un pašpalīdzības grupu organizēšana. Šeit arī iepazīstinām ar ASV psihologu Džeimsa O. Pročaskas (*James O. Prochaska*) un Karlo K. Diklementes (*Carlo C. DiClemente*) radīto transteorētisko modeli, kas izmantojams, lai noteiktu, kādā motivācijas stadijā atrodas klients, un izvēlētos atbilstošākās darba metodes. Šajā nodaļā arī vairāk aprakstīta Motivējošās intervēšanas tehnika, kuras pamatlicēji ir ASV klīniskie psihologi Viljams Ričards Millers (*William Richard Miller*) un Stīvens Rollniks (*Stephen Rollnick*). Motivējošā intervēšana ir uz sadarbību un mērķi orientēts komunikācijas veids ar izteiktu fokusu uz pārmaiņām; tā veidota, lai pieņemtošā gaisotnē spēcīnātu indivīda motivāciju un piesaistītu kādam noteiktam mērķim, izceļot un izpētot personas iespējamu izmaiņu iemeslus. Klienta motivācijai ir nepārvērtējama nozīme darbā ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām, un darbs ar klienta motivāciju ir ļoti izaicinošs: par to, šķiet, ir pārliecinājies ikviens sociālā darba profesionālis.

Tāpat kā par to, ka īpaši izaicinošs ir sociālais darbs ar nepilngadīgām personām.

Metodiskais materiāls ir paredzēts ikvienam sociālajam darbiniekam, kurš strādā kā ar pilngadīgām, tā nepilngadīgām atkarīgām un līdzatkarīgām personām. Ikviens, kurš savā profesionālajā ikdienā saskaras ar atkarīgiem bērniem un jauniešiem, lieliski zina, ka zināmās un pārbaudītās metodes, kas pielietotas sociālajā darbā ar pieaugušajiem, mēdz nedarboties darbā ar šo mērķgrupu. Ir jāmeklē citi ceļi un veidi, kā sākotnēji izveidot uzticešanās un cieņpilnas attiecības, un tikai tad kopīgi strādāt ar jaunieša attieksmes, domāšanas un uzvedības izmaiņām. Metodiskajā materiālā aprakstīts darbs ar bērniem un jauniešiem individuāli un grupā, piedāvāts sociālās kompetences modelis atkarīgu bērnu uzvedības izmaiņām un skaidrota atkarību profilakse darbā ar nepilngadīgām personām.

Metodiskā materiāla pielikumos atrodami veidlapu paraugi, atkarīgas un līdzatkarīgas personas atveseļošanās procesā izmantojamas darba lapas, materiāli, testi un to interpretācijas, kā arī jomas pētījumu un metodisko materiālu saraksts, normatīvo aktu apraksts un apjomīga resursu karte – atkarīgām un līdzatkarīgām personām Latvijā pieejamie sociālie pakalpojumi un cita veida atbalsts (organizāciju, institūciju un speciālistu kontaktinformācija un īss pakalpojumu un atbalsta raksturojums). Metodiskais materiāls ir izstrādāts un būs pieejams kā drukātā formātā, tā elektroniski.

Klātienes mācību programma sociālajā darbā ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām (pilngadīgas un bērni)

Saskaņā ar metodisko materiālu tika izstrādāta mācību programma praktiskai metodikas apguvei, lai tālāk to pielietotu sociālajā darbā ar atkarīgām personām. Notika klātienes mācības, kuru laikā mācību dalībnieki, divdesmit sociālie darbinieki no iepriekš minētajiem sociālajiem dienestiem, aprobeža izstrādāto metodisko materiālu un mācību programmu, kuru Labklājības ministrija plāno turpmāk ieviest kā ikvienam pieejamu profesionālās pilnveides rīku. Pateicoties sociālā darba praktiķiem un pasniedzējiem, tapa dažādi uzlabojumi un papildinājumi, kas visi iestrādāti metodiskā materiāla un programmas gala variantos.

Laikā no 2019.gada 1.oktobra līdz 2020.gada 30. aprīlim klātienes mācību programma tika īstenota kā piecu semināru cikls ar 11 mācību dienām 88 akadēmisko stundu apjomā, kur lielākais uzsvars bija uz interaktīvu mācīšanos un kritiskās domāšanas pieeju. Īsas pasniedzēju lekcijas mijās ar diskusijām, pieredzes apmaiņu, grupu darbiem, vingrinājumiem un individuāliem uzdevumiem, lomu spēlēm, gadījumu analīzi, testiem, videosižetu demonstrējumiem, vieslektoru stāstījumu un dalībnieku īpaši novērtētām sarunām ar atkarību skartajiem cilvēkiem. Dalībnieku noslēguma prezentācijās uzzinājām, kādas jaunapgūtās metodes jau tiek izmantotas ikdienas praksē. Pārliecinājāmies, ka tieši šādas mācību metodes ir veids, kā vislabāk speciālistus uzrunāt, pārliecināt, veidot attieksmi un

apgūt jaunas darba metodes, motivējot un iedvesmojot sociālos darbiniekus jaunam skatījumam ikdienas darbā.

Četri mācību posmi norisinājās atbilstoši plānotajam – kā klātienē mācību semināri, bet piektā posma norises formātu mainījām uz attālinātu tiešsaistes mācību semināra formu sakarā ar 2020. gada 12. martā valstī ieviesto ārkārtējo situāciju (Covid-19 epidēmija Latvijā). Neskatoties uz izmaiņām, mācību programma tika īstenota pilnībā, kā plānots, izņemot ielāplānoto mācību vizīti uz kaitējuma mazināšanas pakalpojumu sniegšanas vietām – “DIA+LOGS” centru un mobilo vienību – un praktisku iepazīšanos ar ielu darbu.

Klātienē mācību laikā izdevās radīt drošu mācību vidi, ko dalībnieki ļoti novērtēja, bija iespēja dalīties savā pieredzē, panākumos un šaubās, zinot, ka ikviens saņems kā dalībnieku, tā pasniedzēju atbalstu un ieteikumus.

No satura viedokļa klātienē mācības tika veidotas secīgi, ņemot vērā sociālā darba specifiku, iesākot ar vispārīgiem jautājumiem un beidzot ar sociālā darbinieka personību. Tās sākās ar dalībnieku iepazīstināšanu ar pilotprojekta mērķiem un uzdevumiem, konkretizējot tieši darbu ar atkarīgiem cilvēkiem – viņu portretu sociālo darbinieku izpratnē, jau sākotnēji kļiedējot stereotipus un mazinot aizspriedumus.

Mācības turpinājās ar izpratnes veicināšanu par atkarību kā biopsihosociālu saslimšanu. Dalībnieki augstu novērtēja dr. Ingas Landsmanes vadītās nodarbības, kuras kļiedēja mītus, piemēram, “ar atkarību var tikt galā, vajag tikai saņemties”. Tālāk sekoja nodarbības par līdzatkarību, kurās aicinājām ieskatīties pašiem sevī un, iespējams, saskatīt sevī līdzatkarības pazīmes. Dalībnieki atzina, ka nereti darbs ar līdzatkarīgajiem paliek novārtā un secināja, ka “darbs ar līdzatkarību ir darbs visa mūža garumā”.

Pēc aptveroša priekšstata par atkarības un līdzatkarības būtību pievērsāmies jau konkrēti sociālajam darbam ar atkarīgiem cilvēkiem. Sākām ar vispārīgiem jautājumiem par drošu vidi, ētiku, sadarbības uzsākšanu, vajadzību izpēti. Tika uzsvērts, ka klienta vajadzības ne vienmēr sakrīt ar sociālā darbinieka izpratni par to, ko vajag klientam. Tika runāts par cieņu un pieņemšanu – ar to vienmēr sākas veiksmīga sadarbība.

Tālāk mācībās tika runāts par sociālā darbinieka un klienta mijiedarbību – par vērtību “šķērēm”, sociālā darbinieka lomām, par saskarsmes veidošanas aspektiem un metodēm, kas ir pierādītas kā veiksmīgākās darbā ar atkarīgiem klientiem: uz risinājumiem un uz klienta resursiem orientētas metodes. Aplūkojām arī psihes aizsardzības mehānismus, jo atkarīgi cilvēki ir aizsardzību meistari, un, neizprotot šos mehānismus, sociālajam darbiniekam var rasties grūtības sadarbībā ar klientu.

Protams, runājot par sociālo darbu ar atkarīgiem cilvēkiem, nav iespējams nerunāt par darbu ar ģimeni, jo, kā jau minējām, atkarība skar visu ģimenes sistēmu. Īpaši svarīga tēma ir nepilngadīgo atkarība, ko lieliski atspoguļoja Pusaudžu psihoterapijas centra vadītājs Nils Konstantinovs, kura stāstīto dalībnieki ļoti novērtēja: “Pavisam cits skats uz atkarību problēmu.”

Tāpat augstu tika vērtēti bijušo atkarīgo cilvēku stāsti par savu dzīvi, par to, kā viņi ir tikuši galā ar savu atkarību. Citējot dalībnieku atsauces: “Šokēja, ka ir cilvēki ar tādu dzīvesstāstu.”

Vesela diena tika veltīta sociālajam darbam ar līdzatkarīgajiem. Dalībnieki atzīmēja, ka šī tēma bija maz pazīstama, tāpēc iegūtās zināšanas uztvēra kā nozīmīgu ieguvumu. Dalībnieka komentārs: “Agrāk nelikās, ka līdzatkarīgajiem vajadzīga palīdzība.” Tika aplūkoti līdzatkarīgo atbalsta grupu veidošanas principi un ceram, ka iedrošinājām dalībniekus pašiem veidot tādas grupas.

Diskutējām arī par komandas darba nepieciešamību sociālajā darbā. Nākas secināt, ka sadarbību kā komandas darbu sociālajā darbā ar atkarīgajiem izmanto nedaudzās pašvaldībās. To apliecina dalībnieku atbildes uz jautājumu: “Kāda sadarbības līmeņa prakse ir jūsu sociālajā dienestā?” No 17 dalībnieku atbildēm redzams, ka multidisciplināra sadarbība notiek 12 pašvaldībās un starpdisciplināra sadarbība (komandas darbs) notiek piecās pašvaldībās.

Jauns izaicinājums bija divas pēdējās mācību dienas, ko Covid-19 krīzes laikā vadījām tiešsaistē, bet viss izdevās labi. Pārrunājām nevalstisko organizāciju lomu darbā ar atkarīgām personām; kaitējuma mazināšanas pieeju darbā ar aktīvajiem lietotājiem, ko veiksmīgi var izmantot arī sociālie darbinieki; kopienas lomu, veidojot pirmo kontaktu ielu darbā; uzticēšanos līdzīgs–līdzīgam attiecībās; pašatbalstu. Kaitējuma mazināšana ir ļoti vajadzīga tēma šajās mācībās – dalībniekiem trūka informācijas par augsto HIV izplatību Latvijā, kas mūs nevēloti pārsteidza, HIV profilakses punktu tīklu daudzās pilsētās, līdzbiedru iespējamo atbalstu.

Klātienē mācības kopumā tika atzinīgi novērtētas, dalībnieku teikto citējot: “Šādā veidā jāmaca jaunie sociālie darbinieki.” Ar prieku konstatējām, ka mācību programma pilnībā atbilst mācību dalībnieku – sociālo darbinieku – vajadzībām. To apliecina dalībnieki, noslēguma izvērtējuma anketas atbildēs norādot, ka kopējo mācību programmu 11 cilvēki vērtē “ļoti labi” un 8 – “labi”; novērtējums apgūtā lietderībai darbam: 10 – “ļoti labi”, 9 – “labi” (izvērtējuma anketu aizpildīja 19 dalībnieki).

E–mācību kurss sociālajam darbam ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām

Projekta ietvaros izstrādāta arī attālinātu mācību programma un izveidots e–mācību kurss, kas būs pieejams Valsts administrācijas skolas Mācību pārvaldības sistēmā. Sadarbībā ar profesionāliem filmētājiem radītas piecas nodarbības, kas balstītas metodiskajā materiālā aprakstītajās teorijās un praksēs. To varētu arī nosaukt par klātienē mācību programmas saīsināto versiju, jo nodarbību vadītāji un lektori ir tie paši. Materiāls ir bagātināts ar daudziem īpaši šim kursam filmētiem videosīžetiņiem, kas vizuāli papildina stāstīto, parāda piemērus no prakses un ļauj “satikt” šajā jomā strādājošos speciālistus, uzzināt par pieejamajiem pakalpojumiem, uzklaut atkarību skartos cilvēkus un neklātienē, vērojot, doties līdz ielu darbiniekiem Rīgas ielās.

E-mācību kursa apjoms ir 13 akadēmiskās stundas, kas sadalītas piecās nodarbībās:

1. Atkarības būtība, veselības aprūpes iespējas un saskarsmes specifika. Līdzatkarības fenomens.
2. Izvērtēšanas posms sociālajā darbā ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām.
3. Sociālā darbinieka un klienta mijiedarbības process, sadarbības attiecības intervences posmā.
4. Noslēguma posms sociālajā darbā ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām.
5. Sadarbība kā komandas darbs klienta sociālo un veselības apdraudējuma problēmu risināšanai, kas ietver arī kaitējuma mazināšanas tēmu.

Šī kursa apgūvējiem tiek dota iespēja pārbaudīt savas zināšanas katras nodarbības noslēgumā, atbildot uz pārbaudes jautājumiem.

Mūsu būtiskākie secinājumi par ieguldīto darbu metodikas izstrādē un tā rezultātiem

- Mācību programmas tēmas ir izvēlētas atbilstoši dalībnieku vajadzībām – sociālie darbinieki klātienē mācībās motivēti piedalījās un aktīvi līdzdarbojās visu tēmu apgūvē, kas dod pārliecību, ka tālāk jaunapgūtais tiks pielietots praksē.
- Mācību kursa ilgums ir atbilstošs izstrādātajām tēmām, kaut gan mācību norise un dalībnieku ieteikumi vedina domāt, ka atkarību jomā ir vēl daudzi jautājumi un aktualitātes, ar ko varētu šo programmu papildināt vai izveidot jaunas programmas tēmu padziļinātai apguvei. Piemēram, līdzatkarība, nepilngadīgie lietotāji, pašatbalsts un atbalsta grupas, sadarbība gadījumu risināšanai.
- Mūsu ekspertu viedoklis: jāveido atsevišķas mācību programmas vai vairāk jāsadala pa apakštēmām – pieaugušie un nepilngadīgie lietotāji, jo narkologi norāda, ka abos gadījumos ir atšķirīgas pieejas; ir jāizvēlas viena fokusa grupa – bērni vai pilngadīgie.
- Programmā jāparedz vairāk laika vizītēm uz praktiskā darba, pakalpojumu sniegšanas vietām labās prakses apgūšanai (Covid-19 dēļ to neizdevās īstenot). Kā noderīgs un krāsains papildinājums gala programmā būs uzfilmētie videosižeti ar intervijām, labajām praksēm no dažādām vietām, klientu un sociālo darbinieku stāstiem.
- Dalībnieki ļoti novērtēja tikšanos un sarunas ar atkarīgiem cilvēkiem, kurās viņi dalījās savā pieredzē, ejot atkarību ceļu. Atsauksmes liecināja, ka daudziem tas mainījis skatījumu un viedokli par atkarību skartajiem cilvēkiem.
- Prasmju un jaunapgūto zināšanu turpmākam pielietojumam labi darbojas ar praksi saistītu dalībnieku mājas darbu sagatavošana un analīze mācību noslēguma daļā. Praktiskie uzdevumi mācību dalībniekus motivē un vedina savā darba praksē uzsākt apgūtā izmantošanu, domāt par nepieciešamajiem uzlabojumiem sociālajā

darbā pašvaldībās, t. sk. starpdisciplināras speciālistu sadarbības veicināšanu.

- Būtiski ir nodrošināt, lai tēmas pasniegtu pieredzējuši savas jomas profesionāļi, kas ir arī aizraujoši lektori (prakse apliecina, ka tā radām lielāku dalībnieku interesi un motivāciju darbībai, turklāt augstu novērtēts, ka nodarbības vada profesionāļi – praktiķi).
- Svarīgi, lai tēma tiktu pasniegta atbilstoši dalībnieku zināšanām un izpratnei, vieglā un saprotamā valodā.
- Sociālajā darbā ar atkarīgiem cilvēkiem speciālistiem akūti nepieciešamas ir supervīzijas; iespējams, biežāk kā ierasts sociālajos dienestos.
- Sakarā ar attālinātu darbu un mācībām Covid-19 krīzes laikā apgūts un izmantots arī tiešsaistes mācību formāts, kas pierāda, ka dažas tēmas iespējams sekmīgi apgūt arī attālinātā formā.
- Mācību norise bija atbilstoša dalībnieku uztverei, izpratnei un vēlmēm, tāpēc esam gandarīti, ka dalībnieku secinājumi un izteikumi apstiprināja augsto novērtējumu klātienē mācību kursam un metodiskajam materiālam, kas dod pārliecību, ka turpmāk šie materiāli un zināšanas iedzīvosies un tiks izmantotas Latvijas sociālajos dienestos darbā ar atkarīgām personām.
- Metodiskais materiāls ir piemērots kā studēšanai lappusi pa lappusei, tā noteiktu tēmu un problēmjautājumu izpētei un risinājumu meklējumiem. Mēs saredzam šo Metodisko materiālu gan kā praktisku, noderīgu, viegli saprotamu un izmantojumu instrumentu ikdienas sociālajā darbā, gan vienlaikus kā iedvesmas, turpmākas izziņas un profesionālās pilnveidošanās rīku, kurā sniegtas norādes uz literatūru un avotiem padziļinātai dažādu tēmu apguvei.
- Šī ir pirmā reize, kad Latvijā ir izstrādāts Metodiskais materiāls darbam ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām, pilngadīgām un bērniem. Aicinām izmantot metodiku ikdienas darbā gan tos sociālos darbiniekus, kuri specializējušies darbā ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām, gan ikvienu sociālās jomas profesionāli, lai veidotu padziļinātu izpratni par atkarības dabu, atkarīgās personības būtību un palīdzības un atbalsta iespējām.

Metodiskais materiāls sociālajam darbam ar atkarīgām un līdzatkarīgām personām, t. sk. veidlapas un resursu karte, klātienē mācību 88 akadēmisko stundu kursa programma, e-mācību 13 akadēmisko stundu kurss un mūsu “DIA+LOGS” ekspertu gatavība sadarbībai paliek jūsu rīcībā, mīļie kolēģi!

Sociālā darbinieka ekokarte

Ieva Ozola, Mg. soc. d.

Supervizore (LSA), psihoterapijas speciāliste (LPB, LJAP)

SVEICINĀTI, SOCIĀLIE DARBINIEKI, NU JAU RUDENS NUMURĀ “SOCIĀLAIS DARBS LATVIJĀ”!

Paldies par jūsu atsaucsmēm, kas rosina domāt par jūsu vajadzībām un aktualitātēm. Vasaras nogalē, domājot par vajadzībām rudenī, es sapratu, ka tagad to darīt ir diezgan paradoksāli. Jo dzīvojam laikā, kad, no vienas puses, plānus veidojam kā līdz šim – atkarībā no gada laiku cikla, kalendārā gada, dzīves un darba uzdevumu secības, bet no otras puses, plānošanā pastāv noklusētā, neredzamā sadaļa – kādi būs plāni, ja visus plānus būs spiesti mainīt. Mainīgā apkārtējā vide un grūti apjaušamās pasaules daudzveidīgās pārmaiņas katrs cilvēks piedzīvo atšķirīgi, bet katram ir svarīgi atrast savu vietu, vērtības, jēgu, ticību un savas būtības, patības, stabilitātes asi, lai dzīvotu mierā ar sevi un pasauli, neskatoties uz tās mūžīgo mainību. Sociālajiem darbiniekiem savā profesijā ir svarīgi to iegūt, varbūt pat vairāk kā citās profesijās, jo pati sociālo problēmu daba, kurā esam katru dienu, ir pretrunu pilna; tā nes haosu, trauksmi, konfliktus, ciešanas un nemieru. Katrs sociālais darbinieks savā ikdienas darbā cenšas sociālās problēmas ietekmēt un risināt, bet tās neizbēgami ietekmē katru no mums, lai kāds būtu darba saturs, sociālā darba metodes, līmeņi, klientu daudzums vai problēmas, ar kurām strādājam.

Kā teicis izcilais domātājs, analītiskās psiholoģijas pamatlicējs Karls Gustavs Jungs, palīdzošās profesijas atrodas sabiedrības ēnas pusē, un profesionāļiem, kuri ar to nodarbojas katru dienu (psihoterapeiti, sociālie darbinieki, psihologi), vienmēr pastāv psiholoģiskās inficēšanās risks. Tādēļ rūpes par sevi – fizisko, garīgo, psiholoģisko un sociālo Cilvēku – ir katra profesionāļa atbildība, lai mēs šo dziļumu ieraudzītu arī Cilvēkā, kuram palīdzam. “Sociālā darbinieka ekokartē” varu piedāvāt kādu mazu daļu no stiprinošajiem avotiem, kas var papildināt zināšanas, sniegt jaunu iedvesmu un perspektīvas.

NODERĪGI MATERIĀLI SOCIĀLAJEM DARBINIEKIEM INTERNETA VIDĒ

Šoreiz padalīšos ar pieejamiem materiāliem tiem sociālajiem darbiniekiem, kuru interese sociālā darba vēsture. Pirmā interneta vietne ir “Sociālā darba vēsture” (*History of social work*). Tā ir labas sadarbības un sociālo darbinieku entuziasma piemērs. Sākotnēji veidojusies kā nīderlandiešu un flāmu kopprodukts, izveidojot mājas lapu “Canon social werk” (<https://www.canonsociaalwerk.eu/>), kurā var iepazīties ar labdarības un sociālā darba priekšteču vēsturi kopš Pāvesta Jāņa

III laikiem 4. gadsimtā un mūsdienu sociālo darbu Nīderlandē un Flandrijā. Šī projekta rezultātā mājas lapa tika papildināta ar sociālā darba internacionālās vēstures sadaļu un radās atsevišķa vietne “Sociālā darba vēsture” (<https://historyofsocialwork.org/eng/index.php>).

“Sociālā darba vēsturē” ir iekļautas 15 sociālā darba profesijai nozīmīgākās personības. To skaitā Elizabete Fraija (*Elizabeth Fry*), Žans Henrijs Dunants (*Jean Henri Dunant*), Džeina Adamsa (*Jane Addams*), Oktāvija Hila (*Octavia Hill*), Mērija Ričmonda (*Mary Richmond*), Berta Reinolde (*Bertha Reynolds*) un citi. Būtiski, ka lapas veidotāji nav aprobežojušies ar personību biogrāfiju aprakstiem, bet ir iekļāvuši arī publiski pieejamos rakstus, grāmatas vai publikācijas. Tā, piemēram, var iepazīties ar 1883. gadā publicēto O. Hilas rakstu “Londonas nabadzīgo mājas”, piedzīvojot tā laika valodu, attieksmes un sociālā darba aizsācēju idejas.

Otra vēsturiskās izpētes mājas lapa, kuru vēlos piedāvāt, ir “Interneta arhīvs” (<https://archive.org/>), kurā ir pieejams plašs sociālā darba vēsturē nozīmīgo grāmatu klāsts. Piemēram, var aplūkot Nacionālās sociālo darbinieku biedrības vairākkārt papildinātās “Sociālā darba enciklopēdijas” sākotnējos izdevumus un salīdzināt, kā sociālajā darbā ir mainījusies un attīstījusies terminu izpratne. Vai, piemēram, var lasīt M. Ričmondas grāmatas “Sociālā diagnoze” un “Kas ir darbs ar gadījumu?”, kā arī publikācijas vēl pirms tām. Ja atrodat pareizus atslēgas vārdus un esat pacietīgi, tad var atrast patiesi unikālus izdevumus. Lielākoties visi materiāli ir lasāmi tiešsaistē, bet interneta vietne ir labi pielāgota lasīšanai, tur iespējams tekstā atrast atslēgas vārdus un viegli pāriet no lapas uz lapu vai citām nodaļām.

Studentiem un pētniekiem, kā arī sociālā darba vēstures interesentiem ļoti noderīgs avots.

Manuprāt, sociālā darba vēsturi pētīt ir ne tikai interesanti, bet arī ļoti nozīmīgi, lai labāk izprastu mūsdienu sociālo darbu. Kādēļ sociālais darbs ir tieši tāds, kāds tas ir tagad, un kādēļ saskaramies ar tam grūtībām sociālajā darbā, kādas tās ir tagad? Vēsturiskais skatījums šodien vienmēr liek uzlūkot no cita skatu punktu un sniedz daudzas atbildes cītīgajiem meklētājiem.

GRĀMATAS

Jau nākamajā žurnāla numurā es varēšu padalīties ar jaunumiem sociālā darba teorētiskajā literatūrā, jo, līdzīgi kā daudzi citi, arī es ar nepacietību gaidu katru jauno metodisko materiālu, kas tiek izdots Labklājības ministrijas

ESF projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” Nr. 9.2.1.1/15/I/001 ietvaros. LM interneta vietnes “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” Metodiskā atbalsta sadaļā ir atrodamī 2019. un 2020. gadā izstrādātie metodiskie materiāli, un kā papildinājums būs arī jaunā teoriju grāmata. Bet par to vēl šobrīd saglabāsim intrigu un gaidīsim tās publiskošanu.

Tā ir sanācis, ka šī numura ekokarte ir vairāk vērsta uz sociālā darba vēsturiskajām saknēm un sociālā darba dažādajiem prakses līmeņiem. Tādēļ gribu aicināt sociālos darbiniekus iepazīties ar, manuprāt, ļoti nozīmīgu grāmatu Latvijas kultūras telpā.

Latvijas universitātes (LU) apgāda 2019. gada decembrī izdotā grāmata “Latvija: Kultūru migrācija” ir ne tikai saturiski un fiziski apjomīga grāmata¹, kuras lasīšanu var dalīt pa interesējošām tēmām vai pakāpeniski izbaudīt katru rakstu, bet arī nenovērtējams starpdisciplinārās sadarbības rezultāts. Grāmatas tapšanā ir sadarbojušies

speciālisti no LU Filozofijas un socioloģijas institūta, LU Latviešu valodas institūta, LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta, kā arī LU Latvijas vēstures institūta. Grāmata ir mēģinājums analizēt starpkultūru mijiedarbību un tās ietekmi Latvijā no daudziem kultūras aspektiem – valodas, filozofijas, politiskās un kultūras idejas, latviskās identitātes, folkloras, literatūras, mākslas (teātris, mūzika, deja). Kā minēts informācijā par grāmatas atklāšanu – LU Literatūras, folkloras un mākslas institūta relīzē: “Starpnozaru pētījums, kolektīvā monogrāfija “Latvija: kultūru migrācija” ir pirmais Latvijā un pasaulē tapušais skatījums uz vairāku kultūru mijiedarbības ainu kopš Latvijas teritorijā ieradās pirmie iedzīvotāji. Starptautiskās zinātniskās domas kontekstā pirmo reizi definēts kultūru migrācijas jēdziens, veidi, saistība ar atšķirīgam pieejām kultūras pētniecībā.”

Grāmata bagātina lasītāju, atsvaidzina un papildina sociālā darba holistisko skatījumu uz sabiedrību un cilvēku sabiedrībā, kā arī, iespējams, līdzsvaro pārlieku lielo fokusu uz problēmu “diagnosticešanu” vai sašaurināto skatu uz cilvēka dzīves komplicitāti.

Droši vien daudzi no jums jau bija ievērojuši 2019. gada beigās iznākušo režisora T. Filipa (*Todd Phillips*) filmu “Džokers” (*Joker*).² Otrā zināmākā šī režisora filma 2010. gadā bija asprātīgā komēdija, tā saucamā ceļa filma “Noliktāis termiņš” (*Due Date*) par diviem vīriešiem, kurus dzīves situācija piespiež dažas dienas ceļot kopā, bet viņu raksturi, dzīves veids un dzīves uztvere ir tik totāli pretēja, ka ceļojums abiem kļūst par patiesu izaicinājumu. Skatieties! Jauka filma, bet ne par to šoreiz.

foto no <https://www.medium.com>

Šķiet, šīs abas filmas ir uzņēmuši divi dažādi režisori. Tās ir tikpat pretējas, cik minētie personāži iepriekšējā filmā.

“Džokers” ir stāsts par aptuveni trīsdesmitgadīgu vīrieti, Artūru Fleku, kurš dzīvo kopā ar savu mammu un rūpējas par viņu, strādā par klaunu reklāmas firmā un bērnu slimnīcā. Artūru no citiem cilvēkiem galvenokārt atšķir tas, ka komunikāciju ar apkārtējiem cilvēkiem pasliktina viņa psihiskās veselības traucējumu diagnozei raksturīgā nekontrolētā smiešanās, īpaši situācijās, kad viņš jūtas dusmīgs, apdraudēts vai satraukts un apjucis. Artūram ar humoru un jokiem ir ļoti sarežģītas attiecības. No vienas puses, viņam patīk būt klaunam, patīk smīdināt un iepriecināt cilvēkus, no otras – šķiet, viņš neredz un īsti neizprot, kas pasaulē ir smieklīgs un jautrs. Viņš nezina arī to, kādēļ viņš katru dienu jūtas nelaimīgs, kas ir laimes sajūta un kā tas ir – piedzīvot pieņemšanu. Paralēli Artūra stāstam notiek “pilsētas” stāsts. Notiek atkritumu izvešanas strādnieku streiks, pilsētā samazinās darba vietas, tiek slēgtas atbalsta programmas un pavājinās sociālā aizsardzība, pilsētas cilvēki ir neapmierināti, dusmīgi uz esošo varu, tuvojas vēlēšanas...

Sarežģīto Artūra Fleka personību atveido aktieris Hoakins Fīnikss (*Joaquin Phoenix*), kurš jau ir zināms no daudzām filmām, piemēram, “Meistars”, “Gladiators”, “Viņas” un, protams, kā slavenā ASV dziedātāja Džonija Keša attēlotājs filmā “Staigāt pa līniju” (*Walk the Line*).³

¹ Latvija: Kultūru migrācija. Redkolēģija: Hausmanis V., Jansone I., Kūlis M., Rožkalne A., Siliņa-Piņķe R., Zariņa G. Kolektīvā monogrāfija. – Latvijas universitātes apgāds. 2019. 807 lpp.

² Joker. Attēls izgūts no portāla IMDB: https://www.imdb.com/title/tt7286456/?ref_=login#_=_

³ Joker. Attēls izgūts no portāla IMDB: https://www.imdb.com/title/tt7286456/?ref_=login#_=_

“Džokers”, manuprāt, ir viena no iespaidīgākajām šī gada filmām, un sociālajiem darbiniekiem to ir ļoti vērtīgi noskatīties vairāku iemeslu dēļ.

pēc destruktīvas uzvedības – streikiem, grautiņiem, nogalināšanas, kad dialogam vairs nav vietas, jo ir pagājis pārāk ilgs ignorēšanas un problēmu izstumšanas laiks. Sociālās un individuālās problēmas nerodas vienā dienā,

foto no <https://www.esquireme.com>

Pirmkārt, tie ir Artūrs Fleks un Hoakins Fīnikss. Skatoties filmu vairākas reizes, es vienlaikus fokusējos gan uz Artūra personības un dzīves vēstures aspektiem, kas tādā īsteni ekosistēmiskā garā pakāpeniski atspoguļo individuālos psihiskās slimības cēloņus, norisi un iekļaušanās grūtību aspektus, kā arī stāsta par vides ietekmēm visos līmeņos, gan arī uz izcilo Fīniksa aktiera meistarību. Milzum daudzās filmās ir mēģinājumi parādīt psihiskās veselības traucējumu skarto cilvēku dzīvi, bet robeža starp stereotipizāciju, farsu vai demonizāciju ir tik smalka. Hoakins Fīnikss pilnīgi neticamā veidā atspoguļo, cik ļoti kompleksa, trausla un sarežģīta ir robeža starp veselo un slimo, starp “veselo” bezizejas situācijā un “normālo” nenormālajā – mājīgajā realitātē, atbalsta trūkumā, vientulībā, vardarbībā. Fīnikss to, ko nevar pateikt vārdos, ataino ar ķermeni, neverbālo valodu, deju, klusumu. Manuprāt, kopumā filma ir ļoti ķermeniska un taktila, kas liek dziļi neapzinātā līmenī uztvert un piedzīvot Artūra pasauli.

Otrs aspekts filmā ir sabiedrība un tās sociālās problēmas, kas īpaši radikālā sociālā darba teoriju kontekstā ir labi izprotamas un spilgti ieraugāmas. Filmā uzrunā tādas tēmas kā sabiedrības dubultie standarti, noslāņošanās, sociālās drošības sistēmas fragmentārisms, bērnu tiesību aizsardzības trūkumi, vardarbība un sociālā nevienlīdzība, kā rezultātā Cilvēks sabiedrībā jūtas ieraudzīts tikai

un šodien redzamās destrukcijas iemesli sabiedrībā bieži ir radušies jau pirms daudziem gadu desmitiem.

Sociālajiem darbiniekiem un studentiem filma var būt noderīga, gan iepazīstot cilvēka ar psihiskās veselības traucējumiem individuālo pasauli ekosistēmiskajā skatījumā, gan arī analizējot sociālās problēmas un sabiedrības grupu destruktīvo uzvedību no makrolīmeņa perspektīvas.

“Sociālā darbinieka ekokarte” arī turpmāk dalīsies ar dažāda veida resursiem. Ja vēlaties kaut ko ieteikt sociālo darbinieku iedvesmai, lūdzu, sūtiet savas idejas iveas.ozolas@gmail.com

Labklājības ministrijas organizētās ikgadējās vasaras skolas sociālajiem darbiniekiem

Daiga Muktupāvela

Labklājības ministrijas Metodiskās kontroles un vadības departamenta vecākā eksperte

Šovasar jau septīto gadu norisinājās Labklājības ministrijas organizētās Sociālo darbinieku **vasaras skolas**. Šogad tika organizētas divas vasaras skolas, un tajās piedalījās 63 sociālie darbinieki no pašvaldību sociālajiem dienestiem un to struktūrvienībām, ilgstošas sociālās aprūpes centriem un nevalstiskajām organizācijām. Vasaras skolu mērķis bija veicināt sociālo darbinieku profesionalitāti, motivāciju un piederības sajūtu savai profesijai, trīs dienu garumā intensīvi apgūstot jaunas metodes un tehnikas, ko vēlāk izmantot savā ikdienas darbā.

Vasaras skolā sociālajiem darbiniekiem, kuri strādā ar ģimenēm ar bērniem, vadošā tēma bija sistēmiskā pieeja sociālajā darbā, ko nodrošināja pasniedzēju ekspertu / supervizoru komanda ar ilglaicīgu pieredzi sociālajā darbā. Mg. soc. d. Inese Stankus-Viša dalībniekiem palīdzēja labāk izprast sistēmisko principu darbību praksē, trenēties to pielietot sarunās ar klientiem, kā arī pilnveidot gan savas reflektēšanas spējas, gan prasmes palīdzēt klientam reflektēt par konkrētām problēmām un sajūtām. Mg. soc. d. Guna Krēgere-Medne piedāvāja dalībniekiem apgūt metodes ģimenes sistēmas identificēšanai, ģimenes locekļu savstarpējās mijiedarbības un ietekmes izprašanai, kā arī instrumentus, kā problēmu pārvērst darbībā. Mg. ceo. Kārlis Viša prezentēja dažādus ģimeņu sapulču

modeļus, un dalībniekiem bija iespēja praktiski apgūt šo sapulču organizēšanas un vadīšanas principus.

Vasaras skolā sociālajiem darbiniekiem, kuri strādā ar pilngadīgām personām, vadošā tēma bija saskarsmes veidošanas meistarība sociālajā darbā – supervizore, Junga analītiskā psihoterapeite Mg. soc. d. Ieva Ozola sniedza ieskatu saskarsmes veidošanas priekšnosacījumos sociālajā darbā ar pilngadīgām personām, pasniedzēja Dr. psych. Irina Škupele iepazīstināja dalībniekus ar apzinātības praksi, demonstrēja metodes trauksmes mazināšanai gan sev, gan klientiem, kā arī sniedza ievadu integrālajā teorijā. Kārlis Viša rosināja dalībniekus attīstīt radošumu, plānojot pakalpojumus sociālajā darbā ar pieaugušām personām, vienlaikus izprotot un nosakot dažādu mērķu grupu vajadzības, savukārt Inese Stankus-Viša palīdzēja dalībniekiem attīstīt nevardarbīgas komunikācijas prasmes.

Abu vasaras skolu dalībniekiem bija iespēja dalīties ar gūto pieredzi un secinājumiem sociālā darba praksē par laiku, kad valstī bija izsludināta ārkārtējā situācija saistībā ar Covid-19 izplatību, kā arī piedalīties radošās darbnīcās, apgūstot instrumentus savai pašizziņai, kas vienlīdz labi izmantojami arī darbā ar klientiem. Ļoti atzinīgi dalībnieki novērtēja iespēju tikties un iepazīt kolēģus no dažādām institūcijām, dalīties pieredzē un sajūtās pēc ārkārtējās situācijas.

Sociālo darbinieku biedrības vasaras diskusiju nometne

Una Lapskalna, Mg. soc. d.

Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētāja

Sociālo darbinieku biedrība (turpmāk – Biedrība) dibināta 2006.gada 25.augustā. Tā tika radīta sociālo darbinieku vienošanai un profesionālā sociālā darba prakses attīstībai. Biedrības dibināšanas iniciatori ir profesionāli sociālie darbinieki, kuri daudzus gadus strādā sociālā darba jomā un labi pārzina sociālā darba prakses problēmas. Biedrības rašanās pamatā ir ideja par nepieciešamību apvienot sociālos darbiniekus vienotā organizācijā, lai veicinātu domu un ideju apmaiņu, veidotu profesionālu diskusiju par sociālā darba problēmām, teorētisko bāzi un sociālā darba izpratni sabiedrībā, iepazītu un iepazīstinātu citus ar dažādām sociālā darba pieejām un virzieniem, kādus mēs katrs pārstāvam, lai sociālie darbinieki sajustu profesionālu atbalstu organizācijā, kas pārstāvētu šo plašo, radošo, interesanto un sarežģīto profesiju.¹

Biedrību vada valde, kura sastāv no septiņiem valdes locekļiem, tajā skaitā viena valdes priekšsēdētāja un valdes priekšsēdētāja vietnieka, kurus biedru kopsapulcē ievēl uz 3 gadiem. Biedrībā ir 70 biedri. Biedru skaitam ir tendence pieaugt, it īpaši pēdējos gados, kas varētu būt skaidrojams ar Biedrības aktivitātēm, t.sk. ikgadējo konferenci, kur piedalās vidēji virs 200 dalībniekiem. Konferences tiek translētas tiešsaistē Biedrības mājas lapā, kā arī ieraksti pieejami Biedrības mājas lapā <http://www.socialwork.lv>, *Facebook* un *Youtube* kontos. Biedrības biedri aktīvi piedalās izdevuma “Sociālais darbs Latvijā” tapšanā ar rakstiem par aktuālām tēmām, kas pieejami arī elektroniski Biedrības mājas lapā.

Biedrības pastāvēšanas laikā ir nostiprinājušās regulāras aktivitātes, ko varētu dēvēt arī par tradīcijām, proti, ikgadējā kopsapulce, kuras laikā Biedrības valde prezentē iepriekšējā gadā paveikto un plāno aktivitātes nākamajam gadam. Savukārt rudens konference tiek veidota, balstoties uz tā brīža sociālās jomas aktualitātēm vai “karstajiem” jautājumiem. Tajā ar referātiem uzstājas gan uzaicināti lektori – sociālā darba jomas profesionāļi, gan Biedrības biedri. Ik gadu konferencē kāds no biedriem runā par savu pieredzi sociālajā jomā – “Es, sociālais darbinieks”. No biedru puses izskanējis, ka visgaidītākā aktivitāte ir Biedrības vasaras diskusiju nometne. Biedrības biedri ir no dažādām Latvijas vietām, pārklājot plašu teritoriālo izvietojumu, tāpēc arī nometnes vieta tiek mainīta, lai iepazītu gan Latviju, gan arī biedriem būtu iespēja prezentēt savu prakses vietu.

Šogad no 21. līdz 23. augustam vasaras diskusiju nometne

notika Ventpils pusē viesu namā “Dekšņi”. Nometnēm raksturīgi, ka diskusijas ir kaislīgas un daudzpusīgas, jo dalībnieki pārstāv dažādas prakses Latvijā. Diskusiju nometne ir vieta, kur praksē aktuālās tēmas un problēmas apspriest domubiedru lokā. Nometnē piedalījās 25 dalībnieki, kas ir praksē pierādīts kā optimāls skaits visu dalībnieku aktīvai līdzdalībai.

Nometnē ir izveidojusies ierasta darba kārtība. Nometne tiek atklāta piektdienas vakarā ar kopīgo “apli”, kurā dalībnieki dalās ar sev svarīgo un ar notikumiem, kas bijuši iepriekšējā gadā. Atklāšanas “aplis” darbojas kā atkalredzēšanās *enerdžaizers*, dodot iespēju biedrus informēt par notikumiem un izmaiņām gan profesionālajā jomā, gan personiskajā attīstībā. Pēc atklāšanas apļa šogad bija kopīgās vakariņas ar aktīvu atpūtu, peldēšanu Rindas upē, atrakcijām, dziesmām un dejām.

Sestdiena tradicionāli ir visaktīvākā diena, kad tiek intensīvi strādāts. Dienaskārtību šogad atklāja šī raksta autore, Biedrības valdes priekšsēdētāja Una Lapskalna, kura stāstīja par tēmu “Ventpils pilsētas pieredze ar čigāniem”. Tika akcentētas gan pētījumos atspoguļotās problēmas, gan praksē novērotās “nacionālās īpatnības”, jo Ventpils ir pilsēta, kuru liels skaits čigānu ir izvēlējušies kā dzīvesvietu. Arī Biedrības *Facebook* kontā tiek atspoguļota tā brīža aktivitāte, piemēram, brīdī, kad notiek prezentācija, *Facebook* kontā ievieto fotogrāfijas un īsu komentāru par notiekošo. Prezentācijas laikā paralēli *Facebook* kontā komentāros notika diskusija, kas bija arī nometnes dalībnieku starpā, proti, kā pareizi dēvēt – čigāni vai romi!? Pētījumos un literatūrā tiek izmantots vārds “romi”, savukārt, saskaņā ar Ministru kabineta 2016.gada 31.maija noteikumiem Nr.329 “Noteikumi par tautību klasifikatoru” noteikts, ka vīriešu dzimtē ir čigāns (roms), sievietes dzimtē čigāniete (romiete).² Tomēr praksē var konstatēt, ka paši čigānu tautības pārstāvji izvēlas sevi dēvēt tieši par čigāniem. Jebkuram Latvijas iedzīvotājam ir tiesības izvēlēties pasē veikt ierakstu, norādot tautību. Praksē novērots, ka čigāni bieži izvēlas tautību nenorādīt, baidoties no diskriminācijas.

Dalībnieki tika sadalīti divās grupās, un tika meklētas atbildes uz jautājumu – integrēt romus Latvijā vai Latviju integrēt romos, ņemot vērā romu «nacionālās īpatnības»? Grupu darba rezultātā nonācām pie secinājuma, ka visi būtu ieguvēji no abpusēja procesa, kad, no vienas puses, tiktu organizēti romus sabiedrībā integrējoši pasākumi, bet, no otras puses,

¹ <http://www.socialwork.lv/par-mums/vesture/>

² <https://likumi.lv/ta/id/282521-noteikumi-par-tautibu-klasifikatoru>

tiktu organizētas izglītojošas un informatīvas aktivitātes romu pārstāvju ierastajās uzturēšanās vietās. Noslēdzoties grupu darbam, rezultāti tika prezentēti un dalībnieki vienojās par viedokli, ka Ventspils pieredze ar romu mediatori ir vērtīgs piemērs, kā veidot savstarpējo sadarbību iestādēm ar čigāņiem un otrādi.

Vairāki dalībnieki atzinīgi novērtēja prezentāciju, norādot, ka ieguvuši citu skatījumu ne tikai darbam ar mazākumtautību iedzīvotājiem, bet arī ar tā saucamajām marginālajām grupām. Tika ierosināts tēmu turpināt Biedrības konferencē.

Biedrības valdes priekšsēdētājas vietnieks Mārtiņš Moors runāja par tēmu “Sociālā funkcionēšana”, kas deva iespēju atkārtot teorētiskās zināšanas. Pēc prezentācijas tika organizēts grupu darbs trīs grupās par klientu tipiskākajām sociālās funkcionēšanas grūtību pazīmēm:

1.grupa. Persona ar garīga rakstura traucējumiem.

2.grupa. Persona ar veselības traucējumiem.

3.grupa. Persona – jauniešs pēc institūcijas.

Tika runāts par sociālās funkcionēšanas jēdziena teorētiskajiem aspektiem, par mērķa grupu sociālās funkcionēšanas stiprajām un vājajām pusēm, sociālās funkcionēšanas grūtību cēloņiem. Dalībnieki varēja vēlreiz pārliecināties par mikro un makro prakses saistību, jo klientu tipiskāko problēmu analīze ir pamats sociālo pakalpojumu veidošanai attiecīgajai mērķa grupai.

Atkārtošana – zināšanu māte! Nereti teorijā var atrast atbildes uz praksē izvirzītajiem jautājumiem, un ir svarīgi, ka profesionāļi ik pa laikam atsvaidzina teorētiskās zināšanas ar praksē balstītiem piemēriem. Nometnes darba ideja ir prakses un teorijas vienotība un sasaiste, kas notiek dažādos veidos.

Noslēdzošā prezentācija bija par tēmu “Sociālais darbs personām ar garīga rakstura traucējumiem biedrībā “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi””, ko prezentēja Sindija Eldmane kopā ar kolēģi Maiju Šulti. Biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” mērķis ir veicināt iekļaujošas sabiedrības attīstību un vienlīdzīgu iespēju nodrošinājumu ikvienam sabiedrības loceklim. Tas nozīmē labvēlīgas vides un attieksmes veidošanu sabiedrībā, neatkarīgas dzīves principu īstenošanu cilvēkiem ar invaliditāti un cilvēku ar invaliditāti vajadzībām un tiesībām atbilstoši, efektīvas pakalpojumu sistēmas izveides sekmēšanu.³ Tika stāstīts par biedrības “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” darbības virzieniem (piemēram, grupu dzīvokļa pakalpojums, dienas aprūpes centrs, specializētās darbnīcas aktivitātes), mērķauditoriju, kam tiek nodrošināti pakalpojumi, par sveču liešanu un to tirgošanu ar mērķi iegūt līdzekļus jauna grupu (mājas) dzīvokļa būvniecībai⁴. Sindija dalījās veiksmes stāstā par kādu klientu – tas aizkustināja nometnes dalībniekus, raisot pozitīvas emocijas un prieku. Veiksmes stāsts bija par puisīti, kurš no bērnu nama “Stikli” nokļuva grupu dzīvoklī. Sociālās prasmes bija vāji attīstītas un puisis nerunāja, bet pēc vairāku gadu darba puisis ir sācis runāt, izpaust emocijas,

kā arī uzlabojušās sociālās prasmes. Pēc prezentācijas tika secināts, ka ar neatlaidīgu un mērķtiecīgu darbu var panākt fantastiskus rezultātus, kas sniedz gandarījumu gan klientiem un viņu tuviniekiem, gan darbiniekiem.

Nometnes neatņemama daļa ir arī atpūtas programma ar mērķi iepazīt tuvākās apkāmes populārās apskates vietas. Šoreiz tā bija ekskursija pa Ventspili, kur nometnes dalībniekus laipni uzņēma vienīgajā Ventspils alus darītavā *Courlander*, pastāstot par darītavas vēsturi un alus darīšanas procesu. Vēlāk ekskursanti izbaudīja braucienu pa pilsētu ar Ventspils tūristu vilcieniņu, klausoties audio gīda stāstījumu par pilsētas vēsturi un nozīmīgajiem pilsētvides objektiem.

Svētdienas rītu atklāja Solvita Anna Gernere-Alaine, daloties viedoklī par tēmu “Bērnu nams šodienā. Identitāte. Resursi un stūrakmeņi”, stāstot par savu pieredzi un atziņām darbā ar bērnu aprūpes iestādes bērniem, par sadarbību ar iestādes vadību, sociālā darbinieka iespējām un šķēršļiem veikt savus darba pienākumus. Stāstījumu caurvija pašrealizācijas tēma prakses vietā, kas bija veidota kā dialogs ar sevi. Šāda prezentācijas forma aizrāva nometnes dalībniekus, un rezultātā bija spraiga diskusija.

Galvenais secinājums no pieredzes stāsta – ir svarīgi nepazaudēt savu identitāti darbā, saglabāt darba un privātās dzīves līdzsvaru. Mēs, profesionāļi, esam vajadzīgi savām ģimenēm, tāpēc nevajadzētu nest darbu uz mājām un ir svarīgi ievērot emocionālo higiēnu.

Pēc spraigas diskusijas, kas izvērsās Solvitas Annas prezentācijas laikā, iezīmējās Biedrībai darāmie darbi. Tika plānota kopsapulce, kas tradicionāli notiek martā, jo tieši šajā mēnesī visā pasaulē tiek atzīmēta Vispasaules Sociālā Darba Diena, bet šogad tā tika pārcelta sakarā ar valstī noteiktajiem ierobežojumiem Covid-19 pandēmijas dēļ. Kopsapulces dienas kārtībā plānots gan ikgadējais gada pārskats par paveikto, gan grozījumi Biedrības statūtos, gan diskusija par Latvijas sociālo darbinieku Ētikas kodeksa grozījumu projektu, gan citi aktuāli jautājumi. Tika noteikts arī rudens konferences datums, tēmas un forma, kādā tā noritēs, proti, šogad 13. novembrī un tiešsaistes formātā.

Tradīcijās ir spēks. Tā arī varētu teikt par Biedrības regulārajām aktivitātēm, kas stiprina biedru vienotību, jo pievienotā vērtība ir arī sarunas, atbalsts un iedrošinājums, ko dalībnieki viens otram sniedz un var saņemt nometnes laikā. Kopā pavadītais laiks profesionāļu lokā, kur viens otru saprot no pāris vārdiem, ir vērtība. Kā atzinuši vairums nometnes dalībnieki: “Nometne ir labākā supervīzija un terapija.”

³ <http://www.lkndz.lv/lv/par-mums>

⁴ Līdzekļu piesaistes kampaņa “Miljons sveču grupu mājai”, lai izveidotu Latvijā grupu (māju) neatkarīgai dzīvei cilvēkiem ar smagiem garīga rakstura traucējumiem. (skatīt vairāk: <https://www.facebook.com/hashtag/miljonsssve%C4%8Dugrupum%C4%81jai>)

Summary

An article by L.Vīksne and M.Muceniece gives an insight of activities within the European Social Fund project "Professional Development of Social Work in Local Municipalities" implemented by the Ministry of Welfare.

I.Skrodele-Dubrovskā in the article "Judgement of the Constitutional Court on the social assistance system" informs about the tasks to be performed by the State in relation to the judgements given by Constitutional Court regarding the non-compliance amount of the guaranteed minimum income level, income thresholds for needy people and social security benefit specified by the Republic of Latvia.

An article "Understanding and meaning of the concept of family in social assistance" by Mārtiņš Moors examines the concept of the family in the context of social assistance. Nowadays the concept of family is used in various meanings. However, in the context of social assistance, this issue is addressed by bringing the determination of family composition closer to the concept of household, namely, by linking the fact of kinship and cohabitation in the determination of family composition. There are certain theoretical and practical consequences, which are explained in the article.

The article "Methodological material for social work with families with children: different social work" gives an overview on methodology for social work with families with children which aims to strengthen professional capacity of social work with the specific target group. In order to understand how this new methodology was developed through approbation process a supervisor R.Goldmane is having a discussion with social workers R.Leišavniece and I.Siliņa who took part in a pilot project.

In the article "Introducing of specialisation social work for families with children in Latvian social service practice" D.Zvirgzdiņa argues that by introducing a specialization of social work for families with children, social services will ensure more professional support for families with children regardless of their residence. Author revisits the article "Methodological material for social work with families with children: different social work" and based on its discussion defines five macro level directions: (1) changes on the requirements for social service providers; (2) continuing training as form of education; (3) support for social workers during shifting; (4) social workers as recourse for developing new social services; (5) new professional qualification – social worker for families with children.

An article "Factors influencing the cooperation of foster families and children" by lector of Rīga Stratiņš university Mārtiņš Moors and graduate of the master's program in social work of Rīga Stratiņš university Dārta Urbāne, based on the results of a study conducted in 2019, analyzes the ambiguous nature of the relationship between foster families and children. Foster families are considered to be one of the most desirable forms of out-of-family care, but they have the right to relinquish their responsibilities at any time, and this can create psychologically traumatic conditions for the child. Unfortunately, it must be acknowledged that such cases are not uncommon. The article describes the topicality of the mentioned problem and presents the main results of the research.

The article by S. Simsone introduces a prevention programme for pre-school facilities and teachers. It aims to strengthen their capacity of work by improving interpersonal communication between staff and parents and identifying social and psychological problems between children, parents and employees.

In the article "Social work at the children with disabilities care center (orphanage)" social worker Estere Zemīte writes about social work possibilities, challenges and problems at the children with severe disabilities care center (orphanage) "Rīga". She emphasizes that the main goal of social work at the care institutions is finding caring and safe families in collaboration with Ministry of Welfare, custody court, support centers for foster families and social services for children with severe disabilities. Estere Zemīte introduces with social work done for two last years at the children care institution "Rīga". There have been organized Open Door Days and meetings with foster families. The new pilot project has been started in collaboration with the Ministry of Welfare that provides seven children with family-like relationship at the care institution (two "Mums" instead of staff take care of seven children living in two flats). There has also been started a new model that reorganizes the existing institutional model of care into more family-like model. In the second part of the article the author gives her view on the future for the care institution. She shows how this institution should become the strong support point for the families that take care for children with severe disabilities instead of the place where children with disabilities live lifelong. She reveals the main problems and obstacles and gives possible solutions to reach this future.

An article "Social work with youth in Rīga in the transition from out-of-home care to independent living" by director of Youth and children center of Rīga municipality Kaspars Jasinkevičs provides a description of practice example of new and innovative approach in social work with youngsters in out-of-family care started in the end of 2019 in Rīga municipality. The new approach includes earlier contact with the youngsters before the end of out-of-home care, transition activities, as well as follow-up when the young person has already started living independently. The new approach also concentrates resources in one unit, introducing new forms of work (youth work, outreach approach, adventure education, forms of community work, etc.) and expanding the scope of social work with target groups.

Article is an interview with two family assistant. Laila Dembovka is working in Tukuma municipality in organization "Latvian Samaritan Association" and Aiva Ozola works in Rīga city in SIA "Family Assistant Service". Both of them shared their story how they become family assistants, both has background education in social work. Article open practical suggestions how to improve family assistant service in country, competence: typical knowledge and skills needed in family assistant work, and target group – families with children, adults with intellectual/mental disabilities and young people after care. Family assistant service is developing in Latvia and therefore it is valuable to outline existing practice examples and learn from them.

An article "Methodology for social work with dependent and co-dependent persons" by R.Kaupe, A.Sēja and M.Lapsa presents a newly developed Methodology for Social Work with Dependent and Co-Dependent Persons (Adults and Children) in Latvia. In less than two years extensive methodological material with appendices to be used in social work practice has been developed, face-to-face training (88 hours) for social workers has been created and conducted, during which the training programme and methodological material have been approbated, as well as the e-learning course has been developed.

This article describes the process of methodology development and approbation and the results of the work, what can be used by social workers in their work practice with dependent and co-dependent persons.

The project was implemented by the non-governmental organization "DIA+LOGS", support centre for those affected by HIV/AIDS, in cooperation with specialists in the field of addiction, involving specialists of social services from different municipalities in the approbation process of this actual methodology.

An article "Annual summer schools for social workers organized by the Ministry of Welfare" by D.Muktupāvela gives a retrospective on two summer schools for social workers which took place during this summer and were focused on systemic approach in social work and mastering contact making in social work practice.

The article "The Ecocard of a Social Worker" by Ozola I. describes the useful resources for social workers to gain new experience for the development of their professional practice (books, films, theater, websites).

We are thankful to all authors who shared their experience and knowledge, provided insight in diversity of social work field and helped us to prepare this edition!

See you in the next edition! Your Editorial Board.

Redkolēģija

Andra Mite – redkolēģijas vadītāja, sociālo zinātņu maģistre politikas zinātnē (Mg. sc. pol.), Baltijas Starptautiskās akadēmijas docente, studiju virziena “Sociālā labklājība” vadītāja

Vita Roga-Wiles – sociālās pedagoģijas doktore (Dr. paed.), pedagoģijas zinātnes maģistre (Mg. paed.), Sociālo darbinieku biedrības biedre, kopienas sociālās aprūpes aģentūras “Vitascare” dibinātāja, Lielbritānija

Kristīne Veispale – maģistre personāla vadībā (Mg. hr.), augstākā izglītība sociālajā darbā (Bc. soc. d.), projektu vadītāja, Sociālo darbinieku biedrības biedre, Biedrības “Rīgas pilsētas “Rūpju bērns”” izpilddirektors vietniece, Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācijas “SUSTENTO” valdes priekšsēdētājas vietniece

Mārtiņš Moors – sociālo zinātņu maģistrs sabiedrības vadībā (Mg. sc.), tiesību zinātņu maģistrs (Mg. iur.), augstākā izglītība sociālajā darbā (Bc. soc. d.), Sociālo darbinieku biedrības valdes priekšsēdētāja vietnieks, Rīgas Stradiņa universitātes lektors, Rīgas domes Labklājības departamenta direktora vietnieks, Sociālās pārvaldes priekšnieks

Maija Muceniece – sociālā darba maģistre (Mg. soc. d.), Labklājības ministrijas projekta “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” vecākā eksperte

Literārā redaktore
Linda Jansone

Izdevuma maketētāja
Vladislava Krupmane

Iespiests tipogrāfijā
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Zelta Rudens Printing”

Atbildīgais izpildītājs
Sabiedrība ar ierobežotu atbildību “Baltijas Starptautiskā akadēmija”
e-pasts: bsaredkolegija@gmail.com, tālr.67100605, mob.tālr.26100864

Pārpublicēšanas gadījumā nepieciešama Labklājības ministrijas atļauja. Citējot atsauce uz izdevumu ir obligāta.

**VIENI MĒS VARAM
DARĪT TIK MAZ. KOPĀ MĒS
VARAM PAVEIKT TIK DAUDZ.**

(Helēna Kellere)

**VISI SOCIĀLIE DARBINIEKI IR RADĪTI
VIENĀDI UN TAJĀ PAT LAIKĀ –
TIK ATŠĶIRĪGI. ATŠĶIRĪBAS KOPĀ VEIDO
HARMONIJU, KAS IZSKAN KOPĒJĀ
SASKANĪGĀ MELODIJĀ,
SKAISTUMS SLĒPJAS
HARMONIJĀ.**

Izdevums tipogrāfiski iespiests Ministru kabineta 2019.gada 17.decembra aprīļa noteikumu Nr.686 “Darbības programmas “Izaugsme un nodarbinātība” 9.2.1. specifiskā atbalsta mērķa “Paaugstināt sociālo dienestu darba efektivitāti un darbinieku profesionalitāti darbam ar riska situācijās esošām personām” 9.2.1.1. pasākuma “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās” īstenošanas noteikumi” ietvaros.
Projekts Nr.9.2.1.1/15/I/001 “Profesionāla sociālā darba attīstība pašvaldībās”

Labklājības ministrija

NACIONĀLAIS
ATTĪSTĪBAS
PLĀNS 2020

EIROPAS SAVIENĪBA

Eiropas Sociālais
fonds

I E G U L D Ī J U M S T A V Ā N Ā K O T N Ē

Izdevums tiek izdots divas reizes gadā

ISSN 2500-9680

9 772500 968005

11